శ్రీ

రాజశేఖరచరిత్రము

(సంక్షిప్తముద్రణము)

కందుకూరి వీరేశలింగము

హితకారిణీ సమాజము
రాజమహేంద్రవరము

[వెల 1-0-0

శ్రీ

రాజశేఖరచరిత్రము

(సంక్షిప్త ముద్రణము)

రచయిత:

కందుకూరి వీరేశలింగము

ప్రకాశకులు:

హితకారిణీ సమాజము
రాజమహేంద్రవరము

[వెల 1-0-0

సర్వస్వామ్యములు
హితకారిణీ సమాజమువారివి

ప్రథమ ముద్రణము
౧౯౫౧

రాజమహేంద్రవరము సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్సునందు
శ్రీ అద్దేపల్లి నాగేశ్వరరావుగారిచే
ముద్రితము 6558/1951

తొలి పలుకు

కీ. శే. కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు చేసిన భాషాసేవ సంఘసేవలు నిరుపమానములు.

వారి పూజ్యనామ మాంధ్రావనికే కా దఖిలభారతావనికిని సువిదిత మనుట వింత కాదు.

తమ గద్యతిక్కన బిరుదు సార్థకముగా శ్రీ పంతులుగారు రచించిన మహోన్నతగ్రంథము లనేకములు నీతిదాయకములై, జాత్యుద్ధారకములై, సంఘసంస్కరణాధురీణములై పండిత పామరామోదము నంది యున్నవి. అయ్యవి ఉన్నత గ్రంథములై యుండుటచే బాలురకు సుగమములు కాకున్నవి.

అట్టి యున్నతగ్రంథములలోని పంతులుగారి లోతులందిన నీతిదర్పణమును బాలుర కందీయనెంచి మే మీ సంక్షిప్త ముద్రణమున కొడఁబడితిమి.

ఇందు మా ప్రథమ ప్రయత్న మీ రాజశేఖర చరిత్రము. మా యీ ప్రయత్న మధికజనాదరపాత్రమైనచో మున్ముందితోధికోత్సాహమున నింకను పంతులుగారి ఉన్నతగ్రంథముల సంక్షేపించి బాలురకు పాఠ్యగ్రంథములుగా నందీయఁగలము.

మా యుద్యమమును ప్రోత్సహించి, మాకుఁ దగు సలహాల నొసఁగిన శ్రీమాన్ గ. శ్రీ. న. ఆచార్యులవారికి మా కృతజ్ఞతాభివందనము లర్పించుకొనుచున్నాము.

సహృదయుల యాదరాభిమానముల కెదురు చూచుచున్నాము.

రాజమండ్రి
1–8–51

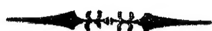
దంగేటి నారాయణస్వామి
కార్యదర్శి: హితకారిణీ సమాజము

కీ. శే. కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారు

శ్రీ

రాజశేఖరచరిత్రము

౧

శ్రీ నాసికాత్ర్యంబకముఁకడ కడుదూరమున నెక్కడనో పశ్చిమమున నొక్కయున్నతగోత్రమున జననమొంది ఊర్మికా కంకణాదుల మెఱుంగులు తుఱంగలింపఁ దన జననమునకు స్థానమైన భూభృద్వర పురోభాగముననే పల్లములంబడి జాఱుచు లేచుచుఁ గొంతకాలముండి యక్కడినుండి మెల్ల మెల్లగా ముందుముందుకు ప్రాఁకనేర్చి యెల్లవారల చూడ్కు లకు వేడ్కలు నింపుచు, పిదప నవ్యక్తమధురస్వరంబులతో ముద్దులు గులుకు శరవేగమునఁ బరుగిడుచు, అపిమ్మట ఘన తరుల చెంతఁజేరి తల్లివేళ్ళనువిడిచి తక్కిన వేళ్ళనంటు ముఁబాఁటి జిమ్ముకొని సడఁగి దాఁగుడుమూఁత లాడుచు, వెలువడి విదర్భాది దేశములగుండఁ బ్రయాణములుచేసి త్రోవపొడుగునను వచ్చి పుచ్చుకొనని వారిదే లోపముగా స్నానపానంబులకు వలయు నంత నిర్మలజలంబొసంగి యాబాలవృద్ధ మందఱి నానంద మొందించుచు తానడుగిడిన చోటులనెల్ల సస్యములకును ఫల వృక్షములకును జీవనములిచ్చి వానిని ఫలప్రదములఁ గావిం

చుచు తన చల్లదనము వ్యాపించినంతవఱకు నిరుపార్శ్వములందు భూమినంతటిని బచ్చని లేఁబచ్చికతో నలంకరించి పశుగణంబుల కాహారంబు కల్పించుచు, తనరాక విని దూరమునుండి బయలు దేఱి యడవిపండ్లను నెమలికన్నులును వహించి పొంగి నానా ముఖములఁ దన్నుఁ గానవచ్చు వరద, మంజీర, పిన్నగంగ మొదలగువారి నాదరించి లోఁ గొనుచు, అంత కంతకుఁ దన గంభీరత గానుపింప నాథుని వెదకికొనుచు వచ్చి వచ్చి, యే గిరిని దూరమునుండి విలోకించి గోదావరి రసోత్తరంగముగా ఘోషించుచు పాదమునంబడి శిఖరంబున నధివసించు జనార్దన స్వామి దర్శనము చేసికొని తోడనే యచ్చటనుండి తన శాఖా రూపములయిన రెండుచేతులనుజాచి సరసతమీఱ నాథునిం గలియు భాగ్యము గాంచెనో యాధవళగిరి, యాంధ్ర దేశమున కలంకారభూతమయి రాజమహేంద్రవరపుర సమీపమున మిక్కిలి వన్నెకెక్కి యుండెను.

ఆపర్వత మంత యున్నతమయినది కాకపోయినను, తెల్లని పిండిరాళ్ళతో నిండి యుండుటచేఁ జూచుట కెంతయు వింతగా మాత్రముండును; ఆరాళ్ళను బట్టియే దానికి ధవళగిరియను నామము కలిగియుండును. దక్షిణపువైపునఁ గ్రిందినుండి పర్వ తాగ్రమువఱకును నల్లరాళ్ళతోఁ జెక్కనిసోపానములు కట్టబడి యున్నవి. ఆసోపానముల కిరుప్రక్కలను కొండపొడుగున నర్చ కులయొఁ దదితరులగు వైష్ణవస్వాములయు గృహములు

చాలుగానుండి కన్నులపండువు చేయుచుండును. ఆసోపానముల వెంబడిని పైకిఁ జనినచో గొండమీఁద నల్లరాళ్లతోఁ గట్టబడిన సుందరమైన చిన్న దేవాలయ మొక్కటి కానఁబడును. ఉత్తరపువైపున మాత్రము గోడకు బదులుగా పర్వతశృంగమే పైకి వ్యాపించి, గోడలు తనపాదము నాశ్రయింప వానిని మించి యాలయశిఖరమును నిక్కి చూచుచుండును. తూర్పువయిపునఁ బ్రాకారములోనే జనార్దనస్వామి కెదురుగా గొప్పధ్వజస్తంభ మొకటి యున్నది. దాని శిఖరమున నున్న చిఱుగంటలు గాలికిఁగదలుచు సదా శ్రావ్యమయిన నాదముతోఁ జెవులను దనుపుచుండును. ఆస్తంభమునకు మొదట నాంజనేయ విగ్రహ మొకటి చేతులు జోడించుకొని స్వామి కభిముఖమయి నిలిచి యుండును. ఈ శిలావిగ్రహమునకును ధ్వజస్తంభమునకును ఉత్తరముగాఁ గల్యాణమంటప మొకటి యుండెను. స్వామి కల్యాణ దినములలో నుత్సవవిగ్రహముల నందు వేంచేయింపఁ జేసి యథావిధిగా వివాహతంత్రమునంతయు మహావైభవముతో నడిపింతురు.

ఆ పర్వతపాదమునకు సమీపమున గోదావరియొడ్డున నల్ల రాతిబండమీఁదఁ జక్కఁగా మలఁచిన రామపాదములు వెలసి యున్నవి. శ్రీరాములవారు పూర్వకాలమున సీతాలక్ష్మణుల తోడఁగూడఁ బర్ణశాలకుఁ బోవుచు త్రోవలో ఈ పర్వత సమీపమున నడచిననాఁటి పాదముల చిహ్నములే యవి యని

యెల్లవారును నమ్ముదురు. కాఁబట్టి యీ రామపాదములను సందర్శింపవలె నను నభిలాషతో దూరదేశములనుండి సహితము యాత్రాపరులు వచ్చి రామపాదక్షేత్రమున నఖండగౌతమీస్నానము చేసికొని, కొండమీఁది కెక్కి శ్రీజనార్దనస్వామివారిదర్శనము చేసికొని, స్వశక్త్యనుసారముగా దక్షిణతోడిఫలములను సమర్పించి కలిగినవారైన స్వామికి భోగము సహితము చేయించి మఱి పోవుచుందురు.

ఈ కొండకు దక్షిణమునను తూర్పునను కొంతదూరము వఱకు గ్రామము వ్యాపించియున్నది. పర్వతము పేరే పూర్వము గ్రామమునకుం గూడఁ గలిగియుండెను. కాని యిప్పుడిప్పుడు గ్రామమును ధవళేశ్వరమని వ్యవహరించుచున్నారు. కొండమీఁదినుండి సోపానములు దిగివచ్చినతోడనే రాజవీధియొక్క యావలిప్రక్కను శ్రీ అగస్త్యేశ్వరస్వామివారి యాలయమొక్కటి లోచనగోచరం బగును. ఈ దేవాలయమునకును పర్వతమునకును మధ్యను తూర్పునుండి పడమటికి గోదావరి వఱకును విశాలమయిన రాజవీధియొకటి గలదు. ఆ వీధిచివరను నల్లరాళ్ళతో నీటివఱకును సోపానములు కట్టఁబడి యున్నవి. సోపానములకు సమీపమున వీధికిఁ దూర్పుప్రక్కను "ధర్మచావడి" అని యొకటి యుండెను. అది పరదేశబ్రాహ్మణులును మార్గస్థులును రాత్రులు పరుండుటకై మొట్టమొదట కట్టఁబడినది కాని, ఆకాలమం దది గాఁబుసుపోవుటకై గ్రామములోని పెద్దమనుష్యులు ప్రతిదినమును ఉదయాస్తమయముల

యందు ప్రోగై యిష్టకథాగోష్ఠిం గొంతప్రొద్దుపుచ్చి పోవు చుండుటకుమాత్రము విని యోగపడుచుండెను.

ఒకానొకదినమున సూర్యోదయించి ప్రాచీముఖంబునఁ గుంకుమబొట్టు నందంబు వహించి వృక్షాగ్రములను బంగారు నీరు పూసినట్టు ప్రకాశింపఁజేయుచుండెను. అప్పుడు కాయ శరీరముగల యొక పెద్దమనుష్యుఁడు జందెము పేరుగా వేసికొని యెడమచేతిలో నిత్తడిచెంబు నొకదానిం బట్టుకొని, గోదావరిలోఁ గాళ్ళును చేతులును గడుగుకొని, ఒడ్డునకు వచ్చి పుక్కిలించివైచి యజ్ఞోపవీతమును సవ్యముగా వేసికొని వచ్చి, ధర్మశాలమీఁద నొడ్డున గూర్చుండి, వచ్చునప్పుడు చెంబులో వేసి తెచ్చుకొన్న తుమ్మపుడకతో దంతధావనము చేసికొనుచుండెను. ఆయనకు వయస్సు నలుబది సంవత్సరములుండును; మొగముమీఁద స్ఫోటకపుమచ్చలే లేకపోయెనేని, మొగము సుందరమయిన దనుటకు సందేహింప నక్కఱ యుండదు; అట్లని, యాముఖ మాయనను నిత్యమును దర్శింప వచ్చు ప్రవక్తలస్తోత్రములకు మాత్ర మెప్పుడును పాత్రము కాకపోలేదు; శరీరచ్ఛాయ నొక్కనిది; విగ్రహము కొంచెము స్థూలముగాను పొట్టిగాను నుండును; నుదురు విశాలమయి చూచువారి కాతఁడు పండితుఁ డని తోపఁజేయుచున్నది; అప్పుడు కట్టుకొన్నది గోరంచు నీరుకావి దోవతి; సరిగంచుల చలువ వస్త్ర మొకటి శిరస్సునకు వదులుగా చుట్టఁబడి కొంగు కొంత వ్రేలాడ వేయఁబడి యున్నది; చెవుల నున్న రవల

యుంటుజోడును, కర్మిష్ఠుండనుటకు సాక్ష్య మిచ్చుచున్న కుడిచేతి యనామికయందలి బంగారపు దర్భముడి యుంగరమును తర్జనియందలి వెండిబటువులు రెండును దప్ప శరీరమున నాభరణము లేవియు లేవు; ఆయన పేరు రాజశేఖరుఁడు; ఆయన ముఖప్రక్షాళన మగు నప్పటికి గ్రామములోని గృహస్థులు నలుగురును అక్కడికి వచ్చి, ఆయన వారివారి తారతమ్యములకర్హముగాఁ దగిన మర్యాదలు చేసి కూర్చుండుఁ డని చేయిచూపఁ, 'చిత్తము' 'చిత్తము' 'మీరు దయచేయుండి' అనుచుఁ జావడినిండఁ గిటగిటలాడుచుఁ గూరుచుండిరి.

అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు "సిద్ధాంతిగారూ! మీరు నాలుగు దినములనుండి బొత్తిగా దర్శన మిచ్చుట మానివేసినారు! మీయింటఁ జిన్నపెద్ద లందఱును సుఖముగా నున్నారు గదా! మొన్న మీ రెండవచిన్నదాని కేమో గ్రహబాధ కనఁబడ్డట్టు విన్నాను. కొంచెము నిమ్మళముగా నున్నదా?"

అని యడిగినతోడనే సిద్ధాంతిగారు మోమున దీనభావము గానిపింపఁ గొంచె మాలోచించి తలయూఁచి "జోస్యుల కామావధానులగారిచేత విభూతి పెట్టించుచున్నాను. కాని దానివల్ల నిప్పటి కేమియు గుణమే కనఁబడదు. జాతకరీతిచే దానికిప్పుడు శనిచాలదు. ఎందుకైనను మంచిదని నాతమ్ముని చేత నవగ్రహ జపము చేయించుచున్నాను. అంతతో నూరకుండక కామావధానులుగారినే "పంచముఖ వీరహనుమంతము" పునశ్చరణ చేయవలసినదనియు, జపశాంతి కేమయినఁ గావలసి

యున్న వీరాజశేఖరుఁడుగారినైన కాళ్ళో కడుపో పట్టుకొని తెచ్చి నాలుగురూపాయలసొమ్మిచ్చుకోనైన నిచ్చుకొనియెద, మంచి విభూతి పెట్టుమనియు ఆయన ననుసరించి బ్రతిమాలు చున్నాను. అందుచేతనే యీ నాలుగుదినములనుండి దర్శనము చేయలేదుగాని లేకపోయిన నేది యెట్లయినను నేను తమ దర్శనము మానుదునా?"

రాజ—"శాస్త్రిగారూ! మీరు రూపాయలనిమిత్తము సంశయపడ నక్కఱలేదు. కావలసియున్న ఆ నాలుగురూపాయ లను నే నిచ్చెదను. మఱి నాలుగురూపాయలు పోయినను మంచి వైద్యుని విచారింపవలెను. మనగ్రామములో కామావధానులు గారికన్న—" అని మిన్నువంకఁజూచి యేమో యాలోచించు చుండెను. సిద్ధాంతిగారు చేసినస్తుతి యమోఘముగాఁ బట్టుకొని కొంచెముగానో గొప్పగానో ధనరూపమైన ప్రతిఫలమును దెచ్చుచునే వచ్చుచున్నది గాని యీవఱకెన్నఁడును రాజ శేఖరుఁడుగారివద్ద వ్యర్థముగాఁ బోలేదు.

ధవళేశ్వరమునందును చుట్టుపట్టుల గ్రామములయందును వేఱుసిద్ధాంతి లేఁడు. అతనియాలోచన లేక యాచేరువ గ్రామములో నేశుభకార్యముకాని జరుగదు. ఆతఁడు చెప్పెడి జ్యోతిషము తఱుచుగా అబద్ధమే యగుచు వచ్చినను, అప్పు డప్పుడు కాకతాళీయముగా కొన్నిసంగతులు నిజమగుటయుఁ గలదు గనుక జనులాతనిమాట యమోఘ మని నమ్ముచునే యుండిరి.

అప్పు డాచావడిలో నున్నవారిలో నెవరో "బైరాగులు భూతవైద్యమునకు గట్టివా" రని మెల్లగా ననిరి. అంతలో రాజశేఖరుఁడుగారు సిద్ధాంతిగారివంకకుఁ జూపు త్రిప్పి "ఔను. బైరాగు లన్నతోడనే జ్ఞప్తికి వచ్చినది. పదిదినముల క్రిందట ఈగ్రామమున నెవ్వఁడో యొక బైరాగి వచ్చినాఁడట! అతనికిఁ జూపింపరాదా? గోసాయీలకుఁ బరమహంసక్రియలును వన మూలికలును విశేషముగాఁ దెలిసి యుండును. వాండ్రెట్టి యసాధ్యమైన పీడలనైనను జిటికెలోఁ బోఁగొట్టుదురు" అనిన తోడనే చావడి యంతయు 'చిత్తము' 'వాస్తవము' 'ఆలాగున నవశ్యము చేయవలసినదే' యను ధ్వనులతో నిండిపోయెను. ఆ మాటలవలన నుత్సాహము కలిగి, రాజశేఖరుఁడుగా రా బైరాగిని తాము చూడకపోయినను బ్రహ్మవర్చస్సు కలవాఁ డని శ్లాఘించిరి.

అంత సిద్ధాంతి యుల్లములో లేని సంతోషమును మోమున దెచ్చిపెట్టుకొని యొక్క చిరునవ్వు నవ్వి, వినయముతోఁ జేతులు జోడించి రాజశేఖరుఁడుగారి ముఖమున దృష్టి నిలిపి, "తమ మాటచేతనే మా చిన్నదానిబాధ నివారణ మయినది. దాని యదృష్టము బాగుండఁబట్టియే దేవరవారి ముఖమునుండి యీమాట వచ్చినది. ఇప్పుడే తమ సెలవుప్రకారము బైరాగి యొద్దకు వెళ్ళెదను." అని మనవిచేసి, లేచి నిలుచుఁబడెను.

అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు "మనమందఱమును లేచి బైరాగిని జూచివత్తము రండి." అను మాటతోడనే ఎల్లరును

లేచి ప్రయాణోన్ముఖు లయి నిలుచుండిరి. వెంటనే యందఱును గలిసి యుత్తరముఖముగా రామపాదములవైపునకు నడవ నారంభించిరి.

౨

రాజశేఖరుఁడుగారు పౌరబృందముతో నాలు గడుగులు ముందుకు సాగినతోడనే యొకసుందరి సుందరగమనముతో గోదావరి మెట్లు దిగివచ్చి చెంబును నీటియొడ్డున నుంచి చెంబు మూతి కంటించియున్న పసుపుముద్దను దీసి కొంత రాచుకొని మోదుగాకులోఁ జుట్టి తెచ్చుకొన్న కుంకుమపొట్లము నొక బట్టయుతుకు రాతిపయిం బెట్టి, మోఁకాలిబంటి నీటిలో నిలుచుండెను. ఆమె రాజశేఖరుఁడుగారి పెద్దకూఁతు రగు రుక్మిణి–ఆమె శరీరచ్ఛాయం జూచిన, ఇఁక నీభూమిమీఁద బంగారమున కేమి చాయ యెక్కువ గలదని తోఁచును; నల్లగా నుండు నేని, వెండ్రు కలనుబట్టి మేఘములం గొంచెము పోలియున్నవని చెప్పవచ్చును; నేత్రములను జూచిన భాగ్యదేవత వానియందే కాపురము కుదిరినట్లు కనిపించును; కాని, నిపుణముగాఁ బరిశీలించినచో నేదో స్థిరవిచార మొకటి యామె హృదయపీఠమున నెలవుకొని యున్నట్టు ముఖలక్షణములు కొంచెము సూచించుచున్నవి. ఆ విచారమునకుఁ గారణము లేకపోలేదు. ఆమె పెనిమిటి సహవాసదోషముచేత నాలునెలలక్రిందటఁ దలిదండ్రులతోఁ జెప్పక దేశాంతరము లేచిపోయినాఁడు.

అప్పు డొక్కపెద్దముత్తయిదువ మొగమంతయు నొక్కచే బొట్టు పెట్టుకొని, బట్టలతోనున్న బుజముమీఁది బిందెను తీసి చేతఁ బట్టుకొని రుక్మిణియున్న తావునకువచ్చి గౌరవముతోఁప "అమ్మాయిగారూ! ఏమి? మీరీవేళ స్నానమునకు దయ చేసినారు".

రుక్మిణి—"కార్తికసోమవారము కాదా? కడపటి సోమ వారము గనుక ప్రదోషవేళ మాఅమ్మతోకూడ శివాలయము నకు వెళ్ళవలెనని గోదావరిస్నానము చేయ వచ్చినాను".

పెద్దముత్తైదువ—మీరు రాత్రిదాఁక భోజనము లేకుండ నుండఁగలరా?

రు—"ఒక్కదినమున కేమి? ఏలాగునైన నుందును. మొన్న మీ రెండవచిన్నదానికి శరీరములో నిమ్మళముగా లేదని చెప్పినావు. ఇప్పుడు కొంచెము నిమ్మళముగానున్నదా?"

పె—"ఏమినిమ్మళమో నాకు తెలియదు. మావారు రెణ్ణాళ్ళఁబట్టి కామావధానులచేత విభూతి పెట్టించుచున్నారు. రాత్రి తెల్లవారినదాఁక నిద్రలేక బాధపడినాము".

రు—"గ్రహబాధయా యేమి?"

పె—"అవునమ్మాయీ! ఏమి చెప్పుకోను? మగడు"—అని 'యిక్కడ నెవరును లేరుగదా' యని నాలుగుప్రక్కలను జూచి మఱింతదగ్గరగా జరిగి చెవిలో మెల్లగా "మీ రెఱుఁగు దురుగదా దానికి పెండ్లియయి మూడేండ్లు కాలేదు. అప్పుడే దానిమగఁడు పోయి యాఱునెల లయినది. అప్పటినుండియు

దానికి కొన్నాళ్ళు కలలోను కొన్నాళ్ళు రాత్రివేళ ఒంటరిగా నున్నప్పుడును కనఁబడుచునే యున్నాఁడు. పిల్లకు సిగ్గుచేత ఎవ్వరితోను చెప్పక దాఁచినది. నెలదినములనుండి బొత్తిగా ఎప్పుడును విడువక రేయింబగళ్ళు వెంటవెంటనే యెక్కడికి వెళ్ళిన నక్కడి కెల్లఁ దిరుగుచున్నాఁడు. ఏమిపాపమోకాని మూఁడుదినములనుండి పిల్లది సగ మయిపోయినది. ఇంతేకదా? మగనితో"——అని కడుపులోనుండి దుఃఖము బయలుదేఱఁగాఁ గొంచె మాపుకొనుచుఁ గన్నీరు పైటచెఱఁగుతో తుడుచుకొనుచుఁ గొంచెముతాళి గద్గదస్వరముతో — "మగనితో సౌఖ్య మనుభవింపనా? కాపురము చేయునా?" అని కొంచెము బిగ్గరగా వేడ్వఁజొచ్చెను.

రు——(ఆమాటలు మనసుకు నాఁటి యొడలు పులకరింపఁ గొంత తాళి ధైర్యము తెచ్చుకొని) "సిద్ధముత్తైదువవు. ఆలాగున గంట తడి పెట్టరాదు: ఊరుకో ఊరుకో."

పె——ఏడుపు చాలించి——'అమ్మాయీ! దాని కేసౌఖ్యము నక్కఱలేదు. ఈలాగుననైన నుండి బ్రతికి బట్టకట్టినఁజాలును. మాముసలి ప్రాణములు రెండును బ్రతికి బాగున్నంతవఱకు దానికి యన్నవస్త్రముల కేమియు లోపమురాదు.'

ఇంతలోఁ గొందఱు పుణ్యస్త్రీలు మెట్టుదిగుచు ముందున్న వారు వంగి కాళ్ళ వెండిపావడములను కొంచెము పయికిఁ దీసికొనుచు వెనుకఁ దిరిగి దూరముననున్నవారు వచ్చు వఱకు దగ్గఱ వారితో మాటలాడుచు మెల్లమెల్లగా నీటిసమీా

పమునకు వచ్చి గృహకృత్యములనుగుఱించి మాటాడుకొనుచు బిందెల నొడ్డునఁ బెట్టిరి.

అంతలో కుడిచేతిలో తాటాకులమీఁద వ్రాసిన పంచాంగ మును బట్టుకొని, సీర్కాలువిదోవతి కట్టుకొని, మడతపెట్టిన చిన్న యంగవస్త్ర మొకటి బుజముమీఁద వేసికొని, మొగము నను దేహమునను విభూతిపెండెకట్లు స్పష్టముగా గానుపింప, నిమ్మకాయ లంతలేసి రుద్రాక్షలుగల కంఠమాల ప్రకా శింప, గట్టుమీఁదినుండిపోవుచు గోదావరిలో స్నానముచేయు వారెవ్వరో యని కనులకుచేయి యడ్డముపెట్టుకొని నిదానించి చూచి, గిరుక్కున మళ్ళి యొక బ్రాహ్మణుఁడు మెట్లుదిగి వచ్చెను.

బ్రాహ్మణుడు— "రుక్మిణమ్మగారూ! సంకల్పముచెప్పె దను స్నానము చేయుఁడు"

రుక్మి— 'నేను డబ్బు తీసికొనిరాలేదే'

బ్రా—డబ్బుకేమి? మధ్యాహ్న మింటివద్ద నిత్తురుగాని లెండి; (అని వంగి నిలుచుండి) ఆచమనము చేయుండి. కేశవా- నారాయణా-మాధవా-గోవిందా—తూర్పుమొగముగా తిరు గుఁడు, సూర్యునివైపు.

రుక్మి—స్నానము చేయవలెనా?

బ్రా—'సంకల్పము చెప్పనిండు' శుభేశోభనముహూర్తే శ్రీమహావిష్ణోరాజ్ఞయా — ప్రవర్తమానస్య — ఆద్యబ్రహ్మణః — ద్వితీయ పరార్థే — శ్వేతవరాహకల్పే — వైవస్వతమన్వం

తరే — కలియుగే — ప్రథమపాదే — జంబూద్వీపే — భరతవర్షే — భరతఖండే — అస్మిన్ వర్తమానే వ్యావహారిక చాంద్రమానేన — కాళయుక్తినామసంవత్సరే — దక్షిణాయనే — శరదృతౌ — కార్తికమాసే — కృష్ణపక్షే — ద్వాదశ్యాం — ఇందువాసరే — శుభనక్షత్ర శుభయోగ శుభకరణాద్యనేకగుణ విశిష్టాయామస్యాంశుభతిథౌ — క్షేమ స్థైర్య విజయాయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధ్యర్థం — అఖండగౌతమీస్నానమహం కరిష్యే — మూడుమాఱులు స్నానము చేయుండి'.

రుక్మిణి, గోదావరిలో తఱుచుగా స్నానము చేయునదికాదు గాన లోతు నీళ్ళలోనికి వెళ్ళుటకుభయపడి, మునుగుటకు చేతఁగాక మోకాలి లోతు నీళ్ళలోఁ గూర్చుండి కొప్పువిప్పుకొని దోసిలితో తలమీఁద నీళ్ళు పోసికొనుచుండెను. అప్పుడు సంకల్పము చెప్పినబ్రాహ్మణుఁడు దబ్బునిమిత్తము తరువాత వచ్చెద నని చెప్పి వెడలిపోయెను. అంతట రుక్మిణి తల తుడుచుకొని, శిరోజములు చివర ముడిచి వైచుకొని గట్టువంకఁ జూచి దూరమునుండి వచ్చుచున్న తండ్రిగారిని జూచి వేగిరము వేగిరము బయలుదేఱి, గట్టుమీఁద బెట్టిన కుంకుమ పొట్లమును దీసి నొసట బొట్టుపెట్టుకొని, రెండుమాఱులు చేతితో నీళ్ళు చెంబుమీఁద పోసి తీసికొని, రెండడుగులు నదిలోనికిఁ బోయి నీళ్ళు ముంచుకొని, బట్టతిన్నగా సవరించుకొని, ఉతికినబట్టలు భుజము మీఁదను వానిపయిని నీళ్ళతో నున్న బిందెయును

పెట్టుకొని తనకొఱకయి కనిపెట్టుకొని యున్న సిద్ధాంతిగారి భార్యతోఁ గూడ గృహమునకుఁ బోవ బయలు దేఱెను.

౩

సిద్ధాంతిగారి భార్యపేరు సోమిదేవమ్మ. సిద్ధాంతిగారు గాని, ఆయన పెద్దలుగాని యెప్పుడును యజ్ఞము చేసినవారు కాక పోయినను, సోమిదేవమ్మ పుట్టినింటివంక వారిలోమాత్రము యజ్ఞము చేసినవారు బొత్తిగా లేకపోలేదు. సాక్షాత్తుగా ఆమె పితామహుఁడే యజ్ఞముచేసి స్వర్గసుఖ మనుభవింపఁ బోయెను. సోమిదేవమ్మతండ్రి యజ్ఞము చేయకపోయినను, తండ్రి యెంతో ధనవ్యయము చేసి సంపాదించుకొన్న పేళ్ళను మాత్రము పోఁగొట్ట నిష్టములేనివాఁ డయి తన కుమారునకు సోమయాజు లనియు, కొమార్తెకు సోమిదేవమ్మ యనియు, నామకరణములు చేసెను. రుక్మిణియు సోమిదేవమ్మనువిడిచి సందులో నూఱు బారలు నడచి, అక్కడినుండిదక్షిణముగా తిరిగి, ఆ సందులో రెండుగుమ్మములు దాఁటి పెరటి దారిని మూఁడవయిల్లు ప్రవే శించెను.

రాజశేఖరుఁడుగారి యిల్లు ఆ కాలపుటిండ్లలో మిక్కిలి సుందరమైనది. అందలి ముందటిచావడిలో దూలమునకుఁ జిలుక పంజర మొకటి వ్రేలాడఁగట్టఁబడియుండెను. అందులోనున్న చిలుక సదా "ఎవరువారు" "ఎవరువారు" "పిల్లివచ్చె కొట్టు

కొట్టు" మొదలగు మాటలను సహజమధుర స్వరముతో పలుకు చుండును. ఆదూలమునకే మఱికొంత దూరమున రామాయణము మొదలయిన తాటాకులపుస్తకములు త్రాళ్ళతో వ్రేలాడఁ గట్టబడి యుండెను. ప్రొద్దుననే నిద్రలేచి రుక్మిణి చిలుకను పంజరమునుండితీసి చేతిమీఁద నెక్కించుకొని "చేతిలో వెన్న ముద్ద" మొదలుగాఁ గల పద్యములను సహితము నిత్యమును నేర్పుచుండును. ఆ కాలములోఁ దఱుచుగాఁ స్త్రీలు చదువుకొను నాచారము లేకపోయినను, రాజశేఖరుఁడుగారు తన కుమార్తెమీఁది ముద్దుచేతఁ దాని రుక్మిణికి క్రొత్తపుస్తకమును అన్యసాహాయ్యము లేకుండ నర్థముచేసికొను శక్తిగలుగునంతవఱకు విద్యను చెప్పెను. ఆమె స్వభావముచేతనే తెలివిగల దగుటచే విద్యకూడ దానికిసాయమయి చిన్నతనములోనే యుక్తాయుక్తవివేకమును జ్ఞానమును కలదియాయెను.

వెనుక చెప్పినచొప్పున రుక్మిణి స్నానముచేసి వచ్చి గోదావరినుండి చెంబుతోఁ దెచ్చిననీళ్ళను తులసికోటలోఁ బోసి మ్రొక్కి, తడిబట్టలతోనే చుట్టును మూఁడు ప్రదక్షిణములుచేసి, లోపలికిఁ బోయి తడిబట్ట వదలి పట్టుబట్ట కట్టుకొని యొక చేతిలోఁ గుంకమబరిణెయు రెండవచేతిలో నక్షతలును బసపును బియ్యపుపిండియును గల గదులపెట్టెయును బట్టుకొని వచ్చి, తులసికోటలో నంటియున్న ముందరివేదిక మీఁద నీళ్ళు చల్లి చేతితో శుద్ధముచేసి బియ్యపుపిండితో పద్మములు మొదలయిన వింతవింతల ముగ్గులను బెట్టుచు నడుమనడుమఁ జిత్ర

ముగాఁ గుంకమతోను పసపుతోను నలంకరించుచుఁ గూర్చుండి మధురస్వరముతో మెల్లగా, పాడుకొనుచుండెను.

ఈలోపుగా రాజశేఖరుఁడుగారు వెంట నున్న వారితో నానావిషయములను ముచ్చటించుచు యింటికి వచ్చి, పాదరక్షలను నడవలో విడిచి యొకరొకరేవచ్చి కచేరిచావడిలో రత్నకంబళముల మీఁదఁ గూర్చుండగాఁ దాము దక్షిణపు గోడ కానుకొని యెండలోనుండి నడిచి వచ్చినఁ బడలికచేఁ బట్టిన చెమ్మట పోవ నుత్తరీయముతో విసరు కొనుచుఁ గూరుచుండిరి.

ఇంతలో నెవ్వరో ముప్పది సంవత్సరముల వయస్సుగల చామనచాయ గృహస్థు తెల్లబట్టలు గట్టుకొని కుడిచేతిలో నున్న పొన్నుకఱ్ఱ నాడించుచు, ముందఱ నొక కూలివాఁడు బట్టలమూఁటను నెత్తిమీఁదఁ బెట్టుకొని నడువ, నడవలోనుండి చావడిలోనికి చొరవగా నడచివచ్చి అచ్చట నిలువఁబడి, "ఓరీ! రామిగా! మూఁట లోపలికిఁ దీసికొని పోయి యెవరినైనఁ బిలిచి రాజశేఖరుఁడుగారు పరుండుగదిలోఁ బెట్టిరా" అని కూలివానిని నియమించి, కూరుచున్నవారి నందఱిని త్రొక్కుకొనుచు నడుమనుండి వచ్చి మున్నెంతో పరిచయము గలవాని వలెనే తాను రాజశేఖరుఁడుగారి ముందఱ తివాచిమీఁదఁ గూర్చుండెను. రాజశేఖరుఁడుగా రావఱ కెన్నఁడును అతని మొగమే యెఱుఁగక పోయినను పెద్దమనుష్యుఁ డింటికి వచ్చినప్పుడు మర్యాదచేయక పోయిన బాగుండదని, కొంచెము లేచి 'దయ

చేయు'డని చేయిచూపి తాను గొంచెము వెనుకకు జరిగి చోటిచ్చి "యింటివద్ద నందఱును సుఖముగా నున్నారా?" యని కుశలప్రశ్నమును జేసి "మీరెవ" రని యడిగినఁ దవ్వా పట్టుకొందురేమోయని సంశయించుచు నూరకుండిరి. అప్పుడా వచ్చినాతఁడు "రాజశేఖరుఁడుగారు నను మఱచిపోయిన ట్లున్నారు!" అనెను.

రాజ—"లేదు లేదు." అని మొగమువంకఁ బాఱఁజూచిరి.

క్రొత్త—ఇంకను నానవాలువట్టలేదు. మీరు నన్ను పది సంవత్సరముల క్రిందట రాజమహేంద్రవరములో రామమూర్తి గారింటఁ జూచినారు. నేను నాను రాజు భైరవమూర్తిని. మన మందఱమును దగ్గఱబంధువులము. మీతల్లిగారి మేనత్త యల్లుఁడు మామేనమామగారికి సాక్షాత్తుగా నొక వేలువిడిచిన మేనత్తకొడుకు. మొన్న మాఅన్నగారు సాంబయ్యగారు మీయింట నెలదినములుండి వచ్చినతరువాత మీరుచేసిన యాదరణనే నిత్యమును సెలవిచ్చుచు వచ్చిరి.

ఆమాటలు విని లోపలిగదిలోఁ బండుకొనియున్న యొక ముసలాయన దగ్గుచు లేచివచ్చి "ఓరీ భైరవమూర్తీ! నీ వెప్పుడువచ్చినావు?"

భైర—ఓహోహో! ప్రసాదరావుగారా? మీరు విజయం చేసి యెన్నాళ్ళయినది?

ప్రసా—"రెండుమాసములనుండి యిక్కడనే యున్నాను. బంధువని రాజశేఖరుని జూచిపోదమనివచ్చి యితనిబలవంతము

నకు మాఱు చెప్పలేక యిక్కడఁ జిక్కుపడ్డాను. మన బంధువు లలో రాజశేఖరుఁడు బహుయోగ్యుఁడు సుమీ" అని కూర్చుండెను.

ఈ ప్రకారముగా సంభాషణము జరుగుచుండఁగా లోపలి నుండి స్త్రీకంఠముతో "సీతా! సీతా!" అని రెండుమూఁడు పిలుపులు వినఁబడినవి. అప్పుడు రాఘవాచార్యు లందుకొని, "అమ్మాయియా సీతమ్మా" అని పిలిచి 'లోపల అమ్మగారు రెండు లకో పిలుచుచున్నారు.' అని చెప్పెను. అప్పుడు నూతివైపు పంచపాళిలోఁ దన యీడుపడుచులతోఁ గూడి గవ్వలాడు చున్న యేడుసంవత్సరముల యీడుగల చామనచాయపిల్ల పరికిణి కట్టుకొని కుడిచేతిలో పందెము వేయు గవ్వలను, ఎడమ చేతిలో గళ్ళుగీచిన సుద్దకొమ్మును బట్టుకొని 'వచ్చె వచ్చె' నని కేకలు వేయుచు కాళ్ళగజ్జెలు గల్లు గల్లుమన చావడిలో నుండి పడమటింటి గుమ్మమువైపునకుఁ బరుగెత్తుకొని వెళ్ళెను. ఆచిన్నది రాజశేఖరుఁడుగారి రెండవకుమార్తె. అట్లు వెళ్ళి గుమ్మమున కీవలనే నిలుచుండి సీత—'అమ్మా! ఎందుకు పిలిచినావు?'

మాణిక్యాంబ—నాన్నగారితో వంటయినదని స్నానము నకు లేవచ్చునని చెప్పు.

మాణిక్యాంబ రాజశేఖరుఁడుగారి భార్య. ఆమె రుక్మిణితో సమానమయిన తెలివి గలదియు విద్యనేర్చినదియుఁ గాకపోయి నను, గృహకృత్యములను జక్క పెట్టుటయందును, పాకము

చేయుటయందును నిరుపమాన మయిన ప్రజ్ఞకలది; రూపమున చాలవఱకు పెద్దకుమార్తెను పోలియుండును. ఆమెకుముప్పది నాలుగేండ్లవయస్సుండును.

అంతట సీత మరలఁ జావడిలోనికిఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చి, 'నాన్నగారూ! వంట అయినదఁట! అమ్మ స్నానమునకు లెమ్మనుచున్నది' అని చెప్పి, యెప్పటియట్ల గవ్వలాడుటకయి నూతి పంచపాళిలోనికిఁ బోయెను.

రాజ—ప్రసాదరావుగారూ! మీరు స్నానము చేయుదు రేమో నూతిదగ్గఱకుఁ బొండు. భైరవమూర్తిగారూ! గోదావరికి వెళ్ళెదరా? లేక నూతియొద్దనే నీళ్లుపోసికొనెదరా?

భైర—కార్తికసోమవారము గనుక గోదావరికే వెళ్ళెదను.

అప్పుడక్కడ నున్నవా రందఱును లేచి, రాజశేఖరుఁడు గారియొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని యెవరియిండ్లకు వారు వెళ్ళిరి. రాజశేఖరుఁడుగారును పడమటింటిలోనికి నడచిరి. లోపల సానమీఁద గంధము తీయుచున్న మాణిక్యాంబ మట్టెయుల చప్పుడుతో పడమటింటి ద్వోడ్డి తలుపుకడకు నడచి, కుడి చేతితో ద్వారబంధమును బట్టుకొని నిలువఁబడి 'రుక్మిణీ! బాబయ్యగారు స్నానమునకు వచ్చినారు; వేగిరము వచ్చి నీళ్లందిమ్ము' అని కేకవేసెను. ఆపిలుపు విని, దేవతార్చనకుఁ బూలు గోయుచున్న రుక్మిణి "వచ్చుచున్నాను" అని పలికి తొందరగా రాగిహరివాణముతో నిత్యమల్లిపుష్పములను తులసిదళములను దెచ్చి దేవున కరుగుమీఁద బెట్టి తండ్రిగారికి

నీళ్ళుచ్చుటకయి వంటయింటి దొడ్డిలోనికిఁ బోయెను. మాణి క్యాంబ కంచుగిన్నెలలో గంధాక్షతలును, గూటిలోనున్న యద్దమును, విభూతి పెట్టెను గొనివచ్చి దేవు నరుగువద్ద నున్న పీటదగ్గఱఁ బెట్టినది. అంత రాజశేఖరుఁడుగారు స్నానము చేసి, దేవతార్చనమున కారంభించిరి. ఇంతలో తక్కినవా రందఱును స్నానముచేసివచ్చి కోడల పొడుగునను పీటల మీఁదఁ గూరుచుండిరి.

భోజనమునకు రావలసినవా రందఱును లోపలికి వెళ్ళి, అన్యోన్యసంభాషణములు గావించుకొనుచు భోజనముచేసి యందఱును పడమటింటి దొడ్డిలో చేతులు కడుగుకొని త్రేన్పుచు బొజ్జలు నిమురుకొనుచు వచ్చి చావడిలోఁ గూర్చుండిరి.

४

రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనము చేసిన తరువాత ఒక్క నిద్రపోయి లేచి, తాంబూలము వేసికొని కచేరిచావడిలోనికి వచ్చి కూర్చుండిరి. అంతకుమునుపే గ్రామమునఁ గల పెద్ద మనుష్యులు పలువురు వచ్చి తగినస్థలములలోఁ గూర్చుండి యుండిరి. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు 'సుబ్రహ్మణ్యా!' అని పిలిచినతోడనే 'అయ్యా' అని పలికి లోపలినుండి పదియాఱు సంవత్సరముల వయసుగల యొట్టుని చిన్నవాఁ డొకఁడు వచ్చి యెదుర నిలువఁబడెను. అతఁడు రాజశేఖరుఁడుగారి జ్యేష్ఠ పుత్రుఁడు; సీతపుట్టినతరువాత రెండు సంవత్సరములకు మఱి

రొక పిల్లవాఁడు కలిగెనుగాని యాచిన్నవాఁడు పురుటిలోనే పోయెను. ఆవెనుక మాణిక్యాంబకు కానుపులేదు. సుబ్రహ్మణ్యముయొక్క మొగ మందమైనదేకాని మూడేండ్ల ప్రాయమున బాలరోగము వచ్చినప్పుడు పసపుకొమ్ముతోఁ గాల్చిన మచ్చమాత్రము నొసటను గొంచెము వికారముగా నుండెను; కన్నులుపెద్దవి; నుదురు మిట్టగా నుండెను; తల వెండ్రుకలు నిడుపుగాను నల్లగాను నుండెను. చేతుల బంగారు మురుగులును చెవులను రవలయంటుజోడును అనామికను పచ్చ దాపిన కుందనంపుపని యుంగరమును నుండెను.

రాజ—సుబ్రహ్మణ్యా! అందఱితోఁగూడ నీవు మధ్యాహ్నము భోజనమునకు వచ్చినావు కావేమి?

సుబ్ర—కార్తిక సోమవారము గనుక, ఈదినము రాత్రి దాకనుండి మఱి భోజనము చేయవలెననుకున్నాను.

రాజ—లోపలఁ బల్లమీఁదఁ ఆదిపర్వ మున్నది. తీసికొని వచ్చి శాస్త్రులుగారిని వెళ్ళి పిలుచుకొని రా.

తండ్రి యాజ్ఞ ప్రకారము సుబ్రహ్మణ్యము లోపలికి వెళ్ళి పుస్తకమును దీసికొనివచ్చి తండ్రి చేతికిచ్చి, వడవలో నుండి నడచి వీధిగుమ్మము మెట్లు దిగుచు, దూరమునుండి వచ్చుచున్న యొక నల్లని విగ్రహమును జూచి, 'వేగిరము రండి' అని కేకవేసి, తాను మరలివచ్చి శాస్త్రులుగారు వచ్చుచున్నారనిచెప్పి చావడిలో మధ్యముగా పుస్తకమును ముందఱఁబెట్టుకొని కూర్చుండెను. ఇంతలో శాస్త్రులును వచ్చి సభలోఁ

గూర్చుండెను. రాజశేఖరుఁడుగారు సాహిత్య పరులయ్యును, ఆకాలమునందు పెద్దపుస్తకమును జదివి మఱియొక పండితు నిచే నర్థము చెప్పించుట గొప్ప గౌరవముగా నెంచబడు చుండును గనుక, ఆశాస్త్రులు వచ్చువరకును పుస్తకమును జదువక గనిపెట్టుకొని యుండిరి.

'నాయనా! సుబ్రహ్మణ్యమూ పుస్తకము విప్పు'. అనఁగానే సుబ్రహ్మణ్యము పుస్తకమును విప్పుచు, 'తుండము నేకదంతమును దోరపుబొజ్జయు' నను విఘ్నేశ్వర స్తవపద్యమును నారంభించి చదువుచుండఁగా శాస్త్రు లందుకొని యాపద్యము కడవఱకు నయిన తరువాత, 'అంజలిఁ జేసి మ్రొక్కెద మదంబకు' మొదలుగాఁగల సరస్వతీ ప్రార్థనమును, పిమ్మట 'ప్రాంశుపయోదనీలతనుభాసితు' మొదలుగాఁగల వ్యాసస్తోత్రములను, పిదప మఱికొన్ని పద్యములను తానుగూడ కలిపి చదివెను. ఈలోపల సుబ్రహ్మణ్యము గతదినము విడిచిపెట్టిన భాగమును దీసి, అర్జునుఁడు ద్వారకానగరమునకు వెళ్ళిన భాగమునందలి

ద్వాదశ మాసికవ్రతము ధర్మవిధిం జరపంగ నేగి గం
గాదిమహానదీ హిమవదాది మహాగిరిదర్శనంబు మీ
పాదపయోజదర్శనము పన్నుగఁజేయుటఁ జేసి పూర్వసం
పాదితసర్వపాపములు వాసె భృశంబుగ నాకు నచ్యుతా!"

అను పద్యమును జదివెను. అప్పుడు శాస్త్రులు నర్థము చెప్పుచు సంజవేళకు ఆదిపర్వముముగిసినందున నాటికిఁబురాణ

కాలక్షేపమును జాలించి "స్వస్తిప్రజాభ్యః" మొదలుగాఁ గల శ్లోకములను జదివి యెవరియిండ్లకు వారు వెళ్ళిపోయిరి.

రాజశేఖరుఁడుగారి యింటికి నిత్యమును బంధువులు నలువది తరములు గడచిపోయినను వంశవృక్షములు సహితము చూచుకొని నక్కఱలేకయే తమబంధుత్వము జ్ఞాపకముంచుకొని రాజశేఖరుఁడుగారి మీఁదిప్రేమచేత నాతనినిచూచి యాదరించి పోవలెనను నుద్దేశముతో వచ్చి నెలలకొలఁదినుండి తినిపోవుచు వస్త్రములు మొదలగు వానిని బహుమానములు వడయుచుందురు. కొందఱు బంధువులు తాము వెళ్ళునప్పుడు కొంత సొమ్మును బదులుపుచ్చుకొని అదివఱకుఁ దఱచుగా వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండువారేయైనను అంతటినుండి తీరికలేక బదులుతీర్చుటకయి మరల నెప్పుడును వచ్చెడి వారుకారు. ధనవంతుఁడు గనుక ఆయన కెల్లవారును మిత్రులుగా నుండిరి—ఆమిత్రసహస్రములలో నొకఁడైనను నిజమైనయాప్తుఁడున్నాఁడో లేఁడో యన్నసంగతిని మాత్ర మాయనకు ధనలక్ష్మి తెలియ నిచ్చినదికాదు. అట్టి మిత్రోత్తములందరును రాజశేఖరుఁడు గారికి స్తుతిపాఠములతో భూమిమీఁదనే స్వర్గసుఖమును గలిగించి యాయన నానందింపఁ జేయుచుఁ దా మాయన యిచ్చెడి ధనకనక వస్తువాహనముల నాతనిప్రీతికై యంగీకరించుచుందురు. నిత్యమును యాచకు లసంఖ్యముగావచ్చి తమకష్టకథలను గాథలుగాఁ జెప్పి చివఱకుఁ దమ కేమయినను ఇమ్మని తేల్చుచుందురు—అట్టివారు నటించెడి యాపదల నన్నిటిని

ఆతఁడు నిజ మయినవానినిగానే భావించి సాహాయ్యముచేయు చుండును. కొందఱు బ్రాహ్మణులు పిల్లవానికి వివాహము చేసి కొనెద మనియు, ఉపనయనము చేసికొనెద మనియు, తాము యజ్ఞములు చేసెద మనియు, సత్రములు సమారాధనలు చేయించెద మనియు, చెప్పి యాతనవద్ద ధనమార్జించుకొని పోవుచుందురు. మిత్రుల వేడుకకయి రాజశేఖరుఁడుగారియింట రాత్రులు తరుచుగా గానవినోదములును నాట్యవిశేషములును నాటకగోష్ఠులును జరుగు చుండును. గ్రామములోని వైదిక బృందముయొక్క ప్రేరణచేత సప్తసంతానములలో నొకటైన దేవాలయనిర్మాణముఁ జేయ నిశ్చయించుకొని, రాజవరపు కొండనుండి నల్లరాళ్లు తెప్పించి రాజశేఖరుఁడుగారు రామపాద క్షేత్రమునకు సమీపమున నాంజనేయునకు గుడికట్టింపనారం భించి నాలుగు సంవత్సరములనుండి పనిచేయించుచుండిరి. కాని పని సగముకంటె నెక్కువ కాకపోయినను పనివాండ్రును, పని చేయింపఁ దిరుగుచుండెడి యాశ్రితులును మాత్రము కొంత వరకు భాగ్యవంతులయిరి. ఈప్రకారముగాఁ దన్నాదరము చేసి యితరులపాలు చేయుచువచ్చు చున్నందున, ధనదేవత కాతనియం దాగ్రహమువచ్చి లేచిపోవుటకుఁ బ్రయత్నము చేయుచుండెను గాని చిరపరిచయమునుబట్టి యొక్కసారిగా విడువలేక సంకోచించుచుండెను. ఈసంగతిని దెలిసికొని దారిద్ర్య దేవత యప్పుడప్పుడు వచ్చి వెలుపలనుండియే తొంగిచూ చుచు, భాగ్యదేవత యాతనిగృహము చోటుచేసినతోడనే

తాను బ్రవేశింప వలెనని చూచుచుండెను. రుక్మిణి వివాహములో నిచ్చిన సంభావన నిమిత్తమై రాజశేఖరుఁడుగారికి మాన్యములమీఁదఁ గొంతఋణ మైనందున దానిమీఁద వడ్డి పెరుగుచుండెనేకాని మఱియొక తొందర యేమియును గలుగుచుండలేదు.

రాజశేఖరుఁడు గారివలన బాగుపడినవారు పలువు రున్నను వారిలోనెల్ల దామోదరయ్యయు, నారాయణ మూర్తియు ముఖ్యులు. ఆయిద్దరిలో దామోదరయ్య రాజశేఖరుఁడు గారి బావమఱఁది; రాజశేఖరుఁడుగారి తోడఁబుట్టిన పడుచునే యాతనికిచ్చిరి. కాని యామె ఒక్క కుమారునిమాత్రము గని కాలముచేసెను. ఆకుమారున కిప్పుడు పదియేను వత్సరములున్నవి; అతనిపేరు శంకరయ్య. అతని కెనిమిది సంవత్సరములు దాటకముందే తల్లిపోయినందున, అతఁడు చిన్నప్పటి నుండియు మేనమామగారి యింటనే పెరిగినాఁడు. అతనికే సీత నిచ్చి వివాహము చేయ వలయునని తల్లి దండ్రుల కిద్దరికిని నుండెను. భార్యపోయిన తరువాత దామోదరయ్య రాజశేఖరుఁడుగారి సాయముచేతనే రెండవవివాహము చేసికొనెను గాని యాచిన్నది పెండ్లినాటికి తొమ్మిదిసంవత్సరములలోపు వయస్సు గలది గనుక, కాపురమునకువచ్చి రెండు సంవత్సరములు మాత్రమే యయినది. ఆతనికి ద్వితీయకళత్రమువలన సంతానమింకను కలుగలేదు. దామోదరయ్య మొదటినుండియు మిక్కిలి బీదవాఁడు; అతనికి రాజశేఖరుఁడుగారి చెల్లెలి నిచ్చునప్పటికి

రాజశేఖరుఁడుగారి తండ్రియు ధనవంతుఁడు కాఁడు. వారిది పూర్వము వసంతవాఁడ నివాసస్థలము. రాజశేఖరుఁడుగారి తండ్రి తనయింటికి గోడలు పెట్టించుటకయి పుట్టలు ద్రవ్వించు చుండఁగా నొకచోట నిత్తడిబిందెతో ధనము దొఱకినది. ధనము దొఱకినతరువాత స్వస్థలములోనున్న విశేషగౌరవ ముండదని యోచించియో, లోకుల యోర్వలేని తనమునకు జడిసియో రాజశేఖరుఁడుగారి తండ్రి దారపుత్రాదులతో నల్లునిగూడ వెంటఁబెట్టుకొనివచ్చి యప్పటినుండియు ఈ ధవళ గిరియందే నివాసముగా నుండి యా చుట్టు పట్టులనే మాన్య ములుగొని కొంతకాలమునకు మరణమునొందెను. భార్యపోవు వఱకును దామోదరయ్య రాజశేఖరుఁడుగారి యింటనే యుండి, ఆయనపేరుచెప్పి ధనము నితరులవద్ద తెచ్చి తా నపహరించుచుఁ బయికిఁ దెలియనియ్యక దాచుకొనుచుండెను. తరువాత అప్పులవారు వచ్చి తొందర పెట్టినపుడు రాజశేఖ రుఁడుగారే సొమ్మిచ్చుకొనుచుండిరి. తోడఁ బుట్టిన పడుచు పోయినతరువాత దామోదరయ్య చేయు నక్రమ ములకు సహింపలేక యొకనాఁడు రాజశేఖరుఁడుగా రాతనిని కఠినముగా మందలించిరి. అందుమీఁదఁ గోపమువచ్చి దామోద రయ్య తన్ను బావమఱఁది కట్టుబట్టలతో నిల్లు వెడలఁగొట్టి నాఁడని యూరివా రందరిముందఱఁ జాటుచు దేశాంతరమునకు లేచిపోయి, యాఱునెలలకు గడ్డమును తలయునుబెంచుకొని మరలవచ్చి, భూతవైద్యుఁడనని వేషమువేసికొని నుదుట పెద్ద

కుంకుమబొట్టు పెట్టుకొని వీధులవెంబడి తిరుగుచుండెను. ఆవరకే దామోదరయ్య తా నార్జించుకొన్న ధనమును వేలుజాగ్రత్త చేసికొన్నందున అప్పుడాధనముతో నొకయిల్లుగట్టి ఆగ్రామము లోనే ప్రత్యేకముగా నొకచోఁట గాపురముండెను. ఆతనివిభూతి వైద్యము నానాఁటికి బలపడినందున ఊరనెవ్వరికైన కాలిలో ముల్లుగ్రుచ్చుకొన్న నాతనిచేత విభూతి పెట్టించుచుందురు. ఈవిధముగా దామోదరయ్య భాగ్యవంతు డగుటయేగాక, జనులచేత మిక్కిలిగౌరవమును సహితము పొందుచుండెను.

రెండవయాతఁడైన నారాయణమూర్తి మొదట సద్వంశ మునఁ బుట్టినవాఁడే కాని దుర్మార్గులతో సహవాసము చేసి తనకుఁ గల కాసువీసములను వ్యయము జేసికొని బీదవాఁ డయ్యెను పయికి ధనికునివలె నటించుచుండెను. అతనికి భాగ్యము పోయినను దాని ననుసరించియుండిన చిహ్నములు మాత్రము పోనందున, నారాయణమూర్తి తఱుచుగా రాజ శేఖరుఁడుగారి యింటికి వచ్చుచు రహస్యమని చెప్పి రాజశేఖ రుఁడుగారిని లోపలికిఁ బిలుచుకొనిపోయి తనయిక్కట్టును దెలిపి సొమ్ము బదులడుగుచుండును. ఆ ఋణము మరల తీరునది కాదని దృఢముగా నెఱిఁగియు, రాజశేఖరుఁడుగారు మాన వతుల గౌరవమును కాపాడుచుండుటయందు మిక్కిలి యభి లాష కలవారు గనుకను, అతఁడు చిన్నతనములో తన సహ పాఠి గనుకను, అడిగిన మొత్తమును రెండవవారెఱుఁగకుండ చేతిలోఁ బెట్టి పంపుచుందురు. ఆతఁ డాధనముతో సరిగ వస్త్ర

ములూ సుగంధద్రవ్యములు మొదలగువానిని గొనుచు మిత్రులకు షడ్రసోపేతముగా విందులు చేయుచుండును. ఇదిగాక యాతఁడితరస్థలములలోఁ జేసిన ఋణములకయి ఋణప్రదాతలు తొందరపెట్టినందున, రాజశేఖరుఁడుగారు తన సొంతసొమ్ములోనుండి యప్పుడప్పుడు మూడువేల రూపాయలవఱకు నిచ్చి యాతనిని ఋణబాధనుండి విముక్తుని జేసిరి. రెండు సంవత్సరముల క్రిందట నారాయణమూర్తియొక్క పెత్తండ్రి భార్య సంతులేకుండ మృతినొందినందున, ఆమెసొత్తు పదివేల రూపాయలు అతనికిఁ జేరెను. ఆసంగతి తెలిసినతోడనే రాజశేఖరుఁడుగారు పరమానందభరితులై నారాయణమూర్తి యింటికిఁబోయి యాతని నాలింగనము చేసికొని తనకీయవలసిన యప్పును దీర్పవలసినపని లేదనియు యావద్ధనముతోను గౌరవముతో సుఖజీవనము చేయవలసినదనియుఁ జెప్పి యాదరించిరి. రాజశేఖరుఁడుగారి కీవఱకు బదులు చేయవలసిన యావశ్యకమంతగా తలస్థింపనందునను, ధనము విశేషముగనున్నందునను నారాయణమూర్తి కావలసినయెడల తనధనమును వాడుకోవచ్చునని రాజశేఖరుఁడుగారితో బలుమారు పూర్వము చెప్పుచు వచ్చెను.

ఒకనాఁడు నాలుగుగడియల ప్రొద్దెక్కినతరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు కచేరీచావడిలోఁ బలువురతోఁ గూరుచుండియున్న సమయమున రుక్మిణి నూతివద్దకు వచ్చి యక్కడనుండి పెరటి గుమ్మముదగ్గఱకు బోయి లోపలనే నిలుచుండి, తెరిగిన గుమ్మడి

కాయ పెచ్చులను వీధిలోఁ బాఱవేయ వచ్చిన పొరిగింటివారి యాఁడుపడుచుతో మాటాడుచుండెను. అప్పుడు చేతితో తాటాకుగిలకగుత్తుల నాడించుచు నెత్తిమీఁద నొకబుట్ట పెట్టు కొని యొక్క యెఱుకత యామార్గమునఁ బోవుచు రుక్మిణి మొగమువంక నిదానించి చూచి నిలువఁబడి "అమ్మా! నీకు శీఘ్రముగానే మేలు కలుగుచున్నది; భాగ్యము కలుగుచున్నది. నీమనసులో నొక విచారము పెట్టుకొని కృశించుచున్నావు. ఎఱుక యడిగితే నీమనసులో నున్నది సూటిగాఁ జెప్పెద" నని చెప్పెను. ఆమాటలు విని యాప్రబోధికను దొడ్డిలోనికిఁ బిలుచుకొని పోయి కొట్లచాటునఁ గూరుచుండఁబెట్టి తాను లోపలికిఁబోయి చేటలో బియ్యముపోసి తెచ్చి యాబియ్యమును దనచేతిలో నుంచుకొని ముమ్మాఱు తనచేయి ఫాలమునమోపి మ్రొక్కి కార్యమును తలఁచుకొని రుక్మిణి తనచేతిలోని బియ్యమును చేటలో విడిచిపెట్టెను. అప్పు డాయెఱుకత తాను వల్లించిన రీతిగా నిష్టదైవతములఁ దలఁచుకొని వాకీయఁడని వేఁడుకొని యామె చేయి పట్టుకొని "భాగ్యముగల చెయ్యి, ప్రతిష్ఠ గల చెయ్యి" యని పలికి, "నీ వొక్క తలఁపు తలఁచినావు; ఒక్కకోరిక కోరినావు; ఒక్క మే లడిగినావు; అది కాయో పండో కల్లో నిజమో చేకూఱునో చేకూఱదో యని త్రొక్కులాట పడుచున్నావు; అది కాయకాదు పండు; కల్లకాదు నిజము. శీఘ్రముగానే చేకూరనున్నది. ఆఁడువారివంక తలంపా మగవారివంక తలంపా యందు వేమో మగవా రంటే గడ్డము

ఆఁడువారంటే లక్కాకు" అని రుక్మిణి ముఖలక్షణములను చక్కఁగా కనిపెట్టి 'మగవారివంక తలం' పన్నప్పుడామె మొగ మొకవిధముగా నుండుట చూచి సంగతి నూహించి "నీది మగ వారివంక తలంపు; శీఘ్రముగానే కార్యము గట్టెక్కనున్నది. నీరొట్టె నేతిఁ బడనున్న" దని చెప్పి తక్కిన ప్రసంగమువలన రుక్మిణి మనసులోని సంగతియంతయుఁ దెలిసికొని, రుక్మిణిమగఁడు దేశాంతరగతుఁడయిన వార్త నావఱకే వినియున్నది కాన "నీమగఁడు చెడుసావాసముచేత దేశాలపాలయి తిరుగు చున్నాఁడు; నీమీఁది మోహముచేత నెలదినములలో నిన్ను వెదకుకొనుచు రాఁగలడు" అని చెప్పి సంచిలోని వేరు నొక దానిని తీసి పసపుదారముతో జేతికి కట్టి ప్రాఁతబట్టయు రవి కయుఁ బుచ్చుకొని, మగనితోఁ గలిసి కాపురము చేయుచున్న తరువాత క్రొత్తచీర పెట్టుమని చెప్పి తనదారిని బోయెను. రుక్మిణియుఁ బరమానందభరితురాలయి అంత నూఁటిగాఁ దన మనోగతమును దెలిపినందులకై యెఱుకతయొక్క మహత్త్వ మును మెచ్చుకొని యబ్బురపడుచు లోపలికిఁ బోయెను.

౫

ఒకనాఁటి యుదయమున రాజశేఖరుఁడుగారు సభ తీర్చి చావడిలోఁ గూర్చుండి యుండఁగా సిద్ధాంతి వచ్చి తాటాకు లతో నల్లిన యొరలోనుండి సులోచనముల జోడును దీసి ముక్కునకుఁ దగిలించుకొని దాని దారమును నొసటనుండి

జుట్టుమీఁదుగా వెనుకకు వేసికొని కూరుచుండి తాటాకు పుస్తకమునకుఁ గట్టిన దారములో గుచ్చిన చిన్న తాటాకు ముక్కలను నాలు గయిదింటిని పయికిఁ దీసి ముందుకు వెనుకకును త్రిప్పుచు వానివంకఁ జూడసాగెను.

రాజ—సిద్ధాంతిగారూ! సీత కేసంబంధము బాగున్నది?

సిద్ధాంతి—చక్కఁగా నాలోచించిచూడఁగా మంత్రిప్రగడ బాపిరాజుగారి కుమారునిజాతకము సర్వవిధముల ననుకూలముగాఁ గనఁబడుచున్నది.

మంత్రిప్రగడ బాపిరాజు తన కుమారున కేలాగునైన సీతను జేసికొని రాజశేఖరుఁడుగారితోడి బాంధవ్యమువలన బాగుపడ వలెనని చిరకాలమునుండి కోరియున్నవాఁడు కాన, ఈనడుమఁ దన యింట జరిగిన సీతాకల్యాణసమయమున సిద్ధాంతికి మంచి దోవతుల చాపు కట్టఁబెట్టుటయే కాక సీత నిప్పించినయెడల నింతకంటె మంచి బహుమానము చేసెదనని యాశపెట్టెను.

రాజ—బాపిరాజుకొమరుఁడు నల్లనివాఁడు. చదువులోను తెలివిలేదని వినుచున్నాను. వాఁడప్పుడే దుస్సహవాసముచేతఁ జెడుతిరుగుళ్లు తిరుగ నారంభించినాఁడఁట! వానికి సీత నియ్యను. మనశంకరయ్య జాతక మెట్లున్నది?

సిద్ధాంతి—మీ మేనల్లునిజాతకము చూచినాను. సమస్తవిధములచేతను దివ్యజాతకమే కాని జన్మనక్షత్రము కృత్తిక. మన సీతదికూడ కృత్తికానక్షత్రమే. ఈ నక్షత్రముల నైక్యము

వందు కన్యావరులకు నాశనము సంభవించునని చెప్పఁబడి యున్నది. బాపిరాజు కుమారుని జాతకము సర్వోత్తమముగా నున్నది. శాస్త్రప్రకారమ మతఁడు మిక్కిలి యదృష్టవంతుఁడు. చిక్కిన చిల్లరచేష్టలకు రూపమునకును నేమి? మఱినాలుగేండ్లు పైఁబడిన యెంతబుద్ధిమంతుఁ డగునో యెవ రెఱుఁగుదురు? నామాట విని చిన్నదాని నాతని కిండి.

రాజ—నేను బాపిరాజు కొడుకునకు పిల్ల నియ్యను. నాచెల్లెలు పోవునప్పుడు తన కొడుకునకు సీత నిచ్చునట్లు నాచేత చేతిలో చేయి వేయించుకొన్నది. మా శంకరయ్య బహు బుద్ధిమంతుఁడు; స్ఫురద్రూపి; విద్యావినయసంపన్నుఁడు. పిల్ల నాతనికే యిచ్చెదను. జాతకమును మీరు మఱియొక సారి శ్రద్ధతోఁ జూడవలెను.

అప్పుడు సిద్ధాంతి తాను మఱియొక విధముగాఁ జెప్పిన కార్యము లేదని తెలిసికొని కొంచెము సే పాకాశమువంక జూచి యనుమానించి "సీత జననము కృత్తికానక్షత్రముయొక్క యే పాదము?" అని ప్రశ్న వేసెను.

రాజ—ద్వితీయ పాదము.

సిద్ధాం—శంకరయ్యది ప్రథమపాదము. అవును అనుకూలముగానే యున్నది. శుభావహముగా కూడనున్నది. తప్పక సీత నీతని కిచ్చి వివాహము చేయుండి.

రాజ—ఈ సంవత్సరములో పెండ్లి కనుకూలమయిన ముహూర్త మెప్పుడున్నది?

సిద్ధాంతి—మాఘమాస మనుకూలముగ నున్నది. బహుళ పంచమీ మంగళవారమునాఁడు రవి కుంభలగ్నమం దున్నాఁడు. ఆముహూర్తము దివ్యమయినది.

రాజ—మీకోమార్తె జబ్బు నిమ్మళముగా నున్నదా?

సిద్ధాంతి—తమకటాక్షమువలన నిమ్మళముగానే యున్నది. నాఁడు మీరుచెప్పిన బైరాగి బహుసమర్థుఁడు. అతఁడు మా యింట గ్రహమును నిమిషములో వెళ్ళఁగొట్టినాఁడు. అతఁడు మూఁడుదినములు జల మభిమంత్రించి లోపలికిచ్చి రక్షరేకు కట్టినాఁడు. నాఁటినుండియు పిల్లది సుఖముగా నున్నది.

రాజ—మాచెల్లెలు సుబ్బమ్మకు దేహ మస్వస్థముగా నున్నది. మనగ్రామములో నెవ్వరును మంచివైద్యులు కనఁబడరు. నాకేమి చేయుటకును తోఁచకున్నది.

రాఘవాచార్యులు—బైరాగిచేత మం దిప్పించరాదా?

రాజ—గట్టివాఁడయినయెడల నీవాతని నొక్కపర్యాయము మధ్యాహ్నము మాయింటికి వెంటఁబెట్టుకొనివచ్చి సుబ్బమ్మను చూపెదవా? నాలుగుదినములనుండి దానిశరీరములో రుగ్మతగా నున్నందున వంటకు మిక్కిలి యిబ్బందిపడుచున్నాము.

రాఘ—అవశ్యముగా దీసికొనివచ్చెదను. అతని కాభేషజములు లేవు. ఎవరుపిలిచినను వచ్చును.

సిద్ధాంతి—ఆతనికడ స్వర్ణముఖివిద్య కలదని చెప్పుచున్నారు. మహానుభావులు గోసాయీలలో నెటువంటివారైనను నుందురు.

రాజ—రాఘవాచార్యులూ! బైరాగి నవశ్యముగా నేఁడే మాయింటికి తీసికొనివచ్చి నీవు మఱియొకపనిని చేసికోవలెను జువితా! ప్రొద్దెక్కుచున్నది. శీఘ్రముగా వెళ్ళు — సిద్ధాంతి గారూ! మీకు సందేహముగా నున్నపక్షమున శంకరయ్య జాతకము మఱియొకసారి చూడుఁడు; ఎవరితోనైన నాలో చించవలసి యున్నయెడల, లచ్చయ్య శాస్త్రిగారికి కూడ ఆజాతకము చూపవచ్చును.

సిద్ధాంతి—చిత్తము. నాకటువంటి సందేహములేదు.

రాజ—అట్లయిన, ఇప్పుడు బసకుపోయి తరువాత దర్శన మిండు.

అని చెప్పి పంపినతరువాత సభవారందఱును తమయిండ్లకు బోయిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనము చేసి చేయి కడుగు కొనునప్పటికి రాఘవాచార్యులాబైరాగిని వెంటఁ బెట్టుకొని వచ్చి యింటఁ బ్రవేశపెట్టెను. నిత్యమును రాజశేఖరుఁడుగా రాతనికి సకలోపచారములును చేయుచు భక్తితో ననుసరించు చుండెను. సుబ్బమ్మకు వ్యాధి వెంటనే నిమ్మళించినను స్వర్ణము చేయువిద్యను నేర్చుకోవలెనను నాసక్తితో రాజశేఖరుఁడుగా రాతనిని విడిచిపెట్టక, యింటనే యుంచుకొని నిత్యమును పాలును పంచదారయు వేళకు సమర్పించుచు బహువిధముల భక్తి సేయుచు నాతని యనుగ్రహసంపాదనకుఁ దగిన ప్రయత్న ములు చేయుచుండెను.

మాఘశుద్ధమున నేకాదశినాఁడు శ్రీ జనార్దనస్వామివారికి రథోత్సవము. ఆనాఁడు రుక్మిణి సమస్తాభరణభూషితురాలయి, వచ్చి వీధిలో నొక యరుగుచెంత నిలుచుండి రథమువంక జూచు చుండెను. రథమామె దృష్టిపథమును దాఁటిపోయినతోడనే రుక్మిణి తల్లియు మఱికొందఱును తోడనడువ బయలుదేఱి, కొండయెక్కి దేవతాసందర్శనార్థము వెళ్ళెను. అక్కడ నినుకచల్లిన రాలకుండు మూఁకలలోనుండి బలముగలవారు దేవునకుఁ బండ్లియ్యవలె నను నపేక్షతో దూఱి సందడిలోఁ బడి దేవతాదర్శన మటుండఁగా గుంపులోనుండి యీవలంబడినజాలునని నడుమనుండియే మరలి యీవలకు వచ్చి సంతోషించుచుండిరి. వారికంటె బల వంతు లయినవారు గర్భాలయము వఱకును బోయి పండ్లను డబ్బును పూజారి చేతిలోఁబెట్టి యీవలఁబడుచుండిరి. అర్చకులును ఒకరువిడిచి యొకరు వెలుపలికివచ్చి చెమటచేఁదడిసిన బట్టలను పిండుకొని వెలుపలగాలిలో కొంతసేపు హాయిగానుండి మరల గర్భాలయములోఁ బ్రవేశించి ఆ యుక్కలో బాధపడుచుండిరి. ఈప్రకారముగా వచ్చినయర్చకులలో నొకఁడు మాణిక్యాంబను జూచి యామెచేతిలోని పండ్లను బుచ్చుకొని లోపలికిఁ బోయి స్వామికి నివేదనచేసి వానిలోఁ గొన్నిపండ్లను తులసిదళములను మరలఁ దెచ్చియిచ్చి యందఱ శిరస్సులమీఁదను శఠగోపము నుంచెను. అంతట మాణిక్యాంబ వెనుకతిరిగి యాలయద్వార మును దాఁటుచుండెను. రుక్మిణి యామె చెఱఁగు పట్టుకొని

వెనుక నిలుచుండెను. ఒకప్రక్క సీతయు మఱియొకప్రక్క నొక ముత్తైదువయు నిలువఁబడిరి. ఆసమయములో నెవ్వఁడో వెనుక నుండి రుక్మిణిమెడలోనికి చేయిపోనిచ్చి కాసులపేరును పుటుక్కున త్రెంచెను. రుక్మిణి వెనుక మరలి చూచునప్పటికి చేయియు, గాసులపేరునుగూడ నదృశ్యములాయెను. రుక్మిణి కేకతో పది మందియు వచ్చి దొంగను పట్టుకొనుటకయి ప్రయత్నము చేసిరి; కాని యాదొంగసహితము వారిలోనేయుండి తానును దొంగనే వెదకుచుండెను. అప్పుడు రుక్మిణి మొదలగువారు ప్రదోషసమయమున నగపోయినందునకయి మఱింత విచారించుచు నింటికిఁ బోయిరి.

౬

మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున రాజశేఖరుఁడుగారు దంతధావనము చేసికొనుచు వీధియరుగుమీఁదఁ గూరుచుండియుండఁగా సిద్ధాంతి తనతోఁగూడ మఱియొకబ్రాహ్మణునిఁ దీసికొనివచ్చి యరుగు మీఁద నొకప్రక్కను చతికిలఁబడెను. చేతిలో వెండి పొన్ను వేసిన పేవబెత్తమును పట్టుకొని, తలయును గడ్డమును గొఱ్ఱును బెంచుకొని కనుబొమలసందున గొప్ప కుంకుమబొట్టు పెట్టుకొని గంభీరముగాఁ గూరుచున్న యావిగ్రహమును తేఱి పాఱఁజూచి 'యీయన యెవ' రని రాజశేఖరుఁడుగారు సిద్ధాంతి నడిగిరి. "వీరు మహామంత్రవేత్తలు; మళయాళమునందుఁ గొంతకాలముండి మంత్ర రహస్యముల నామూలాగ్రముగా

గ్రహించినారు ; వీరు కృష్ణాతీరమునుండి యాత్రార్థమయి విజయముచేసినారు ; వీరిపేరు హరిశాస్త్రులవారు ; వీరీవఱకు బహుస్థలములలో పోయినవస్తువుల నిమిషములో దెప్పించి యిచ్చినారు ; వీరు నాలుగు సంవత్సరముల నుండి వానప్రస్థాశ్రమమును స్వీకరించి యున్నారు.”అని తా నాతనిని రెండుదినములనుండియే యెఱిగినవాఁ డయినను జన్మదినమునుండియు నెఱిఁగి యున్నవానివలె నాతనిచరిత్రమును జెప్పెను. అప్పుడు హరిశాస్త్రులు తన మంత్రసామర్థ్యమును గొంతసేపు పొగడుకొని తా నావఱకు పోయినవస్తువులు తెప్పించినానన్న స్థలములపట్టిక నొక దానిని బహుదినములు ప్రయాసపడి వల్లించినవానివలె తడవుకోకుండఁ జదివెను. అప్పుడు సిద్ధాంతి రుక్మిణివస్తువు పోయినసంగతి జెప్పి దానిజాడ చెప్పవలయునని ప్రార్థించెను. తోడనే హరిశాస్త్రులు తన ముక్కుపుటములయొద్ద వ్రేలుపెట్టుకొనిచూచి, ఆకాశము వంకఁ జూడ్కినిగిడించి వ్రేళ్ళుమడఁచి యేమో లెక్కించి నిమిష మాలోచించి 'పోయినవస్తువు ఇక్కడకువచ్చుచుఁ బోవుచు నుండు వారిచేతనే చిక్కినదికాని యిల్లు దాటిపోలే' దని చెప్పెను. ఇంతలో రాజశేఖరుఁడుగారి ముఖప్రక్షాళన మయినందున నందఱుఁ గలిసి లోపలికిఁ బోయిరి. నడవలో నిలుచుండి హరిశాస్త్రులు వస్తువునుదెప్పించి యిచ్చుటకు తనదే భార మనియు, మధ్యాహ్నము వచ్చి యంత్రము వేసెదను కాఁబట్టి యాసమయమున కింట నున్న సేవకుల నందఱిని సిద్ధముగా నుంచవలయు ననియుఁ జెప్పి, 'లోపలి నుండి కొంచెము

బియ్య మిప్పుడు తెప్పింపుడు' అని కోరెను. సిద్ధాంతియే లోపలికిఁ బోయి యొక పళ్ళెములో బియ్యమును దీసికొనివచ్చి శాస్త్రిల కోరికప్రకారము గృహమునఁ గనఁబడ్డ భృత్యవర్గమును బిలుచుకొనివచ్చెను. ఆమీఁదట శాస్త్రిలు తన మంత్రప్రభావమును గొంచెము చిత్తగింపవలయు నని మనవిచేసి, అక్కడ నున్నవారిలో నెవ్వరైన నొకవస్తువును దీసి రహస్యముగా దాచినయెడల వారి పేరును జెప్పెద నని చెప్పి, తాను వీధిలోనికిఁ బోయెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు తన యుంగరము నొకనిచేతి కిచ్చి పదిలముగా దాపించి, యాతఁడు వచ్చి కూరుచున్న తరువాత శాస్త్రిలను లోపలికిఁబిలిచి యుంగరమును దాచినవానిని జూపుమని యడిగిరి. శాస్త్రిలు తోడనే యక్కడ నున్న పదిమంది చేతులలో బియ్యమును బెట్టి యొక రొకరే వచ్చి బియ్యము పళ్ళెములో బోయువలెనని చెప్పి తానేమో మంత్రమును జపించుచుండెను.

అప్పు డందఱును వరుసగా వచ్చి బియ్యము పళ్ళెములోఁ బోసిరి. వెంటనే యతఁ డుంగరమును దీసినవాఁ డీతఁడని చూపెను. అప్పు డక్కడున్నవా రందఱును నద్భుతరసాక్రాంతులయిరి. రాజశేఖరుఁడుగారును అతఁడు మహామంత్రవేత్త యని యొప్పుకొని నమస్కారము చేసి, పోయిన నగ యాతని మంత్రశక్తిచేత వచ్చునను నమ్మకముతో మధ్యాహ్నమునఁ దప్పక రావలయు నని పలుమారు ప్రార్థించి తీసుకొని రమ్మని సిద్ధాంతితోను జెప్పెను. సిద్ధాంతియు శాస్త్రిలును ముఖ

వికాసముతో సల్లాపసుఖము ననుభవించుకొనుచు నింటికి నడచిరి. ఇక్కడకు వచ్చునప్పుడే సిద్ధాంతియు శాస్త్రియు రహస్యముగా నన్ని సంగతులను మాటాడుకొని రాజశేఖరుఁడుగా రిచ్చు బహుమతిలో చెఱిసగమును బుచ్చుకొనునట్లు సమాధానపడిరి. కాఁబట్టి రాజశేఖరుఁడుగారికి నమ్మకము పుట్టించుట కయి ముందుగా చేయవలసిన తంతును కూడఁబలుకుకొన్న తరువాత, వస్తువును దాచినవాఁడు పళ్ళెములో బియ్యము పోయఁగానే వెనుకఁ దాను బోసెదననియు వాఁడే దానిని తీసి దాచినాఁడని చెప్పవలసిన దనియు సిద్ధాంతి యింటివద్దనే నిర్ణయము చేసినందున శాస్త్రిల్కాతని సాహాయ్యముచేత నిమిషములో నుంగరమును దీసినవానిని చూపఁ గలిగెను. మధ్యాహ్న భోజనము చేసి బయలుదేఱి కావలసిన పరికరములతో సిద్ధాంతియు హరిశాస్త్రిలును వచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారి యిల్లు చేరిరి. అంతకుమునుపే యింటఁగల పరిచారకులును తక్కినవారును రావింపఁ బడిరి. హరిశాస్త్రిలకు వినఁబడునట్లుగా సిద్ధాంతి రథోత్సవసమయమున రుక్మిణితో నెవరు వెళ్ళిరో కాసులపేరు పోయినప్పు డెవ్వరెవ్వ రెచట నుండిరో యీసంగతులు వెంట వెళ్ళినవారి నడిగి తెలుసుకొను చుండెను. అంత సిద్ధాంతి వచ్చి రహస్యముగా శాస్త్రిలచెవిలో నొక మాట చెప్పి మరల వెళ్లి యేమేమో సంగతులను మాటాడు చుండెను. ఇంతలో రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి వారినందఱిని లోపలికి రం డని పిలిచిరి. హరిశాస్త్రిలు అమ్మవారి పెట్టెన

తీసికొని యిప్పుడే వచ్చెద నని చెప్పిపోయి గడియసేపు తాళి యిత్తడిపెట్టెను పట్టుకొని కుడిచేతి కొక రాగి కడియమును దొడుగుకొని మరల వచ్చి, అలికి దిగవిడచియున్న చావడిలో నల్లని పచ్చని ముగ్గులతో నొక్కవిగ్రహమును వేసి, దాని నాభిస్థానమునందు తాను తెచ్చిన యిత్తడిపెట్టెను బెట్టి మూతతీసి, 'జయజననీ' యని కేకవేసి కొంతసేపేమో కన్నులు మూసి కొని జపముచేసి, రాజశేఖరుఁడుగారి వంకజూచి యొక తెల్ల కాగితము తెమ్మని యడిగెను. ఆకాలములో కొండపల్లికాగిత ములు తప్ప మఱియొకరీతి కాగితములు లేవు. రాజశేఖ రుఁడుగారికుమారుఁడు లోపలికిఁ బోయి యొక తెల్లకాగితము దీసికొని వచ్చి యిచ్చెను. అప్పుడా కాగితము నందఱును జూచుచుండఁగా సమానములైన యెనిమిది ముక్కలుగాఁ జించి యం దొక్కముక్కను దనయొద్ద నుంచుకొని తక్కిన యేడు ముక్కలను వారికిచ్చివేసి, తా నుపాసించు దేవత యొక్క శక్తిచేత ఆకాగితపు ముక్కమీఁదికి వస్తువును దొంగి లించినవారి పేరు వచ్చునని చెప్పి, యాముక్కను ఇత్తడి పెట్టెలోఁ బెట్టి నిమిష మందుంచి యొకమంత్రమును జదివి యా ముక్కను మరలఁ బయికిఁ దీసి తనచేతులోనే పట్టుకొని యంద ఱకును జూపి, దానిని క్రింద నుంచి, మూలలను కుంకుమ రాచి, హారతికర్పూరపు తునుకతో దానిమీఁద బీజాక్షరములును యంత్రమును వేసి క్రింద నునిచి, యొకరొకరేవచ్చి దానిమీఁద జేయివైచి పొండని యాజ్ఞాపించెను. స్పష్టముగా గనబడుచున్న

యూ తెల్లకాగితముమీఁద నెల్లవారును చేతులు వేసి పోయి యేమి జరుగునో చూతమను వేడుకచేతఁ దమ స్థానములఁ గూరుచుండి చూచుచుండిరి. అందఱును ముట్టుకొనిపోయినతరువాత వారి శాస్త్రులా ముక్కనుదీసి 'సాంబ్రాణిధూపము వేసి, హారతికర్పూరము వెలిగించి దానిమీఁద ఆ ముక్కను నాలుగయిదు సారులు మోపి రాజశేఖరుఁడుగారి చేతికిచ్చెను. ఆయన చేతిలోఁ బుచ్చుకొని చూచునప్పటికి దానిమీఁద పెద్దయక్షరములతో 'చాకలసరడు' అని వ్రాసియుండెను. ఆకాగితము పయికెత్తగానే యెల్లవారికిని స్పష్టముగా వంకరయక్షరములు కనఁబడుచుండెను. దగ్గరనున్నవారిలో నొకరు దానిని పుచ్చుకొని చదువునప్పటికి చాకలి సర్వఁడొకఁడుతప్ప మిగిలినవా రందఱును నద్భుత ప్రమోదమగ్నమానసు లయి చప్పటలుగొట్టి శాస్త్రులశక్తిని, ఉపాసనాబలమును వేయినోళ్ళం గొనియాడఁజొచ్చిరి. కొందఱక్కడ నున్నవారిలో 'వీఁడె నగతీసినదొంగ; అప్పుడు వెనుక నిలుచున్నాఁ' డని వానిని నిందింపసాగిరి. సీత వచ్చి 'కాసుల పేరు పోయినప్పుడు సర్విగాఁడు, పండ్లుచేతిలోఁ బట్టుకొని మా వెనుక నిలువఁబడినాఁ' డని చెప్పెను. అందుమీఁద నందఱును నగ హరించినవాఁడు చాకలి సర్విగాఁడుతప్ప మఱియొకఁడు కాఁడని నిశ్చయించిరి. ఇంటనున్నవారును రాజశేఖరుఁడు గారునుకూడ ఆ ప్రకారముగానే నమ్మిరి. ఆవస్తువును శీఘ్రముగాఁ దెచ్చియిమ్మని యడిగినప్పుడు, ఆచాకలివాఁడు కంటికి నేలకు నేకధారగా రోదనముచేయుచుఁ దా నేదోషము

నెఱుఁగనని బిడ్డలమీఁదను భార్యమీఁదను ఒట్లు పెట్టుకొన సాగెను. కాని యది యంతయు దొంగయేడుపని యెల్లవారును నిశ్చయముచేసికొనిరి. నయమున భయమున వాని నెన్ని విధముల నడిగినను వాఁడు తాను నిరపరాధి ననియే చెప్పి యేడ్చుచు వచ్చినందున, వారిశాస్త్రిలు రాజశేఖరుఁడుగారిని చాటునకు 'మాట' యని పిలుచుకొనిపోయి 'మీసెలవయిన పక్షమున వీనికి ప్రయోగముచేసి పోయినవస్తువును దెప్పించెద' నని చెప్పెను. వాఁడు చిన్నతనమునుండియు మిక్కిలి నమ్మకముగా బనిచేసినవాఁ డయినందున వాని కేహానియుఁ జేయ నొడఁబడక రాజశేఖరుఁడుగారు వానినికొలువునుండి మాత్రము తొలఁగించివేసిరి. వాడు తాను నిరపరాధి ననియేడ్చుచు నింటికి బోయెను. మొదట సిద్ధాంతి శాస్త్రిలచెవిలో రహస్యముగాఁ జెప్పినది చాకలిసర్వనిపేరు వ్రాయుమనియే. అతఁ డమ్మవారి పెట్టెను దెచ్చుమిషమీఁద వెలుపలికిఁబోయి యొక కాగితపు ముక్కమీఁద నీరుల్లిపాయల రసముతో "చాకలసర'డని యక్షరజ్ఞానము చక్కఁగా లేకపోవుటచేత (౨) వాబత్తు పోఁగొట్టి వ్రాసి యాఅపెట్టె పెట్టెలోఁబెట్టుకొనివచ్చెను. రాజశేఖరుఁడుగారి కొమరుఁడు కాగితమును తీసుకొనివచ్చునప్పుడు తానాపేరును వ్రాసిన కాగితమంత ముక్కను జింపుకొని తక్కిన దానినిచ్చివేసి, దానిని పెట్టెలోఁ బెట్టినప్పుడు మార్చి మొదటి తనకాగితమును వయికిఁదీసెను. అదియు మునుపటి కాగితమువలెనే యున్నందున నెవ్వరు ననుమానపడలేదు.

ఆకాగితముమీఁద హారతికర్పూరముతో బీజాక్షరములు వ్రాసినది యుల్లిపాయలకంపు పోవుటకే కాని మఱిదేనికందు నకుఁగాదు; తరువాత సాంబ్రాణిపొగలోను కర్పూరవుదీపము మీఁదను పొగచూరఁబెట్టుట మున్ను కనబడకుండ నున్న యక్షరములు స్ఫుటముగాఁ గనబడునట్లు చేయుటకయి కావించినతంత్రము. ఈప్రకారముగా తనమంత్రప్రభావముచేత శాస్త్రు లంతటి ఘనకార్యమును జేసినందునకయి వస్తువునొరకక పోయినను రాజశేఖరుఁడుగా రాతని కొక దోవతులచావును కట్టబెట్టి నాలుగురూపాయల రొక్కము నిచ్చిరి. ఇంటికిఁబోయిన తరువాత హరిశాస్త్రులును సిద్ధాంతియు వానిని సమభాగములుగాఁ బంచుకొనిరి.

ఆమఱునాఁడు జాముప్రొద్దెక్కినతరువాత రుక్మిణి యొక్క తెయు పడమటింటి పంచపాళిలోఁ గూరుచుండి యొకతె చెప్పిన గడువు నిన్నటితో వెళ్ళిపోయెనే, యింకను మగఁడు రాఁడాయెనే యని తలపోయుచు వస్తువు పోయినందున కయి విచారించుచుండెను. ఆ సమయమున నిరువది సంవత్సరముల వయసుగల యొక చిన్నవాఁడు లోపలికివచ్చి చేతిలోని బట్టల మూఁటను క్రిందఁబడవైచి రుక్మిణి మొగము వంకఁజూచి పెద్ద పెట్టున నేడ్చెను. అదిచూచి రుక్మిణి సంగతియేమో తెలిసికొనక యే తానును నేడ్వఁజొచ్చెను. ఆరోదనధ్వనివిని యింటనున్న వారందఱును లోపలినుండి పరుగెత్తుకొనివచ్చి యేమియని యడిగిరి. అప్పు డాచిన్నవాఁడు గ్రుడ్లనీరు గ్రుక్కుకొనుచు గద్గద

స్వరముతో రుక్మిణిమగఁడు నృసింహస్వామి కాశినుండి వచ్చుచు త్రోవలో జగన్నాథమువద్ద పుష్యశుద్ధ నవమినాఁడు గ్రహణి జాడ్యముచేత కాలధర్మము నొందెననియు, దహనాదికృత్యము లను తానే నిర్వహించితి ననియుఁజెప్పెను. ఆమాటలు విన్న తోడనే యింటనున్న వారందఱును నొక్కసారిగ గొల్లుమని యేడ్చిరి. ఆ యాక్రందనధ్వని విని చావడిలోనున్న రాజశేఖ రుఁడుగారును పొరుగిండ్లవారును వచ్చి కారణమును దెలిసికొని పలుతెఱంగుల విలపించిరి. అప్పు డక్కడనున్న పెద్దలందఱును వారినోదార్చి వారిచే స్నానములు చేయించి వేదాంతవచన ముల నుపదేశింపసాగిరి.

ఈస్థితియంతయు కన్నులకు గట్టినట్లగపడి, ఆవర్తమానము తెలిసినదినము మొదలుకొని రుక్మిణి రాత్రియుఁబగలును గదిలో నుండి వెలుపలికిరాక నిద్రాహారములు మాని మగని కయి శోకించుచు కృశింపసాగెను. విచారమునకుఁదోడు దేహమున నేదియో వ్యాధికూడ నాశ్రయించెను. ఆమె లేవలేనంత బల హీనురాలగు వఱకును వ్యాధిసంగతిని నెవ్వరును కనుఁగొన్న వారుకారు. కనుగొన్నతోడనే రాజశేఖరుఁడుగారు ఘన వైద్యుఁడని ప్రసిద్ధికెక్కిన జంగము బసవయ్యను పిలిపించి చేయి చూపించిరి. అతఁడు మూఁడుపొట్లములు కట్టి, తేనె యను పానముచేసి మూఁడువేళలను మూఁడుపొట్లము లిమ్మనిచెప్పి పథ్య మును విధించి, ప్రతిదినమును రెండు పర్యాయములు వచ్చి చేయిచూచి గుణమును కట్టుకొనిపోవుచు నౌషధసేవ చేయింప

వ్యాధికొంచెము మళ్ళు ముఖము పట్టినను, ఒకపట్టున నిశ్శేష మయినదికాదు.

ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడు హరిశాస్త్రులు వికృత వేషముతో మరల వచ్చి రుక్మిణిచేయిచూచి భూతనాడి యాడుచున్నదని చెప్పెను. బైరాగిచేత విభూతి పెట్టించి లోపలికి తీర్థమిప్పించిరి. కాని అందువలన రుక్మిణి కేమియు గుణ మగపడలేదు.

అంతట హరిశాస్త్రులు వచ్చి యీరాత్రి దయ్యమును వదలఁగొట్టెద నని ప్రతిజ్ఞ చేసి, తాను నాలుగుగడియల ప్రొద్దు వేళనే వచ్చి చావడి యలికించి దానినిండ రంగు ముగ్గులతో వికృత మయిన స్త్రీ విగ్రహము నొకదానిని వేసి తాను స్నానము చేసి రుక్మిణిని స్నానము చేయించి తడిబట్టతో నాపట్టునడుమఁ గూరుచుండఁ బెట్టి "ఉన్నది యున్నట్టుగాఁ జెప్పు" మని కేకవేసెను. ఆవఱకే దేహస్మృతి తప్పి వికార ముగాఁ జూచుచున్న యారుక్మిణి తాను నృసింహస్వామి ననియు భార్యమీఁది మక్కువ తీఱక వచ్చి యావహించినాఁడ ననియు, తనతోఁగూడ నామెను దీసికొనిపోయెద ననియు పలికెను. అంత రుక్మిణిమొగమున కేమో రాచి లోపలికిఁ గొనిపోయి శైత్యోపచారములు చేయుఁడని దగ్గర నున్న వారితో జెప్పి, హరిశాస్త్రులు యింటికిఁబోయెను. మఱునాఁటి యుదయమున మరల హరిశాస్త్రులు వచ్చి రుక్మిణిని పట్టినది మొండిగ్రహ మనియు, తానుజేసిన తపస్సంతయు ధారపోసి వదలఁగొట్టెద ననియుఁ జెప్పి, రాత్రికి తొమ్మిదిమూరల క్రొత్త

వస్త్రమును, అఖండమునిమిత్తము మణుగు నేయియు, పుష్పము లును, ఆఱుమూరల జనపనారత్రాడును, నాలుగు మేకులును, రెండుకుంచముల నీరుపట్టు లోహమైన యిత్తడిపళ్లెమును సిద్ధము చేయించి రెండవత్రోవలేని యొకగదిని గోమయముతో నలికించి యుంచుఁడని రాజశేఖరుఁడు గారితోఁ జెప్పిపోయెను. రాజశేఖరుఁడుగా రాప్రకారము సర్వము జాగ్రత్తపెట్టించి యాతనిరాక కెదురుచూచుచుండిరి. అతఁడు రాత్రి తొమ్మిది గంట లయినతరువాత వచ్చి గదిలో అఖండదీపమును వెలిఁగించి, అమ్మవారి పెట్టెను దానిసమీపమున నుంచి, బియ్యపు ముగ్గుతో గదికి నడుమ నొక చిన్నపట్టుపెట్టి యందులో రుక్మిణిని గూరుచుండఁబెట్టి కొంచెముసేపు తనలో నేమో మంత్రమును జపించి దిగ్బంధనము చేసి గది నాలుగు మూలలను మంత్రోదకమును చల్లి రుక్మిణి నావలకుఁ దీసికొనిపోవచ్చు నని చెప్పి, ఆమెను లోపలికిఁ గొనిపోయినతరువాత గదితలుపు లోపలగడియవేసికొని గడియసేపుండి వెలుపలికివచ్చి పయిని తాళమువేసి, ఆగ్రహామునకు బ్రతికియున్న కాలములో నృసింహామంత్రము వచ్చియున్నది, కాఁబట్టి యది యేదేవత కును లోఁబడినది కాదనియు, తనయావచ్ఛక్తిని వినియోగించి గదిని విడిచి రాకుండునట్లు బంధించిమాత్రము వచ్చితిననియుఁ జెప్పి, శరభసాళ్వమును చేయనారంభించెను. రెండుమాఱులు మంత్రము నుచ్చరించునప్పటికి గదిలోనుండి యొకమనుష్యుని మఱియెవ్వరో కొట్టుచున్నట్టు చిన్నచిన్న దెబ్బలు వినఁబడినవి;

ఆపిమ్మట నొకపెద్దదెబ్బ వినఁబడెను. ఈప్రకారముగా నర
గడియసేపు దెబ్బలు వినబడుచువచ్చి సద్దడఁగిన తరువాత
గ్రహము సులభముగానే దొరికె ననియు, దానినిప్పుడే తీసి
కొనిపోయి గోదావరిలోఁ గలిపెదననియుఁ జెప్పి తానొక్కఁ
డును, గదిలోనికిఁ బోయి యందలి సమస్తవస్తువులను దీసికొని
హరిశాస్త్రులు వెళ్ళిపోయెను. ఆమరుచటిదినము మొదలుకొని
రుక్మిణిజబ్బు వదలి యారోగ్యమును బొందసాగెను. కోమార్తె
యొక్క గ్రహబాధ నివారణచేసినందునకయి రాజశేఖరుఁడు
గారు శాస్త్రులకు దోవతులచాపు కట్టఁబెట్టుటయేకాక నూట
పదియాఱురూపాయలను బహుమానమిచ్చిరి.

రాజశేఖరుఁడుగారు సువర్ణవిద్యను గ్రహింపవలె నను నపే
క్షతో నిత్యమును బైరాగికి సమస్తోపచారములను జరిపించుచు,
ఆతని సమయము కనిపెట్టి యనుసరించుచు, అతఁ డొకనాఁ
డుల్లాసముగాఁ గూరుచున్నప్పుడు చేరఁబోయి వినయముతో
“బావాజీ! లోకములో సువర్ణముచేయు విద్య యున్నదా?”
అని యడిగెను. అతఁడు ‘ఆసంగతి పరమరహస్య మయినను
నీకుఁ జెప్పెద” ననుచు పూర్వము శంకరాచార్యులవా రొక
యోఁడిగవానికి సువర్ణముఖి యనువిద్య నుపదేశింపఁగా వాఁడు
చిరకాలము బంగారమును జేసి కడపట యోగులలోఁ గలసి తన
గురువున కుపదేశించి దేహము చాలించె ననియు, తన గురువా
విద్యను తన కుపదేశించెను గాని మంత్రముయొక్క పునశ్చర
ణము పూర్తికానందునఁ దన కది యింకను ఫలింపలే దనియు,

తానిప్పుడు పసరులతో మాత్రమే బంగారమును జేయఁగల
ననియు, రాజశేఖరుఁడుగారిమీఁది యనుగ్రహముచేతనే చెప్పి
నట్లు చెప్పి, ఎల్లవారును దన్ను బంగారము చేయుమని బాధిం
తురు గాన ఆసంగతిని మహారహస్యముగా నుంచవలె' నని
కోరెను. రాజశేఖరుఁడుగారు తా నాప్రకారము గోప్యముగా
నుంచెదనని ప్రమాణముచేయఁగా నది గృహస్థులు చేయఁగూడ
దనియు, చేసినయెడల వంశక్షయ మగుననియుఁ జెప్పి బైరాగి
తనయెడల విశ్వాసముగలవారికి తానే బంగారమును జేసి
యిచ్చెదను గాని యోగమును మాత్రము చెప్పనని చెప్పెను.

బైరాగి యొకనాఁడు రాజశేఖరుఁడుగారిమీఁద దనకుఁ
బరిపూర్ణానుగ్రహము గలిగినట్టు గనఁబఱచుచు నొకటేడయెత్తు
బంగారమును బేడయెత్తు వెండినిఁ దెమ్మని యడిగి యాతఁడు
తెచ్చి యిచ్చినతరువాత వానిని రెంటిని నొకగుడ్డలో కట్టి రాజ
శేఖరుఁడుగారు చూచుచుండఁగా నిప్పులలో వేసి కొంతసే
పుండనిచ్చి యొకపసరును దానిమీఁద పిండి కొంతసేపు తాళి
పట్టుకారుతోఁ దీసి రెండుబేడలయెత్తు బంగారమును చేతిలోఁ
బెట్టెను. అందుమీఁద రాజశేఖరుఁడుగారు మఱింత యాశ
కలవారయి, తమయింట గల బంగారమును వెండిని గలిపి
యేకముగా బంగారమును జేసిపెట్టుఁడని వానిని బహువిధముల
వేఁడుకొనిరి. అట్లు వేఁడుకోఁగా వేఁడుకోఁగా గోసాయి
యాతని ప్రార్థన నంగీకరించి యింటఁగల బంగారమును వెండినిఁ
జేర్చి యొకమూట గట్ట నియమించెను. ఆతని యాజ్ఞానుసార

ముగా రాజశేఖరుఁడుగారు తమయింటఁ గలవారి నగలును వెండిపాత్రములును ధనమును ప్రోగుచేసి యొక పెద్ద మూటను గట్టి యింట నున్నవారు సహిత మెఱుఁగకుండ రహస్యముగ బైరాగియొద్దకుఁ దీసికొనివచ్చిరి. అతఁడు వెంటనే పిడకలదాలి పెట్టించి యా మూటను రాజశేఖరుఁడుగారి చేతులతోనే దానిలోఁ బెట్టించి పుటము వేసి ఆయనను లోపలికిఁ బోయి విసనకఱ్ఱను దెమ్మని పంపెను. రాజశేఖరుఁడుగారు విసనకఱ్ఱను బట్టుకొని మరల వచ్చునప్పటికి బైరాగి వెండి బంగారములను హరించి వెళ్ళిపోయెను.

౭

ఇప్పుడు రాజశేఖరునకు మునుపటివలె నిచ్చుటకు ధనము లేకపోయినది గనుక, కూసరకు నాతని నింద్రుఁడవు చంద్రుఁడవని పొగడుచు వచ్చిన స్తుతిపాఠకు లందఱును మెల్ల మెల్లగా నాతనిని విడిచిపెట్టి, అతనివలన ధనికు లయి బాగుపడిన వారి యొద్దకుఁ బోసాగిరి. అయినను రాజశేఖరుఁడుగారు చేయి చాచి యాచించినవారి నూరక పొమ్మనలేక తమ కున్నదానిలోనే వేళకు వచ్చి యడిగినవారికి భోజనము పెట్టుచుండిరి. దానధర్మములకు సహితము కొంతధనము కావలసియున్నది. కాఁబట్టి, ఇంటఁగల యిత్తడిసామానులను కుదువబెట్టి రాజశేఖరుఁడుగారు సొమ్ము తెచ్చుచుండిరి. అందుచే నానాఁటికి

గృహమునఁ గల సొత్తు తక్కువయి కాపాడవలసిన భారము తగ్గుచుండెను. ఇట్లు కొంతకాలము జరుగఁగా దరిద్రదేవత యొక్క యుపదేశముచేత ధనదానమునకు బదులుగా వాగ్దానములు మాత్రమే చేయు నారంభించెను.

అట్టిసమయములోనే సుబ్బమ్మకు రోగము తిరుగఁ బెట్టినది. డబ్బులేక యిబ్బంది పడుచున్న సమయములోనే రోగపడి యెక్కువ కర్చును దెచ్చి పెట్టినందున కామెమీఁద నెంతో కోపమువచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారు విసుగుకొనుచుండఁగా, పనినిమిత్తమయివచ్చి తిరిగిపోవుచున్న యొకబ్రాహ్మణుఁడు దగ్గఱనుండి విని యామెను దూషించిన లాభములేదని చెప్పి తాను వంటబ్రాహ్మణుఁడనుగాఁ గుదిరెదననియు, వంటకు నలభీమపాకములను మించునట్లు తాను జేయుదుననియు సూచనగాఁ గనబఱిచెను. అతని దెట్టిసత్యవాక్కోకాని యాదినము మొదలుకొని తగువైద్యుఁడు లేనందుననో, ఆబ్రాహ్మణుఁడే పథ్యపానములు జరుపుచు వచ్చినందుననో వ్యాధి ప్రబలి కొలఁది దినములకే సుబ్బమ్మ లోకాంతరగతురా లయ్యెను.

మునుపటివలె రాజశేఖరుఁడుగారిని చూచుటకయి బంధువులును మిత్రులును నక్కఱగా వచ్చుట మానివేసిరి. ఈవఱకు సీతను దనకుమారున కిమ్మని నిర్బంధించుచు వచ్చిన దామోదరయ్య, ఇప్పు డాపిల్లను దన కోడలునుగఁ జేసికొనని వారిపీరి ముందఱను బలుకఁజొచ్చెను. రాజశేఖరుఁడుగారు ధనములేక బాధపడుచుండియు నొరులనడుగుట కిష్టములేనివారయి యూర

కుండఁగా నిజమైనమిత్రుఁ డొకఁడైన నుండకపోవునా యని యెంచి మాణిక్యాంబయు సుబ్రహ్మణ్యమును రాజశేఖరుఁడు గారికడకుఁ బోయి నారాయణమూర్తినిగాని మఱియెవ్వరి నైననుగాని బదులడిగి యేమాత్ర మయిన సుబ్బమ్మమాసి కమున కయి తెండని ప్రార్థించిరి. ఆయన వారిమాటను దీసి వేయలేక దామోదరయ్యను, నారాయణమూర్తిని, మిత్రుల వలె నటించి తనవలన లాభమును పొందిన మఱికొందఱిని బదు లడిగి చూచెనుగాని, వారు వేయికుసాకులు జెప్పి విచారముతో లే దనిరి. రాజశేఖరుఁడుగారి స్వభావము మునుపు మనసులో నొకటి యుంచుకొని పయి కొకటి చెప్పుచుఁ గపటముగాఁ బ్రవర్తించువారితోను, బట్ట యిమ్మని కూడు పెట్టుమని యాచించు దరిద్రులతోను నిండి యుండెను గాని యిప్పుడు మనస్సులో నున్న దానినే నిర్భయముగా మొగముమీఁద ననెడు ఋజువర్తనముగలవారితోను బట్టలును భోజనపదార్థములుం గొన్నందున కయి యీవలసినసొమ్మిమ్మని యధికారముచూపు భాగ్యవంతులతోను ఋణప్రదాతలతోను నిండియుండి యిల్లొక యడవిగా నున్నందునను, ఏధిక్కోనికిఁ బోయి సుగుణములనుసహితము దుర్గుణములనుగానే పలుకుచు హేళనచేయు మహాత్ములతోను నిండియుండి, యీ లోకము మహా సముద్రముగా నున్నందునను గౌరవముతో బ్రతికినచోటనే మరల లాఘవముతో జీవనము చేయుట కంటె మరణ మయి నను మేలుగాఁ గనఁబడినందునను, ఏలాగునైనను ఋణవిముక్తి

చేసికొని యూరువిడిచి మఱియొకచోటికిఁ బోవలె నని ఆయన నిశ్చయించుకొనెను. కాఁబట్టి వెంటనే రామశాస్త్రియొద్దకుఁ బోయి యింటి తాకట్టుమీఁద నయిదునందల రూపాయలను బదులు పుచ్చుకొని, సొమ్ము సంవత్సరమునాటికి వడ్డీతోఁ గూడ దీర్చునటులును, గడువునాటికి సొమ్మియ్యలేనిపక్షమున ని ల్లాతనికిఁ గ్రయ మగునట్టును పత్రమును వ్రాసి యిచ్చెను. ఆ ప్రకారముగా సొమ్ము బదులు తెచ్చి దానిలో నాలుగు వందల రూపాయలతో ఋణముల నన్నిటిని దీర్చివేసెను. బదు లిచ్చిన మఱునటినాఁటినుండియు నిల్లు చోటుచేసి తన యధీనము చేయవలసిన దని రామశాస్త్రి వర్తమానము పంపుచుండెను. పూర్వము స్కాందపురాణమును జదివి నప్పటి నుండియు రాజశేఖరుఁడుగారి మనసులోఁ గాశీయాత్ర వెళ్ళ వలెనని యుండెను. ఆకోరిక యిప్పు డీవిధముగా నెఱవేఱ నున్నం దుకు సంతోషించి, రాజశేఖరుఁడుగారు సకుటుంబ ముగా గంగాస్నానము చేసివచ్చుటకు నిశ్చయించి ఫాల్గున శుద్ధ త్రయోదశీ బుధవారమునాఁడు మధ్యాహ్నము నాలుగు గడియల ప్రొద్దువేళ బయలు దేరుటకు బండి నొకదానిని గుదిర్చి తెచ్చిరి.

బండిని తెప్పించి వాకిటఁగట్టిపెట్టించి ప్రయాణముహూర్తము మించిపోకముందే బండిలో వేయవలసిన వస్తువులను వేసికొని రాత్రి రెండు యామములకు రాజశేఖరుఁడుగారు రాజమహేంద్ర వరమునఁ దనపినతండ్రి కుమారుఁడగు రామమూర్తిగారియిల్లు

చేరిరి. అప్పుడందఱును మంచినిద్రలో నుండుటచేఁ గొంతసేపు తలుపువద్ద బొబ్బలుపెట్టినమీఁదట తలుపుతీసిరి. రాజశేఖరుఁడు గారిమాట వినఁబడినతోడనే లోపలిగదిలోఁ బరుండియున్న రామమూర్తిగారు లేచి వచ్చి, అన్నగారిని కౌఁగిలించుకొని వారావఱకే వత్తురని కనిపెట్టుకొనియుండి జాముప్రొద్దుపోయిన మీఁదటనుగూడ రానందున, ఆదినము బయలుదేఱలేదని నిశ్చయించుకొని భోజనములు చేసి తామింతకుమునుపే పండుకొన్నామని చెప్పిరి.

తరువాత లోపలినుండి యాఁడువారు వచ్చి మాణిక్యాంబ మొదలైనవారిని వడమటింటిలోనికిఁ దీసికొనిపోయి రుక్మిణికి దటస్థించిన యవస్థ యెఱిఁగి యేడుపులు మొదలైనవి చల్లారిన పిమ్మట, వారినిమిత్తము మావఱకుచేసిన వంట మిగిలియున్నది కాన వారికి వడ్డించి రాజశేఖరుఁడుగారినిమిత్తము [illegible]త్తెసరు పెట్టిరి. అందఱును భోజనములయినతరువాత వారి [illegible]లకు పరుండి సుఖనిద్రచేసిరి.

రాజశేఖరుఁడుగారు కొన్ని దినములు రామమూర్తిగారి యింటనే యుండిరి. ఒకనాఁడు పడవమీఁద కొవ్వూరునకుఁ బోయి యచట గోపాదక్షేత్రమున స్నానముచేసి రాత్రికి మరల వచ్చిరి; మఱియొకనాఁడు కోటిలింగక్షేత్రమున స్నానమునకుఁ బోయి యచటనొక శాస్త్రులవలనఁ బూర్వమాంజనేయు లొక లింగమునెత్తుకొనిపోయి కాశిలోవేయుటయు అప్పటినుండియు కాశికాపట్టణము ప్రసిద్ధిగనుటయు మొదలుగాఁగల కథను వినిరి.

ఇంకొకనాఁడు రాజరాజనరేంద్రుని కోటకుఁ బోయి అందులోఁ బూర్వము చిత్రాంగి మేడయున్న తావును సారంగధరుఁడు పావురములను నెగురవేసినచోటును జూచి, పూర్వము రాజరాజనరేంద్రుని కమ్మవారు ప్రత్యక్షమయి నీవెంతదూరము వెనుతిరిగి చూడకుండ నడుతువో యంతదూరము కోటయగునని చెప్పుటయు, అతఁడాప్రకారముగా నడచుచు వెనుక గొప్ప ధ్వని యగుచుండఁగాఁ గొంతసేపటికి మనస్సు పట్టలేక వెనుకకుఁ దిరిగి చూచుటయు, చుట్టును బంగారు కట్టుతో నించుమించుగా ముగియవచ్చిన కోటయంతటితో నిలిచిపోవుటయు, మొదలుగాఁ గల కథను దగ్గఱనున్న వారివలన విని, రాజశేఖరుఁడుగారు సారంగధరుని కాళ్ళను జేతులను నఱకిన స్థలమును జూచిరావలెనని బయలుదేఱి సారంగధరుని మెట్టకుఁబోయి యక్కడ నొక నిమ్మచెట్టుక్రింద సారంగధరుని కాళ్ళను చేతులను ఖండించిన చాపరాతిని దానిచుట్టును గడ్డిసహితము మొలవక నున్నగానున్న ప్రదేశమును దాని సమీపముననే సిద్ధుఁడు సారంగధరుని గొనిపోయి స్నానముచేయించిన కొలఁకును జూచివచ్చిరి. రాజమహేంద్రవరములో నున్న కాలములో రాజశేఖరుఁడుగారు పట్టణములో నుండెడి జనులకును పల్లెలలో నుండెడి జనులకును నడవడియందేమి వ్యత్యాసముండునో చూడవలెనని యెల్లవారి యొక్క చర్యలును బరీక్షింపసాగిరి; కాఁబట్టి యిప్పుడిప్పుడాయనకు నిజమయిన ప్రపంచజ్ఞానము కొంతవఱకుఁ గలుగ నారంభించెను. అక్కడ సప్తమివఱకు నుండి రాజశేఖరుఁడుగారు కాశీకి

వెళ్ళుటకు ప్రయాణమయిరిగాని, సంవత్సరాదివఱకు నుండుఁడని రామమూర్తిగారు బలవంతపెట్టినందున నాతనిమాట తీసివేయ లేక యొప్పుకొనిరి.

౮

సంవత్సరాదినాఁడు తెల్లవారినతరువాత రామమూర్తిగారు మంగలివానిని పిలిపించి రాజశేఖరుఁడుగారికిని సుబ్రహ్మణ్యము నకును వానిచేత తలయంటించిరి. ఇంటనున్న మగవారియభ్యం జనస్నానము లయినతరువాత, ఆఁడువారందఱును తలంటుకొని నీళ్ళుబోసి కొనిరి. స్నానములయినపిమ్మట వేపపువ్వును క్రొత్త మామిడికాయ ముక్కలును క్రొత్తచింతపండు పులుసుతో నందఱును దేశాచారము ననుసరించి భక్షించి రెండుజాములకు పిండివంటలతో భోజనములు కావించి పండుగ చేసికొనిరి.

ఆ మఱునాఁడు రాజశేఖరుడుగారు సకుటుంబముగ కాశీ యాత్రకయి బయలుదేరుచు తాము ధవళేశ్వరమునుండి తెచ్చిన పాత్రసామగ్రియు, మంచములును, బట్టలపెట్టెలను తాము మరల వచ్చువఱకును భద్రముగా జాగ్రత్తచేయువల యునని రామమూర్తిగారికి చెప్పి యొప్పగించి, దారిప్రయాణ మునకు ముఖ్యముగా కావలసిన వస్తువులను మాత్రము తమతో నుంచుకొనిరి. రామమూర్తిగారు వారి నూరిబయులవఱకును సాగనంపి దూరదేశప్రయాణమును చేయుచున్నారుగాన భద్ర ముగా వెళ్ళుఁడని బుద్ధులుచెప్పి వెనుకకుమరలి యింటికి వచ్చిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు త్రోవపొడుగునను వింతలు, విశేషములు భార్యకును బిడ్డలకును జూపుచు దారినడువసాగిరి.

కొంతదూర మేగినతరువాత వారికి మనుష్యుల కలకలము వినఁబడెను. సమీపమునకుఁ బోఁగా, మార్గమునకుఁ గొంచెము దూరములో దక్షిణపుదిక్కున మూగియున్న గుంపులో నుండి యొకఁడు 'రాచ కుమారుఁ డొకఁడు వడగొట్టి యారావిచెట్టు క్రింద పడిపోయినాఁ' డని చెప్పెను.

ఆ మాటలువిని రాజశేఖరుఁడుగారు రుక్మిణిచేతిలోనున్న మంచినీళ్ళ చెంబును పుచ్చుకొని, చెట్టుదగ్గఱకు పరుగెత్తిపోయి గుంపులోనుండి త్రోవచేసికొని ముందుకునడచి ముందుగా నెండుకొని పోవుచున్న పెదవులనుదడిపి నోటిలోఁ గొంచెము నీళ్ళు పోయఁగాఁ గొంతసేపటి కాతఁడు మెల్లగాఁ జప్పరింప నారంభించెను. అంతట రాజశేఖరుఁడుగారు తనచేతిలోని యుదకముతో మొగమును దడిపి మఱికొంచెము నీరు లోపలికిఁ బోయఁగా త్రాగి కన్నులు విప్పిచూచి రెండవ ప్రక్కకొత్తిగిలి మఱి కొంతసేపునకు సేదతేఱె, ఆరాజు తన జీవములను నిలిపినందుల్కై రాజశేఖరుఁడుగారికి కృతజ్ఞతతో బహునమస్కారములు చేసి లేచి కూరుచుండెను. ఇంతలో బల్లెకుఁబోయినవారు కొన్ని పండ్లను దీసికొనివచ్చి యిచ్చిరి. ఆరాజు వానిని సంతోషముతో బుచ్చుకొని కొంతసేపటికి స్వస్థపడెను. అంతట నక్కడనున్నవా రందఱును తమతమ త్రోవలను బోయిరి. ఈలోపల మాణిక్యాంబ మొదలగు వారొకతరువునీడను గూర్చుండి మార్గాయాసము కొంత తీర్చుకొనిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు మిక్కిలి బడలియున్నవా

రయ్యాను, సమీపములో నెక్కడను ఊరులేదని విన్నందున నేవేళకైనను రాజానగరమునకుఁ బోవ నిశ్చయించుకొని, తమ వారినందఱిని లేవ నియమించి యారాజుతో ముచ్చటలాడుచు దాగిసాగి నడవనారంభించిరి.

రాజ—రాజుగారూ! మీ పేరేమి? మీ నివాసస్థల మెక్కడ? మీరిక్కడి కొంటిగా నెందుకు వచ్చినారు?

రాజు—నాపేరు రామరాజు; మాది పెద్దాపురమునకు సమీపముననున్న కట్టమూరు నాస్థలము; రాజమహేంద్రవరములోనున్న మాబంధువులఁ జూచుటకై పది దినముల క్రిందట పోయి, నిన్న తెల్లవారుజామున బయలుదేరి మరలి వచ్చుచుండగాఁ నొక పెద్దపులివచ్చి నన్నెదిరించినది; నాపైనున్న యుత్తరీయమును వేగముగా నెడమచేతికిఁ జుట్టుకొని యాచేయి పులినోటి కందించి రెండవచేతిలోని కత్తితో దాని డొక్కనుఁ బొడిచితిని; ఆ పులి మిక్కిలి బలముగలది కాఁబట్టి యాపోటును లక్ష్యముచేయక త్రోవపొడుగునను నెత్తురు గాలువలు గట్ట నన్నడవిలోనికి బహుదూర మీడ్చుకొనిపోయెను; ఈలోపల నేనుకత్తితో దానిని పలుచోట్లను బొడిచినందున తుదకది నడువలేక యొకవృక్ష సమీపమునఁ బడియెను. నేను బహు ప్రయాసతోఁ జేయి వదల్చుకొనుటకై కుడిచేతిలోని కత్తి వదలిపెట్టి దానినోరు వెగలించి చేయూడఁదీసికొంటిని; ఇంతలో మునుపటి దానికంటెను బలమైన మఱియొక వ్యాఘ్రము చేరువ పొదయందుండి నామీఁదికి దుమికెను; కాని దైవవశముచేతఁ

గొంచెము గుఱితప్పి నాప్రక్కనున్న చిన్నగోతిలోఁ బడెను; కత్తిని బుచ్చుకొనుటకు సమయము చిక్కనందున వెంటనే నేను వృక్షము కెగఁబ్రాఁకి ,అది మరల దూఁకులోపల పైకొమ్మ జేరి కూర్చుంటిని; పులియు విడిచిపోవక వృక్షముక్రిందనే కని పెట్టుకొని కూరుచుండెను; నేఁడు తెల్లవారిన తరువాత పది గడియల ప్రొద్దెక్కు వఱకును అది యాప్రకారముగానే యుండి చివరకు విసిగి లేచిపోయినది; నేను నిన్నటి యుదయము నుండియు నిద్రాహారములు లేక వృక్షశాఖయందే యుండి, పులి వెడలిన గడియకు మెల్లగా వృక్షము దిగి కత్తిని చేతఁ బుచ్చుకొని బయలుదేఱి గతదిన మంతయు నెండచేత మల మల మాడినందున నాలిక పిడచకట్టి నడచుటకు కాళ్ళయందు సత్తువలేక యేరీతినో దేహము నీవృక్షచ్ఛాయకుఁ జేర్చైచి పడి పోయితిని. నాకు చేతిమీఁద మాత్ర మివిగో రెండు గాయములైనవి.

అని చెప్పి చేయి చూపి పైకి చేతికట్టులాగున నగపడుచున్న రొయిఱయందున్న కత్తినిదీసి చూపెను. రాజశేఖరుఁడుగారును దానిని పుచ్చుకొని చూచి యాతఁడుచేసిన సాహసకార్యమును నకు మిక్కిలి యాశ్చర్యపడసాగిరి.

రామ—నాకు మీరీదినమున పోయిన ప్రాణములను మరల నిచ్చినారు; మీకు నా ప్రాణము లిచ్చినను, మీరు చేసిన యుపకారముయొక్క ఋణము తీఱదు. అయినను నాచేతనైన యుపకారము మీకేదైన గావలసియున్నచో నా

ప్రాణములకైన నాశపడక చేయ సిద్ధముగా నున్నాఁడను. మీరిప్పు డెక్కడికిఁ బోయెదరు?

రాజ—కాశియాత్రకయి బయలుదేఱినాము.

రామ—మీరింత వేసవికాలములో యాత్రకు బయలుదేరుటకు కారణమేమి? మీవైఖరి చూడ మిక్కిలి సుఖము ననుభవించిన వారుగాఁ గనబడుచున్నారు.

రాజ—నేను మొదట ధనికుఁడనే యైనాను. కాని నావద్ద నున్న ధనమునంతటిని నాకొమార్తె వివాహములో నిచ్చిన సంభావనల క్రిందను, ముఖస్తుతులను జేయు మోసగాండ్రకుఁ జేసిన దానముల క్రిందను వెచ్చపెట్టి బీదవాఁడనయి, కడపట యాత్రకు బయలుదేఱినాను. నిత్యమును వారి స్తుతిపాఠములను స్వీకరించి, నేను తుష్టిపొందుచుంటిని; నాధనమును స్వీకరించి వారు తృప్తి నొందుచుండిరి. తుదకొక బైరాగి బంగారము చేసెదనని నాయొద్దనున్న వెండి బంగారముల నపహరించి నన్ను నిజమైన జోగిగాఁ జేసెను.

రామ—మీరీ వేసవికాలము వెళ్ళువఱకైన భీమవరములో నుండుఁడు. అదిగొప్ప పుణ్యక్షేత్రము; దానికిని పెద్దాపురమునకును క్రోసెడుదూరము. పెద్దాపురమును పాలించుచున్న కృష్ణగజపతి మహారాజుగారు మిక్కిలి ధర్మాత్ములు; వారియొద్ద మాబంధు వొకఁడు గొప్ప పనిలో నున్నాఁడు. మీరు భీమవరములో నుండెడి పక్షమున మావానితో

మాటాడి సమయము వచ్చినప్పుడు మీకొక యుద్యోగమును నిప్పించెదను.

రాజ—ఆచెట్లకు గ్రామ మెంతదూరము?

రామ—గ్రామ సమీపమునకు వచ్చినాము. ఆచెట్లు చెఱువుగట్టుమీఁదివి. చెఱువున కెదురుగానే సత్రమున్నది.

రాజ—మీరీపూట మాతో భోజనము చేసెదరా?

రామ—నాకు గ్రామములో బంధువులున్నారు; అక్కడికి వెళ్ళిభోజనముచేసి, చల్లపాటువేళ మెల్లఁగా బయలుదేరి వచ్చెదను. మీరు స్త్రీలతో బయలుదేఱినారు. కాఁబట్టి భోజనము చేసినతోడనే ప్రయాణమయి ప్రొద్దుకుంకకముందే వేఁడిమంగలమును దాఁటవలెను.

అని రాజశేఖరుఁడుగారికి నమస్కారము చేసి, అందఱి వద్దను సెలవుపుచ్చుకొని త్రోవలో భద్రమని పలుమాఱు చెప్పి, రామరాజు తనదారిని బోయెను. వంటలైనతరువాత భోజనములుచేసి వారందఱును బయలుదేరి యెండలో దేహముల నిండను జెమ్మటపట్ట, అడుగడుగునకు నాలుకలెండి మంచినీళ్ళు త్రాగుచు నడుమనడుమ వృక్షచ్ఛాయలను నిలుచుచు అడుగోక యామడగా నడచి నాలుగు గడియల ప్రొద్దునవేళ నల్లచెరువు చేరిరి. ఆచెరువుగట్టునకు క్రిందుగానున్న యొక జువ్విచెట్టు మొదలను తాటాకుపందిరిలో దేహమునిండ విభూతిపూసికొని కంఠములను, చేతులను, శిరస్సునను రుద్రాక్షమాలలను ధరించుకొని కూరుచుండి వారిని చేసైఁగ చేసి పిలిచి, దగ్గఱనున్న

చాపమీఁద గూరుచుండ నియోగించి యొక యోగి కుడిచేతి లోని తులసిపూసల తావళమును ద్రిప్పుచు నోటిలో నేమేమో జపించుకొనుచు నడుమనడుమ నొక్కొకప్రశ్న వేయ నారంభించెను.

యోగి—మార్గస్థులారా! మీరు మిక్కిలి యెండబడి మార్గాయాసముచే బడలియున్నారు. కొంచెముసే పిక్కడ విశ్రమించి పొండు. సకుటుంబముగా బయలుదేఱిన ట్లున్నది. మీ రెక్కడికిఁ బోయెదరు?

రాజ—కాశీయాత్ర పోవుచున్నాము.

యోగి—మీరు బహుజాగ్రత్తగా నుండవలెను. ఇక్కడకు రెండుక్రోసుల దూరములో నున్న వేఁడిమంగలమువద్ద బాటసారులను దొంగలు కొట్టుచుందురు. గడియసేపు తాళుదురేని మాశిష్యులను తోడిచ్చి పంపెదము.

అని చివాలున లేచి జువ్విచెట్టునకు నూఱుబారలదూరములోనున్న యొక గుడిసెయొద్దకుఁబోయి "గోపాలిగా" యని యొక పిలుపు పిలిచెను. లోపలినుండి చినిగినగుడ్డను కట్టుకొని బొగ్గువంటి శరీరముతో నొక కిరాతుఁడు బయటికి వచ్చెను. వానితో నేమేమోమాటాడుచు పందిరివఱకును దీసికొనివచ్చి, రాజశేఖరుఁడుగారు వినుచుండగా "వీరికి సహాయముగా బంపుటకయి మనవాండ్రను బిలుచుకొని యిక్కడ నున్నట్టుగా ర" మ్మని పంపెను.

రాజ—స్వామీ! మీశిష్యు లేవేళకు వత్తురో చీకటిపడక ముందే వేఁడిమంగలముదాఁటవలెను. మేము నడచుచుందుమా?

యోగి—అవును. మీరు చెప్పినమాట నిజమే. మీరు నడచుచుండుఁడు. వాండ్రువచ్చి మిమ్మిప్పుడే కలసికొందురు.

అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు పెండ్లముతోను బిడ్డలతోను బయలుదేఱి దొంగలపేరు జ్ఞప్తికి వచ్చినప్పుడెల్ల గుండెలు తటతటఁ గొట్టుకొన, బుజముమీఁది మూటను పలుమాఱు తడవి చూచుకొనుచు, చీమ చిటుక్కు_మన్న వెనుకఁదిరిగి చూచుచు, కొంచె మెక్కుడనయినను పొద కదలిన పులికిపడుచు నడుచుచుండిరి. ఆయోగిచేఁ బంపఁబడిన కిరాతుఁడును వేగముగా నడచిపోయి త్రోవలో నొకచోట దిట్టముగా కల్లునీళ్లు త్రాగి తూలుచు తల పణికించుచు చింతనిప్పులవలె నున్న గ్రుడ్లు త్రిప్పుచు సంకేతస్థలమును జేరి, అక్కడ నొక పాకలో నిదురించుచున్న మనుష్యుని చేతితో గొట్టిలేపి, "ఓరీ! ఒక బ్రాహ్మణుఁడును కొడుకును భార్యయు యిద్దరు కొమార్తెలును నూఱురూపాయలతో వెళ్ళుచున్నారు. కాఁబట్టి మీరు చీమల చింతదగ్గఱకు వేగిరము వెళ్ళవలెనని మన గురువుగారు చెప్పినారు" అని చెప్పిపోయెను. అతఁ డామాటలు విన్నతోడనే కొంతసేపేమో యాలోచించి సంతోషపూర్వకముగా లేచి, ఆత్రోవలను సంకేత స్థలములను నెఱఁగియున్నవాఁడు కావున మాఱుమాటాడక కత్తిని చేతఁబట్టుకొని పాక వెడలి బయలుదేఱెను. ఆకిరాతుఁడును అడ్డుత్రోవను బోయి దారిలోఁగనబడ్డ

మఱియొకనితోఁగూడఁ జెప్పి తిరిగి యోగిని గలిసికొని యాతని యుత్తరువుప్రకారము విల్లును నమ్ములును ధరించి వారిని మార్గము తప్పించి చీమలచింతయొద్దకుఁ దీసికొనిపోవుట కయి పరుగెత్తుకొనిపోయి సంజచీఁకటివేళ వారిని గలిసికొనెను.

అంత నా కిరాతుఁడు వారిని పెద్దత్రోవనుండి మరలించి యిఱుకుదారిని వెంటఁబెట్టుకొని పోవుచుండెను. ఇంతలో మబ్బు పట్టి దారి కానరాక గాఢాంధకారబంధురముగా నుండెను. చీఁకటిలో నడుచునప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారి ప్రాణములాయన దేహములో లేవు; తక్కినవారును నఱచేతిలో ప్రాణములు పెట్టుకొని కాళ్ళీడ్చుచు నడచుచుండిరి.

ఈప్రకారముగా వ్యాకులపడుచు వారునడచి యొక విశాల స్థలమును జేరునప్పటికి, చింతచెట్టుక్రింద మంటముందఱఁ గూరు చుండియున్న రెండువిగ్రహములు లేచి, దేహమునిండ కంబళ్ళు కప్పుకొని నోటిలో చుట్టలంటించి బుజములమీఁద దుడ్డుకఱ్ఱ లతో వారివంక నడచి రానారంభించెను. వాండ్రను జూచిన తోడనే వారికందఱికిని పయిప్రాణములు పయికిఁ బోయినవి; వెనుకనున్న కిరాతుఁడు దొంగలని కేకవేసి వెనుకనే పాఱిపోయెను. ఇంతలో నాదొంగలలో నొకఁడు ముందు నకు వచ్చి రెండుచేతులలోను కఱ్ఱను పూనిపట్టి మాటాడక ముందున్న రుక్మిణి నెత్తిమీఁద సత్తువకొలఁది నొకపెట్టు పెట్టెను. ఆ పెట్టుతో మొదలునఱికిన యరఁటిచెట్టువలె రుక్మిణి నేలకొఱిగి నిశ్చేష్టురాలయి పడిపోయెను. ఇంతలో నెవ్వఁడో

కత్తిదూసికొని 'ఆగు' 'ఆగు' మని కేకలువేయుచు, మెఱుంగు మెఱసినట్లు మీఁదఁబడి దొంగలలో నొకనిని మెడమీఁద ఖడ్గముతో వేసెను. ఆవేటుతో శిరస్సు పుచ్చకాయవలె మీఁది కెగిరి దూరముగా బడఁగా మొండెము భూమిమీఁదఁ బడి చిమ్మిన గొట్టములతోఁ గొట్టినట్లు రక్తధారలు ప్రవహింప కాళ్ళతోను చేతులతోను విలవిలఁ గొట్టుకొనుచుండెను. శస్త్రాయుధపాణియయి యుండుటయు, తానొంటెగాఁడగుటయు, బాటసారులలో మఱియిద్దఱు మగవాండ్రుండుటయును జూచి కిరాతునితోఁ గూడికొని రెండవ దొంగవాఁడు కాలికొలఁదిని దూఁకెను. ఖడ్గపాణియైన యాపుణ్యాత్ముఁడు వాండ్రను కొంత దూరము వెంబడించెను గాని వాండ్రు నిమిషములోఁ జూపుమేరదూరము దాఁటి యదృశ్యులయినందున వెనుకకు మరలి వచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారిని కలిసికొనెను.

రామరాజు—రాజశేఖరుఁడుగారూ! ప్రొద్దుండగానే యీస్థలమును దాఁటవలసినదని నేను మధ్యాహ్నముననే బహువిధముల బోధించితినిగదా? మీరు నామాటలను లక్ష్యముచేయుక యీయాపదను దెచ్చి పెట్టుకొంటిరి.

రాజ—ఓహో హో! రామరాజుగారా? మీరుమాపాలిటి దైవమువలె సమయమునకు వచ్చి మా యందఱిప్రాణములను నిలువఁబెట్టిరి. మీరింకొకనిమిషము రాకుండిన మే మందఱము నాదుర్మార్గులచేతులలోఁ బడిపోయి యుందుము. మీ రీవేళ నిక్కడ కెట్లు రాఁగలిగితిరి?

రామ—మీతోవచ్చిన కిరాతుఁడు యోగిచే దొంగలను బిలుచుకొని వచ్చుటకయి పంపఁబడి, యెండలో నడువలేక యొక పాకలోఁ బరుండియున్న నన్నుఁ దనవారిలో నొకనిగా భ్రమించి తనగురువు కొందఱు బ్రాహ్మణులను దోఁచుకొనుటకయి యీ చింతచెట్టువద్దకు వెళ్ళుచున్నాఁడని చెప్పెను. ఆమాటలు విన్న తోడనే యీబ్రాహ్మణులు మీరేయని యూహించి నాకచట గాలు నిలువక దొంగలను వారింపవలెనను నుద్దేశముతో యోగియున్న తావునకుఁ బోతిని అక్కడ నావఱకే దొంగలు వచ్చి యోగితో మాటాడిపోయినారన్న వార్త విని గుండెలు పగిలి, నేను వచ్చులోపల మీకేమి యుపద్రవము వచ్చునోయని మార్గాయాసము నేమియు లక్ష్యముచేయక యొక్కపరుగున వచ్చి యుక్తసమయమున మీకుఁ దోడుపడఁగాంచి నాజన్మము కృతార్థత గనెనుగదా యని సంతోషించుచున్నాఁడను.

అనునప్పుడు మాణిక్యాంబ రుక్మిణిని నఖశిఖ పర్యంతము తడవిచూచి గొంతెత్తి యేడ్వఁజొచ్చెను. రామరాజును రాజశేఖరుఁడుగారునుగూడ దగ్గఱకుఁబోయి నిదానించి కడుపుపట్టి చూచి ముక్కుదగ్గఱ వ్రేళ్ళుపెట్టి యూపిరిగానక దెబ్బచేతను భయముచేతను మరణమునొందెనని నిశ్చయించుకొనిరి. రామరాజును నాడి నిదానించి చూచి యామె చచ్చినదనియే స్థిరపఱచెను. అప్పుడందఱు నామె చుట్టును జేరి విలపించుచుండిరి. ఆ సమయమున సమీపమునుండి వ్యాఘ్రముయొక్క కూఁతయొకటి వినఁబడెను. ఆ కూఁతతో సూర్యకిరణములకు మంచు కరఁగు

నట్టుగా వారిధైర్యసారము కరఁగిపోయెను. అప్పుడా రామరాజు హితబోధ నంగీకరించి, యెంతో కష్టముతో రుక్మిణిని విడిచి పెట్టి, నడవకాళ్లురాక ముందుకు నాలుగడుగులుపెట్టి మరల వెనుతిరిగి చూచుచు, తుదకు విధిలేక రామరాజువెంట వారందఱును పెద్దాపురమునకుఁ బోయిరి.

౯

రామరాజు నాఁటిరాత్రి మెల్లగా రాజశేఖరుఁడుగారిని కుటుంబసహితముగాఁ గొనిపోయి పెద్దాపురము చేర్చి, తిరుపతి రాజు చేఱువునకు సమీపముగ నున్న సత్రములో దింపి, కాశీ ప్రయాణము మాని భీమవరములో నుండుఁడని బహువిధములఁ జెప్పి, యొప్పించి తనదారిని బోయెను. ఒక్కనాఁటి ప్రయాణములోనే కూఁతురుపోవుటయు తక్కినవారు ప్రాణములు దప్పించుకొని బయలఁబడినను కాళ్ళన్నియు వాచి యడుగుతీసి యడుగు పెట్టలేనంత దుస్థితిలో నుండుటయుఁ దలఁచుకొని యాత్రపేరన్న భయపడి రాజశేఖరుఁడుగారు కొన్ని దినములలో భీమవరము చేరి యుండుండి సమయమయినప్పుడు రాజుగారిని చూచుటకు నిశ్చయించుకొనిరి. రుక్మిణి పోయినదన్న విచారముచేతను మార్గాయాసమున బడలియుండుటచేతను వా రారాత్రి వంటలు చేసికొని భోజనము చేసినవారుకారు. వారి కెవ్వరికిని కంటికి నిద్రయును పట్టలేదు.

మరునాఁడు రాజశేఖరుఁడుగారు కుటుంబసహితముగా భీమవరముచేరిరి. బండిమీఁద నెవ్వరో క్రొత్తవారు వచ్చినారని యూరిలోనెల్లవారును జూడవచ్చి వారి నివాసస్థలమును గుఱించియు, ఆగమకారణమును గుఱించియు ప్రశ్నలు వేయఁజొచ్చిరి. చెప్పినదానినే మరల మరల నడిగినవారికెల్లను జెప్పలేక రాజశేఖరుఁడుగారును మాణిక్యాంబయు విసిగిపోయిరి. అంతట రాజశేఖరుఁడుగారు తాము బయలుదేఱి బసనిమిత్తమయి యెల్లవారి యింటికిని బోయి రెండు జాములవరకును నడుగుచుండిరి. గాని వారిలో నొక్కరును ఆపూఁట వండుకొని తినుటకయినను స్థలము నిచ్చినవారు కారు. అంత రాజశేఖరుఁడుగారు గ్రామకరణము యొక్క యింటికిఁబోయి వారి యింటిపే రడిగి యేదో యొక ప్రాతబంధుత్వమును తెలుపుకొని మొగమోట పెట్టఁగా ఆతఁడాపూఁటకు తమయింట వంటచేసికొనుట కంగీకరించి, పొరుగుననున్న యొక పురోహితుని బిలిపించి రాజశేఖరుఁడుగారు కాపురముండుటకయి వారిప్రాతయి ల్లిమ్మని చెప్పెను. ఆతఁడా యిల్లు బాగుచేయించినం గాని కాపురమున కక్కఱకు రాదనియు, తన భార్య సమ్మతిలేక యియ్య వలనుపడదనియు, పెక్కు ప్రతిబంధకములను జెప్పెను; కాని రాజశేఖరుఁడుగా రాతనిని కూరుచుండఁబెట్టుకొనిపరోపకారమునుగూర్చి రెండుగడియలనే పుపన్యాసముచేసి యిల్లు బాగుచేయించుట కని చెప్పి రెండురూపాయలు చేతిలోఁబెట్టిరి. చెప్పిన వాక్యము లన్నిటికన్నను చేతిలో బెట్టినసొమ్మాతనిని నిమిషములో

సమాధాన పఱిచినది. కాఁబట్టి రాజశేఖరుఁడుగారు వెంటనే పోయి బండిని తోలించుకొని వచ్చి యాపూఁట కరణమువింట వంటచేసికొని భోజనముచేసి దీపముల వేళ సకుటుంబముగా ఆ గ్రామపురోహితుల యింటఁ బ్రవేశించిరి. రాజశేఖరుఁడుగా రాయింటిలోఁ బ్రవేశించిన తరువాత కొన్నిగవాక్షముల నెత్తించి గాలి పీలు కలిగించుకొనుటయేగాక, తేమ పోవునట్లుగా యిల్లెత్తు చేయించి, వంటకు ప్రత్యేకముగా దూరమున దొడ్డిలో నొకపాక వేయించిరి. ఈకర్చులక్రిందను భోజనాదికము క్రిందను తెచ్చుకొన్న రూపాయలు వ్యయపడుచుండెను. కాఁబట్టి రెండుమూడు మాసములలోనే జీవనమున కిబ్బంది కలుగునట్లు గనఁబడుచుండెను.

అది యొకపల్లెగనుక భీమవరములో కొనుటకు పాలుమజ్జిగలుకాని కట్టెలుగాని దొరకవు; పాడిగలవారికి చిట్టుసుప్పొట్టును నిచ్చిన యెడల వారింత పలచని మజ్జిగ పోయుచుందురు. రాజశేఖరుఁడుగారు ప్రతిభానువారమునాడును పెద్దాపురమునకుఁ బోయి సంతలో వారమునకు సరిపడినవస్తువుల నన్నిటిని తెప్పించుకొనుచుందురు. నెలదినములు గ్రామములో కాపుర ముండునప్పటికి రాజశేఖరుఁడుగారికి పలువురు పరిచితులుగా నేర్పడిరి. వారాయన స్థితిగతులను దెలిసికొని విచారపడి రాజబంధుఁడును కారాగృహాధికారియు నైన శోభనాద్రిరాజుగారిని చూడుఁడని బోధించిరి. భీమవరమును చేరియే శ్యామల కోటయని యొకదుర్గ ముండెను. అందు శ్యామలాంబ గుడి

యుండెను. అది యాకాలములో పెద్దాపురరాజుగారియొక్క రాజ్యములో నేరముచేసినవారినుంచు చెఱసాలగా నుపయోగ పడుచుండెను. ఇప్పుడాకోట పడిపోయినందున, అది యుండు స్థానమున నొక్క గ్రామము కట్టఁబడియున్నది; దానికి చామర్లకోట యని పేరు. ఆకోట కధికారిగా నున్న శోభనాద్రిరాజుగారి కొకగ్రామమునుకూడ నుండెను.

రాజశేఖరుఁడుగారాగ్రామములో కాపురమున్న కాలమందు రామరా జప్పుడప్పుడు రాత్రులువచ్చి చూచి పోవుచుండెను. ధనము క్రమక్రమముగా తఱిగిపోవుటను చింతించి మాణిక్యాంబ ప్రతి దినమును శోభనాద్రిరాజుగారిని జూచి యుద్యోగము నిమిత్తమయి ప్రయత్నము చేయవలసినదని బలవంతపెట్టుచుండెను. ఆతఁడు రెండుమూడుసారులు పోయి సమయమయినది కాదని మరల వచ్చుచుండెను.

రాజుగారిని మరల మరల వెళ్ళి యాశ్రయింప బుద్ధిపుట్టక రాజశేఖరుఁడుగారు ముందు జీవనోపాధి యెట్లుకలుగునా యని యాలోచించి సుబ్రహ్మణ్యము నెక్కడకైనను బంపవలెనని తలఁచి మాణిక్యాంబతోఁ జెప్పి యామె యనుమతిని కొమరునితో నాసంగతిని జెప్పిరి. ఆతఁడును పరమసంతోషముతో నొప్పుకొన్నందున, అందఱును నాలోచించుకొని చివరకతనిని పిఠాపురమునకుఁ బంప నిశ్చయించుకొనిరి. ప్రయాణము నిశ్చయించిన దినమున రాజశేఖరుఁడుగారు కుమారుని బిలిచి యనేకవిధముల నీతులు బోధించి బుద్ధులు చెప్పి, న్యాయ

మార్గమునఁ బ్రవర్తింపవలసిన దని పలుమారులు చెప్పి, నమస్కరించిన కుమారుని నాశీర్వదించి యయిదురూపాయలను కర్చునిమిత్తమిచ్చిరి; మాణిక్యాంబయు దగ్గరనున్న దానిలో నేమియు లోపముచేయక కావలసినన్ని దీవన లిచ్చెను. సుబ్రహ్మణ్యమును వారి నెడబాయవలసివచ్చినదిగదా యని కంటఁ దడిపెట్టుకొని చెల్లెలిని ముద్దాడి తనకిచ్చిన రూపాయలలో నొకదానినామె చేతిలోఁబెట్టి వారివద్ద సెలవు పుచ్చుకొని వెను తిరిగి చూచుచు దారిసాగి నడచెను.

౧౦

ఒకయాదివారమునాఁడు నాలుగుగడియల ప్రొద్దెక్కిన తరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు పెద్దాపురమునకుఁ బోవుచుండఁగా, శోభనాద్రిరాజు వీధియరుగుమీఁద గూరుచుండి చూచి సేవకు నొకనిఁబిలిచి "ఆమార్గమునఁ బోవుచున్న బ్రాహ్మణుని దీసికొని ర"మ్మని చెప్పెను. వాడును మహావేగముగాఁ బోయి "రాజుగారి సెలవయినది ర"మ్మని పిలిచెను. రాజశేఖరుఁడుగా రెట్టయిన నాతని యనుగ్రహము సంపాదించుకోవలె ననియే కోరుచున్నవారు గనుక పిలిచినదే చాలునని వెళ్ళి అతఁడు చూపిన బల్లమీఁద కూరుచుండిరి.

శోభ—ఈనడుమ భీమవరమువచ్చి సోమభట్లుగారియింటఁ గాపురమున్నవారు మీరే కాదా?

రాజ—అవును. వెనుక నేనొకపర్యాయము తమదర్శనము చేయ వచ్చియుంటిని.

శోభ—జ్ఞాపకమున్నది. మేమప్పుడు మిక్కిలి తొందర పనిలో నుండి మీమీఁద కోపపడినాము. అంతేకాకుండ ఆ వచ్చినవారు మీరని మాకప్పుడు తెలియలేదు. మీపోష్య వర్గములో చేరినవా రెంతమంది యున్నారు? పెండ్లికెదిగిన కొమార్తెకూడ ఉన్నదట కాదా?

రాజ—ఇప్పుడున్నది వివాహము కావలసిన యాకూఁతు రొక్కతెయే. నా పెద్దకుమార్తె మొన్న త్రోవలో దొంగలు కొట్టినప్పుడు చనిపోయినది. ఏదయిన నొక యుద్యోగమును సంపాదించుటకయి నాకుమారుని ఇక్కడికి వచ్చిన తరువాతనే పిఠాపురము పంపినాను' అని యప్పటికి రాజుగారి సెలవుగొని వెళ్ళెను.

నాఁడు మొదలుకొని ప్రతిదినమును రాజశేఖరుఁడుగారు ప్రాతఃకాలమునను సాయంకాలమునను గూడఁ బోయి శోభనాద్రి రాజుగారి దర్శనము చేయుచుండిరి. ఆయన రాజకార్య విషయమైన పనిని జూచుచుండునపుడు సహితము రాజశేఖరుఁడుగారు ప్రక్కనేయుండి సంగతి కనుఁగొనుచుండురు.

ఇట్లుండ నొకనాఁడు రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనము చేసి కూరుచుండి యుండఁగా బొమ్మగంటి సుబ్బారాయఁ డను సిద్ధాంతి శాస్త్రమునందలి తన యఖండపాండిత్యమును దాని వలన దనకుఁ గలిగిన గౌరవమును పొగడుకొని ఆంధ్రదేశము నందలి గొప్పవారందఱును జాతకములను తనకుఁ బంపి, ఫలము లను దెలిసికొనుచుందురని చెప్పెను.

ఆమఱునాఁడా సుబ్బారాయసిద్ధాంతి శోభనాద్రిరాజు గారి యింటికిఁ వచ్చెను. తరువాత మఱినాలుగు నిమిషములకు రాజశేఖరుఁడుగారును సటకుఁ జేరిరి. అప్పుడు కొంత సేపు పలువిధముల ప్రసంగములు జరిగినమీఁదట రాజ శేఖరుఁడుగారి కొమార్తెసంగతి సిద్ధాంతి మెల్లగాఁ దెచ్చెను.

సుబ్బ—రాజశేఖరుఁడుగారికి పెండ్లి కావలసిన కొమార్తె యున్న సంగతి దేవరవా రెఱుఁగుదురా?

శోభ—ఎఱుఁగుదుము; ఈమధ్య విన్నాము. ఆచిన్న దానికిఁ బెండ్లియీడు వచ్చినదా?

సుబ్బ—ఈమధ్యాహ్నమే నేను చూచినాను. ఇక చిన్న దానిని నిలిపి యుంచరాదు.

శోభ—ఎక్కడనైన సంబంధము విచారించినారా?

సుబ్బ—పెద్దాపురములో మంచిరాజు పద్మరాజుగా రున్నారు. తమరు ప్రయత్నము చేసెడిపక్షమున, ఆసంబంధ మనుకూలపడ వచ్చును.

శోభ—అవును, అది దివ్యమయిన సంబంధమే కాని, వారీ చిన్నదానిని చేసికొనుట కంగీకరింతురా?

రాజ—తమ రేలాగునైనను ప్రయత్నము చేసి మాకీ మేలు చేయకతప్పదు. తమరు సెలవిచ్చిన తరువాత వారు మఱియొక విధముగాఁ దలఁచుకోరు.

శోభ—ఈపూట పద్మరాజుగా రిక్కడికే వచ్చినారు. మీ యెదుటనే వారితో చెప్పెదము. ఓరీ! స్వామిగా! మనబావ గారితో మంచిరాజు పద్మరాజుగారు వచ్చి మాటాడుచున్నట్టు

న్నారు. వెళ్ళఁబోవునప్పు డొక్కసారి యవశ్యముగా దర్శన మిచ్చి, మఱి వెళ్ళుమన్నానని మనవి చేసి రా.

సేవకుఁడు వెళ్ళిన కొంతసేపటికి ముప్పదియేండ్ల యీడుగల నల్లని యొక పెద్దమనుష్యుఁడు చలువచేసిన తెల్లబట్టలు కట్టుకొని పది వ్రేళ్ళను ఉంగరములను, చేతులను, మురుగులను, మొలను బంగారపు మొలత్రాడును పెట్టుకొని వచ్చెను. శోభనాద్రిరాజుగారు దయచేయుఁడని మర్యాదచేసి యాయనను తమదాపునఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొనిరి.

పద్మ—తమ సెల వయినదని సామిగాడు వర్తమానము చెప్పినందున, వెళ్ళుచున్న వాఁడను మరలి వచ్చినాను. నాతో నేమయిన సెలవియ్యవలసినది యున్నదా?

శోభ—వీరు కొంతకాలమునుండి మనగ్రామములో నివసించి యున్నారు. మిక్కిలి దొడ్డవారు. వీరిపేరు రాజశేఖరుఁడుగారు. వీరి కొమార్తె యున్నది. చేసికోరాదా? పిల్ల మిక్కిలి లక్షణవతి. వీరిది మొదటి నుండియు మంచి సంప్రదాయసిద్ధమైన వంశము.

పద్మ—తమరీలాగున సెలవిచ్చినారని మానాన్నగారితో మనవిచేసి నేమాటయు రేపు విశదపఱిచెదను.

శోభ—ఈసారి నామాట వినకపోయినయెడల, మీాస్నేహమునకును మాస్నేహమునకును ఇదే యవసానమని మీా నాన్నగారితో నేను మనవిచేయుచున్నానని ముఖ్యముగా చెప్పవలెను.

పద్మ — చిత్తము. ఆయన మీయాజ్ఞను మీఱి నడవరు. సెలవు పుచ్చుకొనెదను.

పద్మరాజు వెళ్ళిపోయినతరువాత సంబంధమును గురించి గట్టిప్రయత్నము చేయవలయునని రాజశేఖరుఁడుగారు శోభనాద్రిరాజుగారిని బహువిధములఁ బ్రార్థించి యింటికరిగిరి.

మఱునాఁడు రాజశేఖరుఁడుగారు తనకూఁతు పెండిలి కుదిరినదని విని పరమానంద భరితులయిరి. అంత రాజుగారు సుబ్బారాయఁడుసిద్ధాంతిని పిలిపించి వివాహమునకు ముహూర్తము పెట్టుఁడని నియమించిరి. అతఁడు పంచాంగమును జూచి యాలోచించి వైశాఖబహుళ సప్తమి గురువారము రాత్రి పునర్వసునక్షత్ర మేషలగ్నమునందు ముహూర్తము నుంచెను. వెంటనే పెండ్లిపనులు చేయుట కారభింపవలసినదని చెప్పి మీకు ఖర్చునకయి ప్రస్తుత మీనూరురూపాయలను పుచ్చుకొనుఁడని రాజశేఖరుఁడుగారిచేతిలోఁ బెట్టి 'సామిగా' అని సేవకునిఁ బిలిచి "నీవీ వారముదినములును పంతులుగారితోకూడ నుండి వారేపని చెప్పినను చేయుచుండుము". అనిచెప్పి యొప్పగించెను. రాజశేఖరుఁడుగారు వానిని తీసికొని యింటికిఁబోయిరి.

ఆదినము మొదలుకొని ప్రతిదినమును రాజశేఖరుఁడుగారు పెద్దాపురమునకు వెళ్ళుచు కావలసినవానినెల్ల కొని తెచ్చికొనుచుండిరి. ఈవిధముగా పెండ్లిపనులను సాగించుచు పంచమినాఁడు సీతను పెండ్లికూఁతునుగాఁజేసిరి. ఇఁక రేపురాత్రి పెండ్లియనఁగా షష్ఠినాఁడురాత్రి చేతిలోకఱ్ఱపట్టుకొని గొంగలిముసుఁగు పెట్టు

కొని యొకకూలివాఁడు చీఁకటిలోవచ్చి రాజమహేంద్రవరము నుండి యుత్తరము తెచ్చినానని యొక తాటాకుచుట్టను సీతచేతి కిచ్చెను. ఇంతలో మాణిక్యాంబ లోపలినుండివచ్చి సీతచేతిలోని యుత్తరమును పుచ్చుకొని రాజశేఖరుఁడుగారు పెద్దాపురము వెళ్ళి రాలేదనియు వచ్చెడుసమయ మైనదిగనుక వచ్చిన దాఁక వీధిలో నిలుచుండవలసిన దనియుఁ జెప్పి లోపలికిఁ బోయెను. కొంతసేపటికి రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి భార్య రాజమహేంద్రవరమునుండి యుత్తరము వచ్చినదని చెప్పి చేతికియ్యఁగానే దీపము వెలుతురునకుఁబోయి చదివి, గద్గద స్వరముతో 'మనరామమూర్తి నుశూచి జాడ్యముచేత నిన్న మధ్యాహ్నము కాలముచేసినాఁ' డని చెప్పెను. అంతవారిద్దరును గొంతసేపు విచారమును పొందిరి.

ఆమఱునాఁడు ప్రాతఃకాలముననే రాజశేఖరుఁడు గారు బయలు దేఱి శోభనాద్రిగారి యింటికిఁ బోయి తన పినతండ్రి కుమారుఁడయిన రామమూర్తిగారి మరణమువలన సంభవించిన దురవస్థనుజెప్పి ముహూర్త మశూచిదినములలో వచ్చుటచేత వివాహకార్యమునకు సంభవించిన యాలస్యమునకును నష్టమున కును గొంతచింతపడి పెండ్లికుమారునివారు తరలి రాకుండ వెంటనే వర్తమానము చేయుఁడని కోరిరి. శోభనాద్రి రాజు గారును ఆయనను గొంచెమూరార్చి తక్షణమే పెద్దాపురము నకు మనుష్యునిఁబంపిరి. పిమ్మట రాజశేఖరుఁడుగా రింటికిఁ బోయిరి.

తరువాత వచ్చిన యాదివారమునాఁడు రాజశేఖరుఁడుగారు పెద్దాపురము సంతకుఁ బోయి యొక యంగడి వానికి బేరమిచ్చి నిలువఁబడిరి. ఆసమయమున నొక గృహస్థు తలగుడ్డ చుట్టుకొని నులువుటంగీ తొడుగుకొని చేరవచ్చి "అన్నయ్యా! యీ మయిల బొట్టెక్కడిది?" అని యడిగెను. రాజశేఖరుఁడు గారాయన మొగమువంకఁ జూచి యీచ్చపడి మాటతోఁచక యూరకుండిరి. మరల నాపెద్దమనుష్యుఁడు "గంధపుచుక్క పెట్టినారు; మనకు మైలయెక్కడినుండి వచ్చినది? అని యడిగెను.

రాజ—మనరుక్మిణి పోయినవర్తమానము నీకు తెలియఁజేసి నానుగదా? మొన్న గురువారమునాఁడు సీతకు వివాహము నిశ్చయించుకొని పెండ్లిపనులన్నియుఁ దీర్చి సిద్ధముగా నుండఁగా బుధవారమునాఁడు రాత్రి యెవ్వఁడో దుర్మార్గుఁడొకఁడు నేను లేనిసమయమున వచ్చి నీవుపోయినట్టు వ్రాసియున్న జాబు నొకదానిని మీవదినెచేతికిచ్చి పోయినాఁడు.

రామమూర్తి—ఎవ్వఁడో పెండ్లి కార్యమునకు విఘ్నము కలిగింపవలెనని యీదుస్తంత్రమును చేసియుండును.

రాజ—గిట్టని వాఁడెవఁడో యీపన్నుగడ పన్నినాఁడు. ఇంటికివచ్చి నీవదినెగారిని సీతను చూచివత్తువుకాని రా.

రామ—నాకిప్పుడే రాజుగారితో మాటాడి మరల నిమిషములమీఁద రాజమహేంద్రవరము వెళ్ళవలసిన రాజకార్యమున్నది. నెలదినములలో మరలవచ్చి మిమ్మందఱను జూచి రెండుదినములుండి పోయెదను.

అని చెప్పి రామమూర్తిగారు తన పనిమీఁద రాజసభకు వెళ్ళిపోయిరి. రాజశేఖరుఁడుగారును తిన్నఁగా భీమవరమునకు వచ్చి భార్యతో రామమూర్తిగారి వార్తను జెప్పి వివాహ కార్యమునకు భంగము కలిగించిన దుర్మార్గుని బహువిధముల దూషింపఁజొచ్చిరి. అప్పుడు కూలివాఁడు దిగఁబెట్టి పోయిన కఱ్ఱను తీసికొని సీత తండ్రికిఁ జూపెను. దాని నాతఁడు డానవాలు పట్టి, చేతఁ బట్టుకొని చూచి, నాఁడు రామరాజు చూపిన కత్తికఱ్ఱ యిదియేయని భార్యతోఁ జెప్పెను. వారిరువురును ఆలోచించుకొని నిశ్చయముగా నీయుత్తరమును తెచ్చినవాఁడు రామరాజే కాని మఱియొకఁడు కాఁడని దృఢపఱుచుకొనిరి. ఆసమయమునకే రామరాజును అచటికే తెంచెను.

రాజ—ఏమయ్యా! రామరాజుగారూ! మావలన మహోపకారమును పొందియు మాకార్యవిఘాతము చేయుట మీకు ధర్మమా?

రామ—మీకు నేనేమి కార్యవిఘాతము చేసినాను?

రాజ—రామమూర్తి పోయినట్టు నీవు జాబు సృష్టించి నేనింట లేనప్పుడు మావాండ్ర కిచ్చిపోలేదా?

రామ—నేను మీయింటి మొగమయినను చూడలేదు. ఇటువంటి లేనిదోషములు నామీఁద నారోపించిన, మీకును నాకును తిన్నగా జరుగదుసుండీ.

అని చివాలున లేచి రామరాజు వెళ్ళిపోయెను. అతని వెనుకనే బయలుదేరి రాజశేఖరుఁడుగారు శోభనాద్రిరాజుగారి

యింటికిఁ బోయి, జరిగిన యావద్వృత్తాంతమును వినిపించి, మరల ముహూర్తము పెట్టుటకయి సిద్ధాంతిని పిలిపించవలెనని చెప్పిరి.

శోభ—సిద్ధాంతికి జ్వరము తగిలి, యిప్పుడు కొంతవ్యాధి కుదిరియే యున్నాఁడట. మీరిప్పుడే పోయి యీమాసములో వివాహ ముహూర్త మెప్పుడున్నదో విచారించి రండు.

రాజ—చిత్తము. సెలవు పుచ్చుకొనెదను.

అని లేచి తిన్నగా సుబ్బారాయుఁడుసిద్ధాంతిగారి యింటికిఁ బోయి చావడిలో పీటలమీఁద గోడకుఁ జేరఁగిలఁబడి కూరు చుండియున్న యాయనకు నమస్కరించి, దేహము స్వస్థముగా నున్నదాయని రాజశేఖరుడుగారు కుశలప్రశ్నము చేసిరి.

సుబ్బ—దానికేమిగాని, నేను మీకుఁజేసిన యపకార మును మఱచి నన్ను మన్నింపవలెను.

రాజ—మీరు నాకేమి యపకారము చేసినారు?

సుబ్బ—చేసినపాపము చెప్పినఁ బోవునని పెద్దలు చెప్పు దురు. మీరు మొన్న సీతనిచ్చి వివాహముచేసి నతఁడు ధన వంతుఁడుకాఁడు. అతఁడు శోభనాద్రి రాజుగారికి మిత్రుఁడు. పరమ దుష్టుఁడు. అతఁడు ధరించిన వస్త్రములు, నగలు మొదలగునవి రాజుగారివే. రాజుగారి మోసము వన్ని నన్ను మీదగ్గరకు బంపిన నేనువచ్చి కార్యసంఘటనము చేసినాను. ఇంతకును దైవసంకల్ప మట్లున్నది కాఁబట్టి కార్యము జరిగి

పోయినది. మీరన్నట్లు జరిగిపోయినదానికి విచారించిన ఫలములేదు.

రాజ—శోభనాద్రిరాజు మోసము చేసినాఁడా? రామరాజు ధర్మమా యని వివాహము కాకపోఁబట్టి సరిపోయినది కాని, లేకపోయినయెడల, నిష్కారణముగా పిల్లదాని గొంతుక కోసినవార మగుదుమే.

సుబ్బ—వివాహము కాలేదని మేలువార్త విన్నాను.

రాజ—ఇప్పుడే పోయి యీ సంగతి శోభనాద్రిరాజు నడిగెదను.

అని వెంటనే పోయి శోభనాద్రిరాజు వీధిగుమ్మములో నిలుచుండి యుండఁగా జూచి "మీతో నింతకాలము స్నేహము చేసినందుకు, నాకొమార్తెను నిర్భాగ్యున కిచ్చి వివాహము చేయించుకొనుటకా ప్రయత్నము చేసినారు?" అని నిర్భయముగాఁ బలికి రాజశేఖరుఁడుగారు వెనుకకు మరలిరి. శోభనాద్రిరాజు మరలఁ బిలిచి "మావద్దఁ బుచ్చుకొన్న రూపాయల నిచ్చి మరీ పొమ్మ" ని నిలువఁబెట్టెను. "ఇప్పుడు నాయొద్ద రొక్కము లేదు; చేతిలోనున్నప్పు డిచ్చెదను." అని వెళ్ళిపోవుచుండఁగా, శోభనాద్రిరాజు తన భటులచేత రాజశేఖరుఁడుగారిని పట్టి తెప్పించి చెఱసాలలో బెట్టించెను. ఆసంగతి మాణిక్యాంబకు దెలిసినది మొదలుకొని పెనిమిటికి సంభవించిన యాపదను దలఁచుకొని నిద్రాహారములు మాని సదా యీశ్వరధ్యానము చేయుచు లోలోపల దుఃఖించి కృశించుచుండెను.

ఈసంగతి జరిగిన మూడవనాఁడు సూర్యోదయ మయిన తరువాత సీత వీధిగుమ్మములో నిలుచుండఁగా నెవ్వరో యిద్దరు మనుష్యులు వచ్చి, "మీయన్నగారు పిఠాపురమునుండి వచ్చి యావలివీధిని కరణముగారి యింటిలోఁ గూరుచుండి నిన్నక్కడికి దీసికొని రమ్మన్నాఁడు" అని చెప్పి సీతను బిలిచికొనిపోయి యూరిబయలినుండి యెత్తుకొని పాఱిపోయిరి.

౧౧

తల్లిదండ్రులను వీడ్కొని బయలుదేఱిననాఁడు సుబ్రహ్మణ్యము త్రోవదప్పి యెచ్చటికో పోయి తుదకు సంజవేళ పిఠాపురము చేరెను.

ఆవరకు బాహ్యభూమికి వెళ్ళి తిరిగివచ్చుచున్న యుమాపతిగా రింతలో నామార్గముననే యింటికిఁ బోవుచు, నతనినిగని "సుబ్రహ్మణ్యమా? నీవా! అదృష్టవశమున నానవాలు పట్టినాను. ఇక్కడికి కొక్కఁడవును రాత్రివేళ నెందుకువచ్చినావు?" అని ప్రశ్నించి యతనితో గలిసి యింటివంకనడచిరి. ఇల్లు చేరులోపల సుబ్రహ్మణ్యము తన తండ్రికిని కుటుంబమునకును నాఁటివఱకు సంభవించిన విపత్తులును ప్రస్తుతపు స్థితియు తానక్కడికి వచ్చిన కారణమును చెప్పెను. అది విని యుమాపతిగారు మిక్కిలి వ్యసనపడి, తాను పిఠాపురపు రాజుగారియొద్ద నిరువదిరూపాయల యుద్యోగములో నున్న సంగతిని జెప్పి, అతని కింత యనుకూలమైనపని చేయించుటకై రాజుగారియొద్దఁ

ప్రయత్నము చేసెదననియు పనిదొరకువరకు తనయింటనే యుండ వలసినదనియుఁ జెప్పెను. ఆప్రకారముగా ప్రతిదినమును సుబ్రహ్మణ్యము భోజనముచేసి యుమాపతిగారితోఁగూడ రాజసభకుఁ బోవుచుండెను. పీఠికాపురాధీశ్వరుఁడయిన విజయరామరాజుగారొకనాఁ డాతనిజూచి, యీయన యెవ్వరని యుమాపతిగారి నడుగఁగా, ఆయన వారిస్థితిగతులను మొదటినుండియుఁ జెప్పి 'తమ యాస్థానములో నేదియయిన నొక యుద్యోగ మీతని కిప్పింపవలయు' నని మనవిచేసెను.

ఉమాపతిగారి యింటినుండి రాజుగారికోటకుఁ బోవు మార్గములో నొక గొప్ప మేడ యుండెను. ఆ మేడ నద్దెకుఁ బుచ్చుకొని నెలదినములనుండి యందులో నొకరాజుగారు తన సేవకులతోఁ గూడ కాపురముండెను. ఆయన పేరు నీలాద్రిరాజుగారు. ఒకనాఁడు నీలాద్రిరాజుగారు భోజనముచేసి వీధి యరుగుమీఁద పచారుచేయుచు నిలువఁబడి, అత్రోవను రాజసభకుఁ బోవుచున్న సుబ్రహ్మణ్యమును దూరమునుండి చూచి 'మాట' యని చేసైఁగచేసి పిలిచెను.

నీలా — పూర్వము మిమ్మెక్కడనో చూచినట్టున్నది. మీ కాపురపుగ్రామ మేది?

సుబ్ర — నాజన్మభూమి ధవళేశ్వరము, మా యింటిపేరు గోటేటివారు; నా పేరు సుబ్రహ్మణ్యము.

నీలా — అవును జ్ఞప్తికివచ్చినది. మీరు రాజశేఖరుఁడుగారి కుమారులుకారా? ఇప్పు డాయన యెక్కడ నున్నారు?

సుబ్ర—ఇక్కడనే భీమవరములో నున్నారు! మీరాయన నెక్కడ నెఱుఁగుదురు?

నీలా—ధవళేశ్వరములోనే చూచినాము.

సుబ్ర—నేనిప్పుడు సభకుఁ బోవుచున్నాను. మఱియొక ప్పుడు సావకాశముగా దర్శనము చేసికొని మాటాడెదను. ఇప్పటికి సెలవిచ్చెదరా?

అని సెలవుపుచ్చుకొని సుబ్రహ్మణ్యము రాజుగారి కొలువు కూటమునకుఁ బోయెను. అచట నందఱికిని దయవచ్చునట్లుగా నెవ్వరేపని చెప్పినను జేయుచు వచ్చినందున వారందఱును గలసి 'యీచిన్నవాఁడు బహుకాలమునుండి యాశ్రయించి సంస్థానము కనిపెట్టియున్నాఁ'డని రాజుగారితో మనవి చేసిరి. దానిమీఁద రాజుగారు సమయము వచ్చినప్పు డుద్యోగము నిప్పించెద మనియు, అందాక దివాణమును కనిపెట్టుకొని యుండవలసిన దనియు సెలవిచ్చిరి. ఈలోపల సుబ్రహ్మణ్య మొకనాఁడు వెళ్లి మరల నీలాద్రిరాజుగారి దర్శనము చేసెను.

నీలా—మీరాజుగారు శివపూజాదురంధరులఁట కాదా? అందుచేతనే వారికి విశేషైశ్వర్యము కలిగియున్నదని విన్నాము.

సుబ్ర—అవును. వారు శ్రీమంతులనియే నేను విన్నాను.

నీలా—మీరాజుగారివద్ద రొక్కమే మాత్ర మున్నదని చెప్పుకొనుచున్నారు.

సుబ్ర—పదిలక్షలకు తక్కువ లేదని వాడుక.

నీలా—అది యంతయుఁ గోటలోనేగదా యుండును?

సుబ్ర—కోటలోనే యుండును. అక్కడ చిరకాలమునుండి నమ్మకముగాఁ బనిచేయుచున్న ముసలిబంట్లు కావలియుందురు.

నీలా—విజయనగరపు మహారాజుగారు క్రొత్తగా నొక కోటను గట్టదలఁచి, మేము చూచిన పట్టణములలోనున్న కోటలపటములను వ్రాయించి తీసికొని రండని మఱిమఱి చెప్పినారు. మొన్ననే పెద్దాపురపుకోట పటమును దెప్పించి నాము. మీరీ కోటపటమునుకూడ వ్రాసి యియ్యఁగలరా?

సుబ్ర—చిత్తము, కాగితము కలమును దెప్పింపుఁడు; ఇప్పుడే వ్రాసియిచ్చెదను.

అని, కాగితమును కలమును సిరాబుడ్డియు తెప్పించిన మీఁదట తాను జూచినదంతయు జ్ఞాపకమునుబట్టి పటమును వ్రాసి నీలాద్రిరాజుగారిచేతి కిచ్చెను. ఆయన దానిని జూచు కొని యాయాస్థలముల యుపయోగములను గుఱించియు పని యొక్క గట్టితనమునుగూర్చియు ప్రశ్నలు వేయఁజొచ్చెను. సుబ్రహ్మణ్యమును దనకుఁ దెలిసినంతవఱకు సదుత్తరములను జెప్పుచు వచ్చెను.

నీలా—ఉత్తరపువైపున వీధిప్రక్క నున్నదే కాదా ధనాగారము?

సుబ్ర—అవును.

నీలా—అంతయు బాగుగ నున్నది కాని కోటగోడ యెత్తెంతపెట్టినారు ?

సుబ్ర—సుమారు పండ్రెండడుగు లుండవచ్చును.

నీలా——మన మీఁకోటపటము వ్రాసికొన్నసంగతి యెవ్వరికిని దెలియనీయక రహస్యముగా నుండవలెను. రాజులకు తమకోటవంటిది మఱియొకటి యుండుట కిష్టముండదు.

అని చెప్పి, లోపలనుండి తమలపాకులును పోకచెక్కలును వళ్ళెముతోఁ దెప్పించి తాంబూల మిచ్చి, కోట కట్టించునప్పుడీ పటము వ్రాసియిచ్చినది మీరేయని రాజుగారితోఁ జెప్పెదము సుండీ యని పంపివేసెను. సుబ్రహ్మణ్యమామాటలకు సంతోషించి సెలవు పుచ్చుకొని, తనకొక వేళ గొప్పయుద్యోగమగునేమోయను నాశతో పరిపరివిధముల నాలోచించుకొనుచు మెల్లగా నింటికి వచ్చెను.

తరువాత నాలుగుదినముల కొకనాఁడు ప్రభాతసమయమున నే రాజుగారియింట దొంగలుపడి ధనాగారములోని నగలును రొక్కమును దోచుకొనిపోయినారని యూరనొక కింవదంతి కలిగెను. పిమ్మట గొంతసేపటికి రాజభటులు సందడి చేయుచు నూరనలుప్రక్కలను దిరిగి, తమకు విరోధులుగా నున్నవారి నందఱిని పట్టుకొని రాజాకీడ్చుకొనిపోవ మొదలు పెట్టిరి; కాని, రాజకీయ భటులకు దొంగలజాడ యొక్కడను గానరాలేదు. తుదకు వారు తమ నాయకుని కడకువచ్చి తామువడ్డ ప్రయాసమంతయుఁ జెప్పుకొనిరి, అందుమీఁద నాతఁడు చేయవలసిన పనియేమియుఁ దోఁచక కొంతసేపాలోచించి, యింటికిపోయి మాటాడి భుంజనము వేయుచున్నను బిలుచుకొని జాములోపల మరల వచ్చెను.

అతఁడు చాకలి సామిగాని కంజనమువేసి సొమ్ములు హరించినది గోటేటి సుబ్రహ్మణ్యము అని యనిపించెను. కాని రాజుగారు మాత్ర మా మాటల నెంతమాత్రము విశ్వసించలేదు.

అప్పుడు సభామందిరమునుండి యింటికిఁ బోవునప్పుడు త్రోవ పొడుగునను ప్రజలెల్ల 'ఈతఁడే కన్నము వేయించినవాఁడు' అని సుబ్రహ్మణ్యమును వ్రేలుపెట్టి చూప నారంభించిరి. అందుచేత నాతఁడు పట్టిసీలాపనింద వచ్చెగదాయని సిగ్గుపడి రాత్రి భోజన మయినతరువాత నొక్కఁడును బరుండి తనలోఁ దానిట్లు చింతింప మొదలుపెట్టెను. ఆగోడకు కన్నము వేసినవాఁ డెవ్వఁడయి యుండును? ఒకఁడంత సాహసపు బనిని చేయఁజాలఁడు. అటువంటి బలమయిన రాతిగోడకు కన్నము వేసినవా రిద్దఱు ముగ్గురుండక తప్పదు. ఆముగ్గుఱు నెవ్వరై యుందురు? కోటసంగతి గుర్తెఱిఁగినవారే కాని మఱియొకరు కారు. నాలుగుదినముల క్రిందట నీలాద్రిరాజు నాచేత కోట పటమును వ్రాయించుకొన్నప్పుడు ధనాగారమును గూర్చి రెండుమూడుసారు లడిగెను. అతఁడట్లడుగుటకుఁ గారణమేమి? ఈ దొంగతనములో నతని కేదో సంబంధము గలిగియుండవలెను. అతఁడు గోడయెత్తుకూడ నడిగెను. దొంగతనములో సంబంధమే లేనియెడల గోడయెత్తుతో నతని కేమి ప్రయోజనము? అంతియకాక యీసంగతి గ్రామములో పొక్కక మునుపే వేకువజామున బహిర్భూమికి వెళ్ళుచుండఁగా నన్ను

బిలిచి యతఁడు రాజుగారిలోపల దొంగలు పడ్డారఁట యని యడిగినాఁడు; అతఁడు దొంగలలోఁ జేరియుండని పక్షమున, అంత పెందలకడ నాతని కాసంగతి యెట్లు తెలియును? నేను సాయంకాల మింటికి వచ్చునప్పుడు వీధిలో నిలుచుండఁగా నాతని జూచినాను. అప్పుడాతని చర్య వింతగా నున్నది. ఇన్ని హేతువులచేతను విచారించి చూడఁగా నీతఁడు దొంగలగురు వనుటకు సందేహములేదు. రేవు రాజుగారి నడిగి కొందఱు రాజభటులను బుచ్చుకొని యెవ్వరికిని దెలియకుండ నాతని యింటిమీఁద పడి పెట్టెలు మొదలగునవి పరీక్షించెదను. అప్పుడు కొంతసొమ్మయిన దొరకఁగలదు. అందు మీఁద నామీఁది నిందయైనను పోవును. అని యాలోచించి యారాత్రి యెట్లో వేగించి తెల్లవారినతోడనే రాజుగారి దర్శనముచేసి తనయందు దోషము లేశమయినను లేదని చెప్పుకొని తనవశమునఁ గొందఱు భటులనిచ్చి తనయాజ్ఞాప్రకారము చేయ నుత్తరువిచ్చినచో దొంగలను సొత్తుతోఁగూడ పట్టుకొనెద నని దృఢముగాఁ జెప్పెను. రాజుగా రాతనిమాట యందు గౌరవముంచి తత్‌క్షణమే పదుగురుభటులను రప్పించి, 'మీరందఱు నీయన చెప్పినట్లెల్ల చేసి పర్యవసానము మాతో మనవి చేయవలసిన' దని గట్టియుత్తరువు చేసిరి. సుబ్రహ్మణ్యము వారినిదీసికొని తిన్నగా నీలాద్రిరాజున్న యింటికిఁ బోయి వీధితలుపు వేసియుండఁగా వారినందఱిని, ఇంటిచుట్టును కావలి పెట్టి యిద్దఱిని వెంటఁదీసికొని పాణిద్వారమున దొడ్డిలో

ప్రవేశించిపిదపలోపలఁజొరబడి పెట్టెలన్నియుఁ దీయించి పరీక్షింపఁగా వానిలోనున్న తమయింట బైరాగి యెత్తుకొని పోయిన వస్తువులును మఱికొన్ని వస్తువులును గానఁబడెను. తనసొమ్ము దొరకుటంబట్టి నీలాద్రిరాజే దొంగయని నిశ్చయముచేసి యింట నలుమూలలఁ ద్రవ్వించెను; అం దొకచోట రాజుగారియింటఁ బోయిన సొత్తంతయు గవ్వయయినఁబోకుండ మొలలోతు భూమిలో గానఁబడెను. వెంటనే కూలివాండ్రచేత సొమ్మును మోయించుకొని నీలాద్రిరాజును నాతనిభృత్యులను బట్టుకొని సుబ్రహ్మణ్యము రాజుగారి యింటికివెళ్ళి నడచిన సర్వవృత్తాంతమును నివేదించి, కావళ్ళతో సొమ్మును ముందుపెట్టి దొంగల నొప్పగించెను; నీలాద్రిరాజును సేవకులును తమనేరమున కొప్పుకొని క్షమింపవేడుకొనిరి. అంతట రాజుగారు మిక్కిలి సంతోషించి సుబ్రహ్మణ్యమునకు గొప్పబహుమానము చేసి, తాను పెద్దాపురము రాజునకుఁ గప్పముగట్టెడి సామంతరాజు గనుక వారిని విమర్శింపఁ దన కధికారములే దని దొంగలను రాజభటులవశమున నొప్పగించి వారి కందఱకు సుబ్రహ్మణ్యమును నాయకునిగాఁ జేసి విచారణకయి పెద్దాపురము కృష్ణజగపతి మహారాజుగారికడకుఁ బంపెను. సుబ్రహ్మణ్యమును ఉమాపతిగారి యొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని పెద్దాపురమునకు ప్రయాణమయి బయలుదేఱెను.

౧౨

పెద్దాపురమునకు అయిదారుక్రోసుల దూరములో జగ్గమపేట యనుగ్రామ మొకటి కలదు. సీత నెత్తుకొనిపోయిన నాఁడు

మధ్యాహ్నము రెండుజాముల వేళ గ్రామకరణము యొక్క యింటివద్ద కెవ్వరో వచ్చి తలుపు తీయు మని కేకలు వేసిరి. అప్పుడు పదునాలుగు సంవత్సరముల ప్రాయముగలిగి మిక్కిలి యందగాఁడై యే హేతువుచేతనో తలపెంచుకొని యున్న చిన్నవాఁ డొకఁడు లోపలినుండి వచ్చి తలుపు తీసి యెందుకు వచ్చినా రని యడిగెను. అక్కడ నిలుచుండియున్న యిద్దఱు మనుష్యులలో నొకఁడు "డబ్బువుచ్చుకొని యన్నము పెట్టెదరా!" యని యడిగెను. ఆ చిన్నవాఁడు వెలుపలికి వచ్చి చూచునప్పటికి, ఎనిమిదేండ్ల యీడు గల యొక చిన్నది యరుగుమీఁదఁ గూరుచుండి క్రిందుఁజూచుచు వెక్కి వెక్కి యేడ్చు చుండెను. ఆమనుష్యులలో నొకఁడు చేరువనిలుచుండి యూరకుండు మని యదలించుచుండెను. ఆచిన్నవాఁ డట్లు వెలుపలికి వచ్చి తమ మొగమువంకఁ దేఱిపాఱ చూచుచుండుటఁ గని మనుష్యు లిద్దఱును మీపే రేమని యడిగిరి. తనపేరు సుబ్బారాయఁడని చెప్పి, యా చిన్నదాని మొగమును నిదానించి చూచుచుండ వెనుక నుండి యెవ్వరో యేచురుపాటున వచ్చి సీతయొద్ద నిలుచున్న వానిని జుట్టుపట్టుకొని వంగఁదీసి వీఁపుమీఁద పిసెగుద్దులను మణుగుగుద్దులను దబదబ వర్షములాగున కురియించెను. అదిచూచి యిద్దఱును సీతను విడిచిపెట్టి పరుగెత్తిరి.

సీత—రామరాజుగారూ! నన్నా దొంగలనుండి విడిపించినారు గదా? ఇఁక మాఅమ్మయొద్దకు తీసికొనిపోయి యొప్పగించరా?

రామ—అమ్మాయీ! ఏడ్వఁబోకు. నేను సాయంకాలము లోగా నిన్నుఁ దీసికొనిపోయి మీయింటికడ నొప్పగించెదను.

సుబ్బ—రాజుగారూ! ఈచిన్నదాని తల్లిదండ్రు లెక్కడ నున్నారు? వారుచిరకాలము నన్ను కన్నబిడ్డవలెఁ జూచినారు.

రామ—అట్లయిన మీ రీచిన్నదాని నెఱుఁగుదురా?

సుబ్బ—ఎఱుఁగుదును, ఈ చిన్నది రాజశేఖరుఁడుగారి రెండవకొమార్తె. ఈచిన్నదియు నేనును నీమెయన్నగారును నన్యోన్యమును సోదరభావమున నుండెడివారము; అందులో ముఖ్యముగా నీచిన్నదాని యప్పగారును నేనును తానే నే నన్నట్లు భేదములేక యుండెడివారము; ఈచిన్నది నన్ను మఱచి పోయినట్లున్నది.

రామ—ఈచిన్నదాని తల్లిదండ్రు లిప్పుడు భీమవరములో నున్నారు. వారిని మీరంత యెఱిఁగియున్నయెడల, ఈ చిన్న దానిని గొనిపోయి జననీజనకుల కడఁ జేర్చి వత్తము దారి తోడుగా వచ్చెదరా?

సుబ్బ—అవశ్యముగా వచ్చెదను.

అని సుబ్బారాయఁడు లోపలికిఁబోయి యింటివారితో 'ఈ చిన్నదానిని భీమవరములో దిగఁబెట్టి సాధ్య మయినంత శీఘ్రముగానే తిరిగి వచ్చెద' నని చెప్పి వచ్చెను. రామరాజు చిన్నవాని సౌందర్యమున కాశ్చర్యపడుచు, ఇంతటి చక్కఁదనము స్త్రీలయం దుండిన నెంత రాణించు నని తనలోఁదాను తలపోయుచుండెను. పిదప రామరాజు సీతను బుజముమీఁద నెత్తుకొని సుబ్బారాయనితో మాటాడుచు భీమవరపుమార్గము పట్టి నడవ నారంభించెను.

రామ—మీరు బ్రాహ్మణు లయ్యును, ఆప్రకారముగా తల పెంచుకొన్నా రేమి?

సుబ్బ—వెంకటేశ్వరులకు మ్రొక్కున్నది. ఆమ్రొక్కును బట్టియే తొడుగుకొన్న యంగీ మొదలగు వస్త్రములను భోజనము చేయునప్పుడు సహితము తీయకుందును; బట్టలు మాసినప్పుడు సహితము రెండవవారెఱుఁగకుండ మహారహాస్యముగా నొకగదిలో నుతికినబట్టలను కట్టుకొనుచుందును. ఈవ్రతము నేఁటివఱకు దైవానుగ్రహము వలన సాగివచ్చుచున్నది.

రామ—ఈవ్రతము మిక్కిలి చిత్రముగా నున్నది. ఇటువంటి వ్రతము నేనీవఱకు వినియు కనియు నెఱుఁగను.

ఈవిధముగా మాటలు చెప్పుకొనుచు వారు దీపములుపెట్టిన నాలుగు గడియలకు భీమవరసమీపమునకుఁ జేరిరి. అంత రామరాజు తా నావఱకు మఱచిపోయిన గొప్పసంగతి యేదో తన కప్పుడకస్మాత్తుగా జ్ఞప్తికివచ్చినట్టు నటించి తొందరపడి తనకు వెంటనే వెళ్ళక తీరనిపని యున్నదని చెప్పి వారికి త్రోవచూపి తాను ప్రక్కదారిని పోయెను. వారిద్దఱును దారి యడిగి తెలిసికొనుచు కొంతదూరము కలిసివచ్చిరి. సీత తానెఱిఁగియున్న వీధికి రాఁగానే సుబ్బరాయుని వెనుక దిగవిడిచి పరుగెత్తుకొనిపోయి యిల్లు చేరెను. సుబ్బరాయఁడు చీఁకటిలో సీతయేగిన సందును కనిపెట్టలేక తిన్నగా వీధిచివరిదాఁక నడచి యిల్లు కనుగొన లేక గ్రామములో తిరుగుచుండెను. సీత వెళ్ళి వీధి గుమ్మము వద్ద పిలువఁగనే మంచముమీఁద పరుండి నిద్రపట్టక

విచారించుచున్న మాణిక్యాంబ త్రుళ్ళిపడి లేచి పరుగెత్తుకొని వచ్చి తలుపుతీసినతోడనే సీత తల్లిని కౌఁగిలించుకొని పెద్ద పెట్టున నేడ్చెను. మాణిక్యాంబయు తన పైఁటచెఱఁగుతో కొమార్తె కన్నుల నీళ్ళుతుడిచి నిన్నటినుండియు నెక్కడకుఁ బోయితివనియు, నింతచీఁకటిలో నొక్కతెవు నెట్లు రాఁగలిగితి వని యంతయు సీత నడిగి తెలిసికొనెను. అప్పుడు వీధిగుమ్మములో నెవ్వరో "రాజశేఖరుఁడుగారి బస యెక్కడ?" యని యడిగిరి. ఆమాటవిని యది రుక్మిణికంఠమువలె నున్నదని యొడిలోనుండి సీతను దింపి మాణిక్యాంబ వీధిగుమ్మములోని కొక్కయంజెవేసి యెవరు వారని కేక వేసెను. అప్పుడు సుబ్బరాయఁడు మాణిక్యాంబను జూచి 'అమ్మా! యని కౌఁగి లించుకొని బోరున నేడువ మొదలుపెట్టెను. అంతట వారంద ఱును గలిసి లోపలికిఁ బోయిరి.

చెఱసాలలో పెట్టఁబడిన దినముననే రాజశేఖరుఁడుగారు వ్యసనపడుచు నొకచోటఁ గూరుచుండియుండఁగా పేఁబది సంవ త్సరములు దాఁటినకారాబద్ధుఁ డొకఁడామార్గమున కాళ్ళసంకె ళ్ళతోఁ బోవుచు రాజశేఖరుఁడుగారి మొగమువంక గొంత తడవు చూచి యాయన సమీపమునకు వచ్చి కూరుచుండెను.

రాజ—నీపేరెవరు?

కారా—నాపేరు పాపయ్య; మాయింటిపేరు మంచిరాజు వారు. నన్నెక్కడనైన జూచినట్టు జ్ఞప్తియున్నదా?

రాజ—మీ మొగ మెక్కడనో చూచినట్లేయున్నది. కాని యెప్పుడుచూచినానో మాత్రము స్మరణకు రాలేదు. మంచి రాజా పద్మరాజు మీ కేమగును?

పాప—నన్ను మీరు నల్లచెఱువునొద్ద జువ్విచెట్టుక్రిందఁ జూచినారు. నేనప్పుడు బైరాగివేషముతో నున్నందున, నన్నానవాలు పట్టలేకపోయినారు. పద్మరాజు నాకొమారుఁడే.

రాజ—మునుపటి యవస్థ పోయి మీకింతలో నీదశ యెట్లువచ్చినది?

పాప—నేనీ శోభనాద్రిరాజుతో స్నేహముచేసిన దోషముచేత, నాకీతనిమాట వినవలసివచ్చినది. ఈరాజు దారులుకొట్టుటకై నలుగురిని తోఁడితెచ్చి నన్ను వారికి నాథునిగాఁ జేసి నల్లచెరువునకు పంపుచుండును. తెచ్చినసొమ్ములో సగము శోభనాద్రిరాజు పుచ్చుకొనుచుండును.

రాజ—మీ కొమరునకు పిల్ల నియ్యనందున కే నుమీ నన్నితఁడిందుఁ బెట్టించినాఁడు.

పాప—అవును నేనెఱుఁగుదును. నేను మీకు పూర్వము గొప్ప యుపకారము చేసితిని; దానికి మాఱుగా నిప్పు డుపకారము నొకదానిని జేసెదను: పెద్దాపురపురాజుగారు బహు యోగ్యులు; శోభనాద్రిరాజు మిమ్మిట్లు నిర్బంధపెట్టుచున్న సంగతి మనవి వ్రాసికొన్న యెడల మిమ్ము తత్క్షణమే విడుదల చేయుదురు. కాగితము మొదలయినవి నేను తెప్పించి యిచ్చెదను' అని యట్టులొనర్చెను.

తోడనే రాజశేఖరుఁడుగారు విజ్ఞాపనపత్రిక నొకదానిని వ్రాసి మడఁచి జిగురంటించి పయిని చిరునామా వ్రాసి యియ్యఁగా పాపయ్య యొక మనుష్యునిచేత దానిని రాజుగారి కంపెను.

ఆ మఱునాఁటి యుదయముననే వెండిబిళ్ళ బంటొకఁడు వచ్చి రాజుగారు కొలువుతీర్చి యున్నారని చెప్పి, రాజశేఖరుఁడు గారిని వెంటఁ బెట్టుకొనిపోయెను. ఆయన వెళ్ళునప్పటికి సమస్తాభరణభూషితులయి రాజుగారు రత్నసింహాసనముమీఁద గూరుచుండి యుండఁగా, వేత్రహస్తులు పసిఁడి బెత్తములను చేతఁబూని ముందు నిలుచుండిరి. చామరధరులిద్దఱు ప్రక్కల నిలుచుండి వింజామరలు వీచుచుండిరి; భటులాయుధపాణులై పార్శ్వములను నిలుచుండిరి; ఒకప్రక్కను శోభనాద్రిరాజు చేతులుజోడించుకొని నిలుచుండెను. రెండవప్రక్కను మఱియిద్దఱు మనుష్యులు చేతులు కట్టుకొని నిలువఁబడియుండిరి; రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి యెదుట నిలువఁబడఁగానే కృష్ణజగపతి మహారాజుగారు 'మీరీ శోభనాద్రి రాజుగారిమీఁద నేమైన వాాజ్యము మనవి చేసికొన్నారా?' అని యడిగిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు తనమీఁది కేమివచ్చునోయని భయపడుచు, శరీరమంతయు కంపమునొంద నోరు మెదల్పక యూరకుండిరి.

కృష్ణ—శోభనాద్రిరాజా! నీవీ రాజశేఖరుఁడుగారి విషయమయి చేసిన యక్రమపు పనులన్నియు మాకిదివఱకే తెలియవచ్చినవి. నీకు చనవరిగానున్న తుచ్ఛునకు తనకొమార్తె నియ్యననన్న మాత్రమున, నీ వాయనను బట్టి కొలువులయందుఁ

బెట్టుటయేగాక చెఱసాలలో నున్నవాండ్ర నిద్దఱను విడిచి పుచ్చి యాయనకూఁతు నెత్తుకొనిపోవునట్లు ప్రేరేపించితివి. సాక్ష్యము లన్నియు విచారణ చేసి నిజము తెలిసికొంటిని. ఏమందువు ?

శోభనాద్రిరాజు మాఱుపలుక నోరురాక క్రిందుచూచుచు మిన్నకుండెను. రాజుగారి మొగము పోలికయు కంఠస్వరమును రామరాజువలె నున్నందున, రాజశేఖరుఁడుగారు దేహ మంతయుఁ జెమర్ప దిగ్భ్రమమునొంది యూరక తెల్లపోయి చూచుచుండెను. అప్పుడు రాజుగా రాయన వెలవెలపాటును దత్తరమును గనిపెట్టి సింహాసనమునుండి దిగివచ్చి చేయి పట్టు కొని, వెనుక రామరాజనుపేరితోఁ బలుమారువచ్చి యోగ క్షేమంబుల నారయుచు వచ్చినది తామేయనియు, వెంటనే సహాయము చేయుటకు శక్తి గలిగియుండియుఁ బ్రవర్తనమును వీక్షించుటకయి యింతకాల ముపేక్ష చేసితి మనియు, చెప్పి వెంటనే కారాబంధ విమోచనము చేయించిరి. రాజశేఖరుఁడు గారు కొంతసే పేమిపలుకుటకును తోచక కొంతభయము తీఱినవెనుక మెల్లగా నెలుఁగుతెచ్చుకొని, గద్గద స్వరముతో "దేవరవారిస్థితి తెలియక సామాన్య మానవునిగా నెంచి యగౌరవముతోఁ జూచినందునకును, సీత వివాహకార్యమునకు భంగము కలిగె నన్నకోపమున దూషణ వాక్యములు పలికి నందునకును క్షమించి రక్షింపవలయునని బహు దీనత్వముతో వేఁడుకొనిరి. ఆ విషయమునఁ దమకెప్పుడును మనసులో మఱి

యొకలాగున లేదని చెప్పి, రేపు పెద్దాపురమునకు వచ్చి తమ్ముఁ జూడవలసినదని సెలవిచ్చి రాజుగా రాయన నింటికిఁ బంపిరి.

ఆయన వెళ్ళిన తరువాత రాజుగారు శోభనాద్రిరాజును బిలిచి యాతఁడు చేసిన నేరమున కెంత గొప్పదండనమునో విధింపవలసి యున్నను దయారసము పెంపున నెలదినములుం మాత్రము చెఱసాలలో నుండ శిక్ష విధించి భటులవశమున నొప్పగించిరి.

రాజశేఖరుఁడుగా రింటికివెళ్ళునప్పటికి మాణిక్యాంబ వడమటింటి గోడకుఁ జేరగిలఁబడి కూరుచుండి తలవంచుకొని యక్కడి వారితో నేమో చెప్పుచుఁ డెను. ఇంతలో సీత గుమ్మములో నుండి తొంగిచూచి, "అమ్మా! నాన్నగారు వచ్చినా" రని కేకవేసి వెళ్లి తండ్రిని కౌఁగిలించుకొనెను.

అంతట మాణిక్యాంబ పరమానందభరితురాలయి వెంటనే లేచి వెళ్లి కాళ్లు కడుగుకొన నీళ్లు తెచ్చియిచ్చి పాదముల తడిని దన పయఁటచెఱఁగుతో నొత్తి కూరుచుండుటకయి గోడదరిని పీట వేసెను. రాజశేఖరుఁడుగారు పీటమీఁదఁ గూరుచుండి సీతను ముద్దాడి తొడమీఁద కూర్చుండఁబెట్టుకొనిరి. అప్పుడు మాణిక్యాంబ సీతను దొంగ లెత్తుకొనిపోవుటయు, రామరాజును మఱియొకరును విడిపించి తెచ్చుటయుఁ జెప్పెను. రాజశేఖరుఁడుగారు, రామరాజు పెద్దాపురాధినాథులయిన కృష్ణజగపతి మహారాజులనియు, ఆయన ప్రజలక్షేమము కనుఁగొనుట కయి

యట్టి మాఱువేషములతో సంచరించుచుందురనియు, రామరాజను పేరితో వచ్చి మనకు బహూపకారములను జేసి తుదకు కారాబంధవిమోచనము జేయించిరనియుఁ జెప్పి, తన్ను విడిపించిన క్రమమును వివరించి కొంతసేపు నృపుని సద్గుణవర్ణనమును జేసెను. మాణిక్యాంబయు రామరాజు దేశాధీశుఁ డని విని యాశ్చర్యపడి, ఆయనయొక్క గర్వరాహిత్యమును పరోపకారశీలతను బహుభంగుల మెచ్చుకొనెను.

ఇట్లు మాటాడుచుండఁగానే 'సుబ్బరాయఁడు' రాజశేఖరుఁడుగారి కాళ్లమీఁదపడి "నేను రుక్మిణి" యని చెప్పెను. ఆయన సంతోషముచేత కొంతసేపు మాటాడలేక, తుదకు హృదయము పదిలపఱచుకొని లేచి పెద్దకుమార్తె నాలింగనము చేసికొనెను. అప్పుడు చచ్చిపోయిన దనుకొనుచున్న కూఁతురు లేచి వచ్చుటచేత నాదంపతుల కిరువురకును గలిగిన సంతోషమిట్టిదని చెప్పశక్యము కాదు; ఆ సమయమున సీతకుఁ గలిగిన సంతోషమును పట్టశక్యము కాకపోయెను. ఆ యుద్రేకము కొంతనిమ్మళపడినమీఁదట, ఆ వధూవరులు తమ్మెడఁ బాసినది మొదలుకొని నేఁటివఱకును జరిగిన వృత్తాంతమును సవిస్తరముగాఁ జెప్పుమని రుక్మిణి నడిగిరి. రుక్మిణి యీ ప్రకారముగా వినిపింప నారంభించెను.

మనలను దొంగలు కొట్టిననాఁడు రాత్రి పిండియారఁబోసినట్లు తెల్లగా వెన్నెల కాయుచుండఁగా నాకు మెలఁకువవచ్చి చూచుకొనునప్పటికి నేలను మహారణ్యమధ్యమునఁ బడియుంటిని.

నలుదిక్కుల నెంతవఱకుఁజూచిన నెందు నెవ్వరును గనఁబడలేదు; ఎక్కడను మనుష్య సంచారము కనఁబడలేదు. ఇంతలో నొక వ్యాఘ్రము నాదగ్గరనుండియే పోయినది కాని నన్నుఁజూడక చేరువనున్న యొకమనుష్యుని మొండెమునీడ్చుకొని తొలఁగి పోయెను. దానిని చూచినతోడనే నా దేహము నాకు స్వాధీనము కాలేదు. కొంత తెలివివచ్చినతరువాత లేచి నాలుగడుగులు నడచితిని. అక్కడ నెత్తుటదోఁగియున్న శిరస్సొక్కటియు, దాని ప్రక్కను బట్టలమూటయుఁ గనఁబడఁగా, అంతటి యాపదలో సహితము దుర్వారమయిన క్షుద్బాధకు సహింపలేక తినుట కందులో నేమయిన దొరకువచ్చునని యామూటను విప్పి చూచితిని; అందుపురుషులు ధరించుకోఁదగిన వస్త్రాదులు మాత్రమున్నవి. వానిని చూచినతోడనే చక్కని స్త్రీలు నిజవేషములతో నొంటరిగాఁ దిరుగుట క్షేమకరము కాదు కాఁబట్టి; పురుషవేషము వేసికొని యేదో యొక గ్రామము చేర వలెనను నాలోచన తోఁచి యావస్త్రములను గట్టుకొని యంగీని తొడిగికొని పురుషవేషమును ధరించి, తిరిగి తిరిగి, పదియేనుదినములక్రిందట జగ్గమపేటఁ జేరితిని. ఆ గ్రామ కరణము ముసలివాఁడును పుత్రసంతానము లేనివాఁడును గనుక నన్నుఁజూచి ముచ్చటపడి యాదరించుచు నా ప్రవర్తనమునకు మిక్కిలిసంతోషించి తనకున్న యొక్కకుమార్తెను నాకిచ్చి వివాహముచేసి యిల్లరికముంచుకొనవలెనను నుద్దేశముతో నా కులగోత్రనామముల నడిగి తెలిసికొనెను. నేనక్కడ

సుబ్బారాయఁ డనుపేరితో మిక్కిలినమ్మకముగానుండి, మీారు విద్యచెప్పించిన మహిమచేత లెక్కలు మొదలైనవి వ్రాయుటలో తోడుపడుచుండి, నాకు వెంకటేశ్వరుల మ్రొక్కుచేత మీావారు తలపించుకొనునట్లు చేసినారనియు, ఈవ్రతసమాప్తి యగువఱకును తెలియంటుకోఁ గూడదనియు, చెప్పి యావ్రతమునకు భంగము కలుగకుండఁ గాపాడెదమని వారిచేత ననిపించుకొని పురుషవేషము బయలఁబడకుండఁ గడుపుకొనుచు వచ్చితిని. అట్లుండగా నొకనాఁడు మధ్యాహ్నము సీతనెత్తుకొనివచ్చి యెవ్వరో యిద్దఱుమనుష్యులు భోజనము పెట్టించుటకై నేనున్న యింటికిఁ దీసికొనివచ్చిరి. అప్పుడు మన రామరాజుగా రెచ్చటి నుండియోవచ్చి వాండ్రను కొట్టి సాగనంపెను. అంతట నా యింటివారివద్ద సెలవు పుచ్చుకొని నేనును రాజుగారును సీతను దీసికొని వచ్చితిమి. మీాయంతట మీారందఱును నన్నానవాలు పట్టి కనుగొనువఱకును నేను రుక్మిణినని మీాతో నెవ్వరితోను జెప్పకుండ నుండవలెనని దారి పొడుగునను తలచుకొని వచ్చి తినిగాని, అమ్మను జూచినతోడనే మనసుపట్టలేక లోపలినుండి దుఃఖము పొంగివచ్చి కౌఁగిలించుకొని నాసంగతి చెప్పివేసితిని." అని రుక్మిణి చెప్పినతరువాత నామె సమయోచితబుద్ధి కందఱు నాశ్చర్యపడిరి.

౧౩

పైన చెప్పినరీతిగా రుక్మిణియు తల్లిదండ్రులును మాటాడు కొనుచుండఁగానే, పదునాఱుసంవత్సరముల యీాడుగల యొక

చిన్నవాఁడు వచ్చి బుజముమీఁది మూటను క్రిందఁ బడవైచి రాజశేఖరుఁడుగారి కాళ్ళమీఁదఁ బడి 'అయ్యో మామయ్యా' యని యేడువ నారంభించెను.

రాజ——ఏమి శంకరయ్యా! ఆఁడుదానివలె నాలాగున నేడ్చుచున్నావు? ఊరుకో.

శంక——మానాయన పదియేను దినములక్రిందట ఇల్లుకాలి కాలముచేసినాఁడు.

రాజ——ఇల్లెందుచేత కాలిపోయెనో, యాతఁడేల బయటికి రాకుండెనో నాకాసంగతి వివరముగాఁ జెప్పు.

శంక——"మీరు గ్రామములో నుండఁగానే మా నాయన భూతవైద్యమునందు ప్రబలుఁడుగా నున్నాడుగదా? అటు తరువాత చుట్టుప్రక్కల గ్రామములయందుఁగూడ అతని ప్రసిద్ధి వ్యాపించినది.

కాని, ఆపిమ్మట గ్రామములో నొకరికి రోగము వచ్చినప్పుడు మానాయన ప్రయోగముచేసినాఁడేమోయని కొందఱి కనుమానము కల్గి తా నేదోషము నెఱుఁగనని మానాయన యెన్నివిధముల ప్రమాణములుచేసి చెప్పినను, ఎవ్వరు నాతని మాటలను విశ్వసించినవారుకారు.

తరువాతఁ దరువాత ఊరివారు పెట్టవలసిన నిర్బంధముల నన్నిటిని బెట్టిరి; చీఁకటిపడినమీఁదట ఇంటిమీఁద బెడ్డలువేయ నారంభించిరి. మీరయిన గ్రామములో నున్నఁ దనకింత యిబ్బంది రాదుగదాయని మీరుచేసిన యుపకారములను

దలఁచుకొనుచు బహువిధముల విచారించెను. గ్రామములో విరోధమంతకంతకు ప్రబలినది. తెల్లవారి లేచి చూచువఱకు, మా వీధిగుమ్మమునిండ నశుద్ధపదార్థములను మనుష్యులపుఱ్ఱెలును పడియుండుచువచ్చెను. మామంత్రి వానినన్నిటిని దీసివేసి నిత్యమును రెండు మూడు స్నానములు చేయుచు నప్పటికి నస్వస్థగానున్న భార్య కుపచారము తిన్నగా జరగనందున నన్నామె వెంటనిచ్చి వారి పుట్టినింటికి హేలాపురము పంపి, తానొక్కఁడు నిల్లు కనిపెట్టుకొని యుండెను. కొన్నాళ్లున్న మీఁదట పథ్యము ఒంటఁబట్టుట చేతను, తల్లిదండ్రుల యాదరణ చేతను నా సవతితల్లిదేహము స్వస్థపడినది. ఒకనాఁడు నేనును నా సవతి మేనమామయు నుదయకాలమున దంతధావనము చేసికొని వీధిలో రావిచెట్టుచుట్టు నరుగుమీఁదఁ గూరుచుండి యుంటిమి. అప్పుడు ముప్పదిసంవత్సరముల యీడుగల యొక నల్లనివాఁడు తెల్లబట్టలు కట్టుకొని చంక మూటను దగిలించుకొని వచ్చి 'మీ రేమయిన కాసులపేరు గొనియెదరా?' యని యడిగెను. మా సవతి మేనమామ 'ఏదీ చూపు' మని యడిగెను. అతఁ డరుగుమీఁదఁ గూరుచుండి మూటను విప్పి కాసులపేరుతీసి యాతనిచేతి కిచ్చెను. అతఁడు చూచి వెలయడిగి నా చేతికిచ్చి బాగున్నదేమో చూడుమని చెప్పెను. నేను దానిని చేతఁబట్టుకొని నిదానించిచూచి, కొలికిపూసను బట్టి యానవాలుపట్టి రుక్మిణిదని తెలిసికొని "నీకీకాసులపే

రెక్కడినుండి వచ్చె' నని వానిని బ్రశ్నలువేయ వాఁడు దానిని మాయొద్దనే దిగవిడిచిపోయి మరల రానేలేదు.

ఆమఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున నే యొక కూలివాఁడు ధవళేశ్వరమునుండి వచ్చి నారాయణమూర్తిగారువ్రాసినజాబు నొకదానిని నాచేతికిచ్చెను. నేను దానిని పుచ్చుకొని విప్పిచూచుకొనునప్పటికి "మీనాయన నేఁడేగృహము తగులపడి కాలము చేసినాఁడు కాఁబట్టి, తక్షణము బయలుదేఱి రావలసినది" అని యందు వ్రాసియుండెను. పిడుగువంటి యావార్త చూడఁగానే గుండెలు బ్రద్దలయి లోపలికిఁబోయి యేడ్చుచు నాసవతితల్లి కాదుర్వార్తను వినిపించితిని; ఆమాట విన్నతోడనే యామె రోదనముచేయ నారంభించెను. నేనామెకు ధైర్యముచెప్పి, ఆ కూలివానివెంట నాపూఁటనే బయలుదేఱి కాళ్ళుపొక్కులెక్కునట్లుగా తెల్లవాఱినదాఁక నడచి మఱునాఁడు పగలు రెండు జాములవేళకు మాయిల్లుచేరితిని. అప్పుడాయింటికి గోడలు తప్ప మఱియేమియులేవు. చుట్టుపట్ల నొకయిల్లయిన కాలక వింతగా మాయొక్కయిల్లు మాత్రము పరిశురామప్రీతి యయినది. నేనంతట నారాయణమూర్తిగారియింటికిఁ బోయితిని. ఆతఁడావఱకే మాతండ్రికి దహన సంస్కారములు చేయించెను. నేనును పదిదినములకర్మయు జరిగినదాఁక వారియింటనే యుండి పదిమూఁడవనాఁడు బయలుదేఱరాదు గనుక పదునాలవనాఁడు కాసుల పేరుతో మీరున్న గ్రామమునకు రావలెనని వచ్చుచుండగా, త్రోవలో సిద్ధాంతియగపడి రహస్యముని నన్ను దూర

ముగా దీసికొనిపోయి మానగలపెట్టెను నారాయణమూర్తి తమయింట దాఁచుట చెప్పి తనకు నూఱురూపాయ లిచ్చెడు పత్రమున పెట్టెనాతనికియ్యక నిలిపియుంచెద ననియు, మీ మామగారిని చూచి వచ్చినతోడనే తగవు పెట్టవలసిన దనియుఁ జెప్పెను. నేనును మంచిదని చెప్పి మీకొఱకు వెదకుకొనుచు వచ్చితిని."

అని శంకరయ్య తనతండ్రిసంగతియంతయుఁ జెప్పి మూటను విప్పి కాసులపేరునుదీసి రాజశేఖరుఁడుగారిచేతి కిచ్చెను. ఆయన దానిని పుచ్చుకొని మేనల్లుని కౌఁగిలించుకొని యూరార్చుచు, దామోదరయ్య పోయినందుకు గొంతతడవు విచారించెను.

రాత్రి భోజనమునకుఁ గూరుచున్నతోడనే యెవరోవచ్చి వీధితలుపుకడ "రాజశేఖరుడు మామగారూ" అని పిలువఁ జొచ్చిరి. మాణిక్యాంబ నడవలోనికివెళ్ళి 'యెవరువా'రని యడుగఁగా 'నేను నృసింహస్వామి' నని వెలుపలనుండి యొకరు పలికిరి. ఆమాటయొక్క ధ్వనియు పేరును విన్నతోడనే మాణిక్యాంబ యాసంగతి భర్తతోఁ జెప్పెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడు గారు భోజనముచేసి దీపమువెలిగించుకొని పోయి తలుపుతీసిరి. తీయఁగా నిజముగా నృసింహస్వామియే 'మామా' యనిపలుక రించి ఆయనచేయి పట్టుకొనెను. ఆయన యల్లునిఁ బ్రత్యక్షముగాఁ జూచినను నమ్మక మరలమరల దేహమును పట్టిచూచి, మాయకాదని నిశ్చయించి యాతనిని లోపలికిఁ దీసికొనివచ్చి భార్యతో మననృసింహస్వామియే వచ్చినాఁడని చెప్పి కాళ్లు

కడుగుకొని నీళ్ళిమ్మని తొందరపెట్టెను. ఆమెయు మొగము పాఱఁ జూచి 'నాయనా' యని కన్నీరు నించెను. ఆమెను జూచి యల్లుఁడును కన్నుల నీరు పెట్టుకొనెను. ఆయుద్రేకమంతయు నడఁగినమీఁదట, నృసింహస్వామి లేచి కాళ్లుకడుగుకొని భోజనము చేయుచు తాను కాశీయాత్ర వెళ్ళుటయు దారిలో తన మిత్రుఁడు చామర్తివారి చిన్నవాఁడు శేషాచలము తన్ను విడిచివచ్చుటయు మొదలుగాఁగల సంగతి పూసగ్రుచ్చినప్రకారముగాఁ జెప్పెను.

అట్లు నృసింహస్వామి తన వృత్తాంతమును జెప్పినమీఁదట రాజశేఖరుఁడుగారు శేషాచలముచేసిన దురాగతము నాతనితోఁ జెప్పి భోజన మయిన తరువాత పక్క వేయించి యాతఁడు పరుండి నిద్రపోయిన మీఁదట తామును పరుండిరి.

౧౪

సుబ్రహ్మణ్యము పిఠాపురమునుండి బయలుదేఱి, సొమ్ముతో నీలాద్రిరాజు వెంటవచ్చుచున్న రాజభటులతోఁ గలిసి భీమవరమునకు వచ్చి, అక్కడినుండి వారిని పెద్దాపురము పొమ్మని తానొక్కఁడును తిన్నగా నింటికిఁ బోయెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు సుబ్రహ్మణ్యమున కెల్లవిషయముల నామూలాగ్రముగా వినిపింప నతఁడు హర్షాంబుధిఁ దేలెను.

అంత భోజనము చేసికొని రాజశేఖరుఁడుగారు సుబ్రహ్మణ్యము నృసింహస్వామియు పెద్దాపురము చేరి రాజసభకుఁ

బోవునప్పటికి రాజుగారు కొలువుకూటమునకు విజయంచేసి సింహాసనాధిష్ఠితులై కూరుచుండియుండి మంత్రి తెచ్చియిచ్చిన విజ్ఞాపనపత్రికలను జదివి చూచుకొని పిఠాపురమునుండి వచ్చిన దొంగలను తమయెదుటఁ బెట్టుటకు త్తరువు చేసిరి. ఈలోపల రాజభటులును దొంగలను గొనివచ్చి ప్రభువునెదుర నిలువఁబెట్టి తాము ప్రక్కలను కత్తులదూసికొని నిలుచుండిరి. అప్పుడు రాజుగారు సభ కలయఁ జూచి 'యీదొంగలను పట్టుకొన్నవా రెవ' రని ప్రశ్న వేసిరి. సుబ్రహ్మణ్యము లేచి నిలువబడి 'నేను' అని మనవి చేసెను. తోడనే ప్రభువువారు రాజశేఖరుఁడు గారివంక దృష్టిని బఱపి "యీతఁడు మీకొమరుఁడు కాఁడా?" అని యడిగి "చిత్త"మని యాతఁడు బదులు చెప్పఁగా విని యెడమప్రక్కన గూరుచున్నవా రెవ రని మరల నడిగిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు చేతులు కట్టుకొని నిలుచుండి యీతఁడు తమ యల్లుఁ డగుటయు గిట్టనివాఁ డొకఁడు ఆతఁడు వారణాసి కేగునపుడు మార్గమధ్యమున మృతుఁ డయ్యెనని వట్టిప్రవాదము వేయుటయు రుక్మిణి దొంగలచేత దెబ్బతిని మూర్ఛపోయియుండఁగా తన్నందఱును దిగవిడిచిపోయిన తరువాత మూర్ఛ తేఱి పురుషవేషము వేసికొని సీతనెత్తుకొని పోయిన గ్రామమునుండి చెల్లెలితోఁ గూడ వచ్చుటయు సమగ్రముగా విన్నవించిరి. రాజుగారు హర్షమును దెలుపుచు శిరఃకంపముచేసి, కొంతసే పూరకుండి యావంకఁదిరిగి "మీ రేమి చెప్పుకొనెద" రని యడిగిరి.

నీలాద్రిరాజు—సర్వమును దెలిసిన దేవరవారికడ మేము వేఱుగ చెప్పుకోవలసిన దేమియుండును? దయారసమును మా మీఁద బ్రసరింపఁజేయ దీనత్వముతో వేడుకొనుచున్నాము.

కృష్ణ—నీది యేదేశము? చిన్నప్పటినుండియు నీవెక్కడ నున్నావు? నీచరిత్ర మేమి?

నీలా—నా చరిత్రము మిక్కిలి యద్భుత మయినది. నా జన్మస్థానము కాళహస్తి. నా పేరు పద్మనాభుఁడు. నా తల్లిదండ్రు లంతగా ధనవంతులు కాకపోయినను మిక్కిలి గౌరవమును కాంచిన వంశమునందుఁ బుట్టినవారు. నా తల్లి దండ్రులకు నే నొక్కఁడనే పుత్రుఁడను గనుక నన్ను వారు మిక్కిలి గారాబముతోఁ బెంచుచుండిరి. కొన్నాళ్లకు మా తండ్రియు నాకస్మికముగా గుండెలలో నొప్పివచ్చి లోకాంతర గతుఁ డయ్యెను. ఒకరికి లోఁబడియుండి వారు చెప్పినట్లెల్ల పనిపాటలు చేయుట నా స్వభావమునకు సరిపడినది కాదు. నాకు స్వభావముగా మహారాజువలె నుండవలె నని యాశ గనుక, ఆ పనిని విడిచిపెట్టి వచ్చి యింటివద్ద కాలుమీఁద కాలు వేసుకొని కూరుచుండి నన్ను నమ్మినవారికడ నెల్లను ఋణములు చేయుచు, అప్పు పుట్టినంతకాలము సులభముగా జీవనము చేయుచుంటిని. ఈప్రకారముగా నిరుద్యోగముగా జీవనము చేయుచున్న కాలములో నే నితరులు చేయు హిత బోధ నెప్పుడును వినకపోయినను, అడుగుటయందు మాత్రము

విశేషశ్రద్ధ పుచ్చుకొని విశేషనీతివాక్యములను నేర్చుకొంటిని. అటుతరువాత నా నీతివాక్యములు నాకేమియుఁ బనికి రాక పోయినను ఇతరులకైనఁ బనికివచ్చునని యెంచి మూఢులకు హితోపదేశములు చేసి గొప్పవాఁడనని పేరొంది ధనమార్జింప నారంభించితిని. తరువాత కొన్నిదినములలో కొండవీడు చేరి యచట యోగినై యుండి, నాయొద్ద సీతారామయంత్ర మున్న దనియు దానిని జూచినవానికి సమస్తసంపదలు గలుగుననియుఁ జెప్పి, యొక బొమ్మరాతిని గదిలోనుంచి రహస్యముగా డబ్బు డబ్బు చొప్పునఁ బుచ్చుకొని చూపనారంభించితిని. ఎల్లవారును నాకును గానుకలను సమర్పించి యాబొమ్మరాతిని మూఁకలుగా వచ్చి జనులు చూచి పోవుచుండిరి. నే నిట్లనేకవేషములు వేసి కడపట బైరాగినై వీరినిద్దఱిని శిష్యులనుగాఁ గైకొని చిదానందయోగి యనుపేర ధవళేశ్వరము ప్రవేశించి, స్వర్ణము చేసి యిచ్చెద నని యీ రాజశేఖరుఁడుగారినే మాయచేసి యిప్పుడు తమయొద్దకుఁ దెచ్చిన నగలనే యపహరించుకొని పోతిని. అక్కడినుండి పోయినపిమ్మట గడ్డమును మీసమును తీసివేసి, నీలాద్రిరాజు నయి పిఠాపురము ప్రవేశించి, రాజుగారి ధనాగారములోని ధనమును తరలించితిని.

కృష్ణజగపతిమహారాజుగా రాతని చరిత్రము విన్న తరువాతను నిమిష మాలోచించి, పద్మనాభునివంకఁ దిరిగి నీవిప్పుడు బుద్ధి తెచ్చుకొని నిజముగాఁ బశ్చాత్తప్తుఁడ వైనాఁడవు గనుక

నిన్నొక్క సంవత్సరము కారాగృహమునందుఁ బెట్టింప నిశ్చ యించినా మని చెప్పి, కారాగృహాధికారి కట్టి యుత్తరువును వ్రాసి యాతనిని రాజభటుల వెంబడిని చామర్లకోటకుఁ బంపి వేసిరి. తరువాత పిఠాపురపువారి ధనము నచ్చటికి వెంటనే పంపివేయ మంత్రి కాజ్ఞచేసి, దొంగతనమును పట్టుకొన్నందు నకు సుబ్రహ్మణ్యమును శ్లాఘించి, రాజశేఖరుఁడుగారివంకఁ దిరిగి రాజుగా రిట్లు చెప్పిరి :—

మీకు నేను కొన్ని హితవాక్యములను జెప్పఁబోవుచున్నాను. మీరు ఇతరులు చేయు ముఖస్తుతుల కుబ్బి, ఆదాయమున కంటె నధికమైన ధనము దానము చేయకుండవలయును. విరోధమును సాధించుటకు మంచి యుపాయము శాంతిఁ వహించుటయే. మన కెవ్వరిమీఁదనైనను పగ తీర్చుకోవలె నని బుద్ధిపుట్టి దానిని మరలించుకో లేనియెడల మనము పగతీర్చుకో శక్తి కలిగి యుండియు క్షమింతుమేని, శత్రువులు సహితము మనలనుజూచి బుద్ధి తెచ్చుకొని జ్ఞానవంతు లగుదురు. మీరు శోభనాద్రిరాజుమీఁద తొందరపడి మీకోపమును చూపినందు నకే కదా మీకు కారాగృహబంధనము సంభవించినది కాఁబట్టి యికముం దెప్పుడును మీరు మీకంటె నధికులైన వారిమీఁద మీకోపమును కనఁబఱుపకుండవలయును. మీకు గౌరవముతో జీవనము జరుగుటకు చాలినంత సొమ్మున్న చో విశేషముగా లేదని మీ రెప్పుడును చింత పడకుండవలయును. ఈ హేతువునుబట్టియే నేను మీకు విశేషధనము నియ్యఁగ

వాఁడ నయ్యును, ఇయ్యెడ మీ మాన్యములను మాత్రము విడిపించి యిచ్చుచున్నాను. వానితో మీరు తృప్తిపొంది సుఖజీవనము చేయుచుండుఁడు.

అని చెప్పి కృష్ణజగపతిమహారాజుగారు హితీ వాసేఁగి కొలువు చాలించి యంతఃపురమునకు విజయం చేసిరి. అంత రాజశేఖరుఁడుగారు మొదలగువారు కొలువుకూటమును విడిచి తమతమ యిండ్లకుఁ బోయిరి.

౧౫

మఱునాఁడు రాజుగారి యుత్తరువుప్రకారము రాజశేఖరుఁడుగారు సభకు వచ్చినప్పుడు, కృష్ణజగపతి మహారాజుగారు తన సేవకులలో నొకనిని బిలిచి రూపాయలసంచులను రెంటిని తెప్పించి ముందుబెట్టి 'నీ వీ ధనమును బట్టుకొని రాజశేఖరుఁడుగారితో ధవళేశ్వరమునకుఁ బోయి గృహమును మాన్యములను విడిపించి యిచ్చిర'మ్మని యాజ్ఞాపించి, అవికాక మఱి నాలుగు వందలరూపాయలను రాజశేఖరుఁడుగారికిచ్చి 'మీరీ సొమ్ముతోనే సీతయొక్కయు సుబ్రహ్మణ్యముయొక్కయు వివాహములను జేసి సుఖజీవనము చేయుచుండుఁ' డని హితబోధచేసి వారికి సెలవిచ్చి పంపిరి. రాజుగారియొద్ద సెలవుపుచ్చుకొని రాజశేఖరుఁడుగారు భీమవరమునకు వెళ్లునప్పటికి, జగ్గమపేటనుండి వచ్చి

యింటికడ నెవ్వరో బంధువులు కాచియున్నారని సమాచారము తెలిసెను. ఆమాట విని వేగిరపడి యిల్లుచేరఁగా వీధి యరుగుమీఁద నొక ముసలి బ్రాహ్మణుఁడు కూరుచుండి యుండెను. రాజశేఖరుఁడుగారాయనను జూచి మీ రెవరని ప్రశ్న వేయఁగా, తమ యింటిపేరు భావరాజువారనియు తన పేరు సూర్యనారాయణ యనియుఁ జెప్పి 'రాజశేఖరుఁడుగారు మీరేనా?' యని ప్రశ్న వేసెను.

రాజ—అవును. మీ రేపనిమీఁద వచ్చినారు?

సూర్య—మీయింటికి కీనడుమ సుబ్బారాయఁడను చిన్నవాఁడు వచ్చినాఁడు. అతని రూపగుణ సంపదను జూచి యతనికి నా కుమార్తె నొసఁగి నాకు పుత్రసంతానము లేనందున నతని నిల్లఱికము చేసికొనవలెనని నిశ్చయించినాను. అతఁడెక్కడ నున్నాఁడు?

రాజ—సుబ్బారాయఁడా! అది మా రుక్మిణి' అని, తరువాత రుక్మిణి సుబ్బారాయఁడను పేరితో పురుషవేషము వేసికొని యుండుట లోనుగాఁగల వృత్తాంతమంతయును వినిపించి, మీ కన్యను నా కుమారుఁడైన సుబ్రహ్మణ్యమునకుఁ జేసికొనియెద నని వాగ్దానముచేసిరి. అంతట సూర్యనారాయణగారు పరమానందభరితుఁడై, రాజశేఖరుఁడుగారి యొద్ద సెలవుపుచ్చుకొని వెంటనే తన గ్రామమునకుఁబోయి భార్యను కుమార్తెను వెంట బెట్టుకొని మఱునాఁడు మధ్యాహ్నమునకు మరలివచ్చెను. ఆ

దినముననే రాజశేఖరుఁడుగారు చల్లపాటు వేళ బండ్లుచేసికొని సకుటుంబముగా బయలుదేరి, రెండు మూడు దినములలో సూర్యనారాయణగారితోఁ గూడ రాజమహేంద్రవరము చేరి, అక్కడ రామమూర్తిగారి యింట రెండుదినములుండి, వారి కడ దాచిన పాత్రసామగ్రిని దీసికొని వారినిగూడ వివాహము నకై వెంటఁ బెట్టుకొని సుఖముగాఁ బోయి ధవళేశ్వరము ప్రవేశించిరి.

పెద్దాపురమునుండి వచ్చిన కృష్ణజగపతి మహారాజుగారి సేవ కుఁడు రాజశేఖరుఁడుగారికి మాన్యములును గృహమును విడి పించి యిచ్చి, మరలఁ దన ప్రభువువారియొద్దకు పోఁగోరఁగా రాజశేఖరుఁడుగా రతనిని బహువిధముల బ్రతిమాలుకొని కొమరునియొక్కయు కొమార్తెయొక్కయు వివాహములు జరుగువఱకు నిలుచునట్లొడఁబఱచిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు మరల గ్రామమునకు వచ్చి మాన్యములు వదలించుకొన్నా రన్నవార్తవిని యీయూరి సిద్ధాంతి రాజశేఖరుఁడుగారి యను గ్రహమును బడయఁగోరి, నారాయణమూర్తి తనయొద్ద దాచి పెట్టిన దామోదరయ్యయొక్క నగలపెట్టె నొక కూలివానిచేత మోపించుకొని వచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారి కొప్పగించెను.

తరువాత నొక శుభముహూర్తమున ముందుగా రాజశేఖ రుఁడుగారు కుమారుని వివాహము చేసిరి. ఆనాఁడు గాయక శిఖామణులచేత కర్ణరసాయనముగా హరికీర్తనలు పాడించిరి.

సదస్యమునాఁడు సంభావనసమయమున కవులును పండితులును యథాశక్తిని సత్కరింపఁబడిరి.

కొమరుని వివాహమైన మూఁడవదినముననే సీతను మేనల్లుఁడైన శంకరయ్య కిచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారు పెండ్లి చేసిరి. ఈ వివాహమును సమస్తవిషయములయందును ముందుగా జరిగిన వివాహమువలెనే జరిగెను. ఈ రెండు వివాహములయందును కుంటితనము గ్రుడ్డితనము లోనుగాఁగల యంగవైకల్యముచేతఁ బాటుపడ నసమర్థు లయినవారును స్వదోషమువలనఁ గాక దైవకృతమువలననే హీనదశకు వచ్చిన దరిద్రులును సత్ప్రవర్తనముకలిగిన భగవద్భక్తులును ధనసత్కారమును బొందిరి. ఈ రెండు వివాహములును విధ్యుక్తముగా జరిగినపిమ్మట నొక దినమున పెద్దాపురమునుండి వచ్చిన సేవకుఁడు రాజశేఖరుఁడుగారి కడకు వచ్చి తాను శీఘ్రముగా వెళ్లవలసి యుండుటను దెలుపఁగా నాతనిని గ్రొత్తబట్టలు కట్టఁబెట్టి సమస్తవిధముల గౌరవించి, కృతజ్ఞతాసూచకముగా ప్రభువువారితో మనవి చేయవలసిన సంగతులను దెలిపి యాయనను బంపివేసిరి. తరువాత వివాహమునిమిత్తము వచ్చిన బంధువు లెవరియూళ్ళకు వారు పోయిరి.

అంతటినుండియు రాజశేఖరుఁడుగారు మితవ్యయమునే చేయుచు వ్యర్థదంభమునకై ధనము పాడుచేసికొనక, తమ కీశ్వరుఁడు దయచేసినదానితోడనే తృప్తినొందుచు, కలకాలఁదిని

బీదసాదలకు దానధర్మములు చేయుచు, కలలోనహితము సత్య మును భూతదయయును దప్పక, "ధర్మోజయతి" యను నీతి వాక్యమును సదా హృదయమునందుంచుకొని, సమస్తకార్య ములయందును నీతిపథమును నీఁగకాలంతయు దాటక ఋజు వుగాఁ బ్రవర్తించుచు మంచివాఁడని లోకమునఁ బ్రసిద్ధికెక్కి, పెక్కండ్రు మనుమలను మనుమరాండ్రను నెత్తి సిరియు సంప దయుఁ గలిగి చిరకాలము సుఖముండిరి. ఆయన జీవిత కాలములోనే సుబ్రహ్మణ్యము పిఠాపురసంస్థానములో గొప్ప యుద్యోగములు చేసి కడపట మంత్రియై రాజకార్యముల యందును సన్మార్గ ప్రవర్తనమునందును నసమానుఁడని పేరు పొందెను. అల్లుండ్రిద్దఱును పెద్దాపురపురాజుగారి కొలవ ములోఁ గొలువు కుదిరి క్రమక్రమముగా గొప్పదశను బొంది విశేషఖ్యాతిని సంపాదించిరి.

రాజశేఖరుఁడుగారు కాలము చేసి యిప్పటికి రెండువందల సంవత్సరములైనను ఆయనవలన మేలుపొందినవారి సంతతి వారుకూడ దేశమంతటను వ్యాపించి యిప్పుడు పెక్కుచోట్ల గొప్పస్థితిగలవారయియున్నారు.

సంపూర్ణము